ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ
ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ ΑΝΝΑ

ΛΕΜΕΣΟΣ 1998

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΕΞΟΜΟΙΩΣΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΘ. ΡΗΓΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ

ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ
ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ ΑΝΝΑ

ΛΕΜΕΣΟΣ, 1998

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

		Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ		1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ		3
ΚΕΦ. Ι	ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ	5
ΚΕΦ. ΙΙ	Η ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ 1489-1571	9
ΚΕΦ. ΙΙΙ	Η ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ 1571-1878	12
	3.1 Περίοδος 1571-1754	13
	3.2 Περίοδος 1754-1878	14
	3.3 Παρατηρήσεις	16
	3.4 Ποινές που επιβάλλοντο στους άτακτους μαθητές	18
ΚΕΦ. IV	Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ	20
	4.1 Το περιεχόμενο της Κυπριακής Εκπαίδευσης επί Αγγλοκρατίας	20

4.2 Εξελίξεις περιεχομένου της Κυπριακής Εκπαίδευσης κατά την Αγγλοκρατία 21
4.2.1 Περίοδος 1878-1933 22
4.2.2 Περίοδος 1933-1948 28
4.2.3 Περίοδος 1948-1960 29
4.3 Βιβλία της εποχής 31

ΚΕΦ. V ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ 33

ΚΕΦ. VI Ο ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ 1955-59 ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ 36

ΚΕΦ. VII ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ (1960-σήμερα) 56
7.1 Μέση Γενική Εκπαίδευση 57
7.2 Μέτρο για ποιοτική βελτίωση της Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης 60
7.3 Ο δυναμισμός της Ελληνικής Εκπαίδευσης της Κύπρου και οι Παράγοντες που τον διαμόρφωσαν 62
7.4 Παράγοντες που επηρέασαν τη Μέση Εκπαίδευση της Κύπρου 67

ΚΕΦ. VIII Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ 70
8.1 Γενικά 70
8.2 Κοινωνία & Εκπαίδευση 73
8.3 Εξουσία & Εκπαίδευση 81
8.4 Δημοκρατία & Εκπαίδευση 88
8.5 Θρησκεία & Εκπαίδευση 93
8.6 Φιλοσοφία & Εκπαίδευση 98

ΚΕΦ. IX ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 104

ΚΕΦ. X ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ 108
10.1 Αναγκαίες αλλαγές για εκσυγχρονισμό Στη Μέση Εκπαίδευση, δομές, διαδικασίες και πρακτικές: Μια κριτική ματιά από μέσα 108
10.2 Αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα για εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης 118
10.3 Αλλαγές στο σύγχρονο κόσμο 119

ΚΕΦ. XI Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 122
11.1 Πώς αντιμετωπίζει η εκπαίδευση τις καταστάσεις – όχι πλέον προκλήσεις αυτές 122
11.2 Τα αναλυτικά προγράμματα και ο ρόλος του εκπαιδευτικού 137

ΚΕΦ. XII ΕΠΙΛΟΓΟΣ 143

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 144

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 146

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το Κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί ένα σημαντικό υποσύστημα της κυπριακής κοινωνίας το οποίο δέχεται τους κραδασμούς της και εκφράζει τις πνευματικές, οικονομικές και τεχνολογικές της καταστάσεις.

Παράλληλα, το εκπαιδευτικό σύστημα του κάθε τόπου αποτελεί τα βασικά μέσα που χρησιμοποιεί η κοινωνία, για να προωθεί τους ιδεολογικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς της προγραμματισμούς.

Αυτή τη δυναμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στην κυπριακή κοινωνία και την κυπριακή εκπαίδευση, διαχρονικά θα προσπαθήσουμε, μέσα από το περιεχόμενο της παρούσης μελέτης, να σας παρουσιάσουμε. Επιπρόσθετα θα αναφερθούμε στις σχέσεις:

- Εκπαίδευση – Εξουσία
- Εκπαίδευση - Δημοκρατία
- Εκπαίδευση - Θρησκεία
- Εκπαίδευση – Φιλοσοφία

Θα γίνει επιπλέον αναφορά στο σημερινό εκπαιδευτικό μας σύστημα και εισηγήσεις εκσυγχρονισμού του.

Η όλη μελέτη περιλαμβάνει σταθμούς της Κυπριακής Εκπαίδευσης από τον καιρό της Φραγκοκρατίας έως σήμερα και θα προσπαθήσουμε να σας δώσουμε μια ζωντανή εικόνα της κυπριακής εκπαίδευσης ως ένα δυναμικό υποσύστημα της κυπριακής κοινωνίας.

Οι ερευνήτριες της μελέτης αυτής, κ.κ. Λυμπεροπούλου και Βασιλειάδου, επιχειρούν μια βαθειά τομή στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου διαχρονική και στο οποίο θίγονται οι σοβαρότερες πτυχές του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ιστορικό παρελθόν, το πολιτικό, το κοινωνικό και το οικονομικό παρόν, καθώς και οι οραματισμοί για το μέλλον αποτελούν τους βασικούς συντελεστές που διαμορφώνουν το εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας. Οι ίδιοι αυτοί συντελεστές συνέβαλαν και στη διαμόρφωση του Κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος.

Το πνευματικό επίπεδο ενός τόπου είναι ο καθρέφτης της διαπαιδαγώγησης και του πολιτισμού του λαού.

Τα γράμματα αποτέλεσαν, διά μέσου των αιώνων, τη μεγαλύτερη εκπολιτιστική δύναμη της ανθρωπότητας, ενημέρωσαν και προήγαγαν βαρβάρους λαούς και ανύψωσαν έθνη στο ύψιστο σημείο της προόδου και της ηθικής τελειότητας.

Η ιστορία μας διδάσκει, πως λαοί που έχουν πνευματική και ηθική ανωτερότητα, θαυματουργούν σ' όλους τους κλάδους του επιστητού, εάν δε εξ' ανάγκης υπέκυψαν κάτω από το πέλμα του νικητή ή του κατακτητή, ενισχυόμενοι από την πνευματική και ηθική δυναμικότητα, ανατίναξαν αργά ή γρήγορα το ζυγό της δουλείας και ελεύθεροι πλέον συνέχισαν την ευγενή σταδιοδρομία της προόδου και του πολιτισμού.

Η πνευματική ανάπτυξη της Κύπρου πολλές φορές ανεκόπη λόγω της συνεχούς εναλλαγής των διαφόρων κατακτητών: Φράγκοι – Ενετοί – Γενουάτες – Τούρκοι –

Άγγλοι. Κατεδιώχθη σκληρά αλλά δεν κατεπνίγη κατά τη διάρκεια του εκάστοτε κατακτητή και κάτω από τυραννία και πείνα. Υπήρξαν, όπως θα δούμε και στην όλη μελέτη, περίοδοι κατακτήσεων τελείως καταστρεπτικοί κατά τις οποίες και η πνευματική ζωή είχε κατασταλεί αλλά κατόρθωσε και πάλι να πάρει το δρόμο της με μεγάλη δραστηριότητα. Με τη πάροδο των χρόνων, τα οποιασδήποτε φύσεως εμπόδια υπερνικούντο το ένα μετά το άλλο και τα κυπριακά σχολεία αυξάνονταν χρόνο με το χρόνο σε πόλεις και χωριά τόσο στον αριθμό όσο και στην ποιότητα του έργου τους και η κυπριακή πνευματική και άλλη μόρφωση έφθασε μέχρι των ημερών μας σε ζηλευτό και αξιέπαινο ύψος προς μεγάλη τιμή των διαφόρων προσπαθειών κάποιων συμπατριωτών συντελεστών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι
ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ

Η Ελληνική παιδεία στα χρόνια της Φραγκοκρατίας παραμελήθηκε, λόγω των πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών, κάτω από τις οποίες ζούσε το ντόπιο στοιχείο και ακόμα λόγω της καταπίεσης της ορθόδοξης εκκλησίας από τη λατινική[1].

Οι συνθήκες στις οποίες βρέθηκε ο λαός της Κύπρου ήταν πολύ σκληρές. Η δεινή κοινωνική και οικονομική θέση των Ελλήνων της Κύπρου ήταν προϋποθέσεις που συνετέλεσαν στην έλλειψη παιδείας και γενικά στην αμορφωσία. Την περίοδο της Φραγκοκρατίας εμφανίστηκε στην Κύπρο και η τοπική διάλεκτος.

Ο Ελληνικός κυπριακός λαός ήταν χωρισμένος σε τρεις βασικά τάξεις[2]:

α. Τους παροίκους (δουλοπάροικοι - εργαζόμενοι στα φέουδα): Οι πάροικοι στερούνταν της ελευθερίας τους.

β. Οι περπυριάριοι: Ελεύθεροι κύπριοι που αποκτούσαν την ελευθερία τους μετά από το σημαντικό για την τότε εποχή ποσό που πλήρωναν στους φεουδάρχες, 15 χρυσά βυζαντινά

---

1. *ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, Ιστορία της Κύπρου, (1192–1974), Εκδ. Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Λευκωσία 1992, Κεφ. 1ο, σελ. 37.*
2. *Το ίδιο, σελ. 42*

νομίσματα και επιπλέον ετήσιο φόρο από τα εισοδήματά τους.

γ. **Ελεύθεροι ή Φραγκομάτοι:** Την τάξη αυτή την αποτελούσαν πάροικοι που είχαν απελευθερωθεί από το φόρο υποτελείας, είχαν δικαίωμα ιδιοκτησίας και πλήρωναν τους καθιερωμένους φόρους στο βασιλιά.

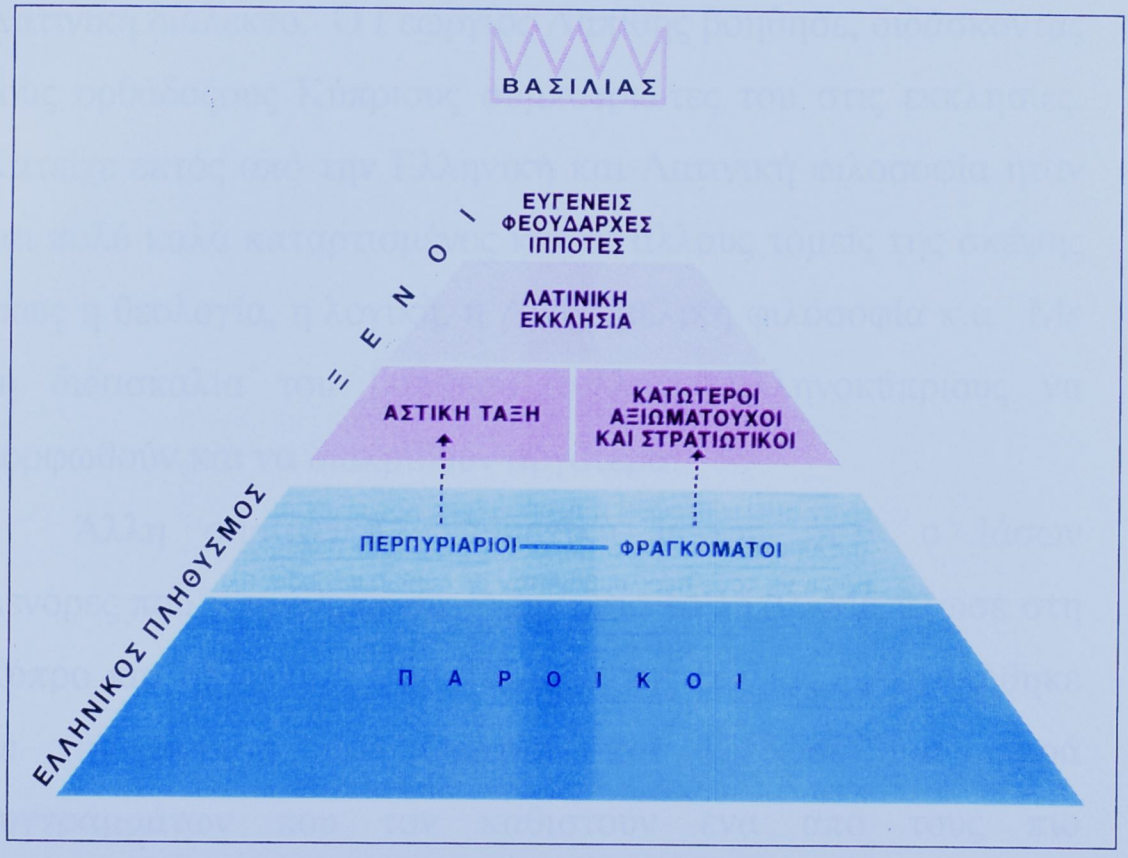

Διάγραμμα κοινωνικών τάξεων

Ένας αριθμός Κυπρίων ανήκαν στις τάξεις των Λευκών Βενετών. Ήσαν αυτοί που πλήρωναν κάποιο χρηματικό ποσό στο βασιλιά και αποκτούσαν Βενετική ή Γενουατική υπηκοότητα με τα πλεονεκτήματα των υπηκόων αυτών των πόλεων.

Στην πιο πάνω τάξη ανήκαν όλοι οι τότε διανοούμενοι της εποχής της Φραγκοκρατίας, όπως ο Γεώργιος ο Κύπριος που γεννήθηκε στη Λευκωσία αλλά μορφώθηκε και έδρασε πνευματικά στην Κωνσταντινούπολη. Ο Γεώργιος Λαπίθης που έζησε το πρώτο μισό του 14ου αιώνα και έγραψε πολλά φιλολογικά και θεολογικά συγγράμματα στην Ελληνική και Λατινική διάλεκτο. Ο Γεώργιος Λαπίθης βοήθησε, διδάσκοντας τους ορθόδοξους Κύπριους συμπατριώτες του στις εκκλησίες. Κατείχε εκτός από την Ελληνική και Λατινική φιλοσοφία ήταν και πολύ καλά καταρτισμένος και σε άλλους τομείς της σκέψης όπως η θεολογία, η λογική, η Αριστοτελική φιλοσοφία κ.α. Με τη διδασκαλία του βοήθησε πολλούς Ελληνοκύπριους να μορφωθούν και να διακριθούν αργότερα.

Άλλη σημαντική πνευματική μορφή ήταν ο Ιάσων Δενόρες που γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1510. Μεγάλωσε στη Κύπρο και σπούδασε στην Πάδοβα της Ιταλίας. Ασχολήθηκε με την ποίηση του Ορατίου και εξέδωσε μια σειρά συγγραμμάτων που τον καθιστούν ένα από τους πιο σημαντικούς, αν όχι τον σημαντικότερο Κύπριο Λόγιο του 16ου αιώνα.

Η πιο πάνω αναφορά πιστεύω σας δίδει μια λεπτομερή εικόνα του τότε εκπαιδευτικού συστήματος της Κύπρου. Ανύπαρκτα σχολεία, λίγοι οι πνευματικοί άνθρωποι. Η μάζα του λαού αμόρφωτοι. Κατάφεραν όμως οι λίγοι μορφωμένοι έστω και σε τυπώδη σχολεία που δεν ήσαν τίποτε άλλο από τις

εκκλησίες να βοηθήσουν, ώστε σήμερα να νοιώθουμε περήφανοι για τον αρκετά μεγάλο αριθμό Κυπρίων διανοούμενων της τότε εποχής: Λεόντιος Μαχαιράς, Γεώργιος Βουστρώνιος, Νικηφόρος Γρηγοράς, Αγαθάγγελος ο Καλλιστράτου, Γρηγόριος Ακίνδυνος, Αβραάμ ο Καλαβρός, Αθανάσιος Λεπενδηρός, Ιωάννης Σωζόμενος, Ζαχαρίας Βουστρώνιος[3].

Βασιλικό οικόσημο των Λουζινιανών και βυζαντινό της δυναστείας των Παλαιολόγων (Τμήμα επιστυλίου του εικονοστασίου του ναού του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στον Πεδουλά, 1474)

3. *ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, Ιστορία της Κύπρου, (1192–1974), Εκδ. Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Λευκωσία 1992, Κεφ. 1ο, σελ. 44.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Η ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ 1489-1571

Όπως και στους χρόνους της Φραγκοκρατίας έτσι και στην περίοδο της Βενετοκρατίας παρατηρείται παρακμή των Ελληνικών γρμμάτων στην Κύπρο. Αμάθεια επικρατούσε ανάμεσα στον αγροτικό πληθυσμό του νησιού.

Κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας, ο αγροτικός πληθυσμός, Πάροικοι και Φραγκοράτοι αποτελούσαν το 85% του συνολικού πληθυσμού. Η κατάστασή τους ήταν πολύ άσχημη.Πραγματικά άθλια η ζωή τους, αφού χρησιμοποιούνταν ως δουλοπάροικοι στα φέουδα για 2-5 μέρες εβδομαδιαίως καταναγκαστικά και επιπλέον πλήρωναν φόρους στο Βενετικό κράτος[4].

Οι ασχολίες των κατοίκων επί Βενετοκρατίας ήσαν η γεωργία, η κτηνοτροφία, η υφαντουργία, η κεντητική τέχνη. Ο όλος πληθυσμός της Κύπρου κατά τους χρόνους της Βενετοκρατίας ήταν αρχικά το (1490) 106.00 και στο τέλος του 1570, 200.000 εκ των οποίων οι 168.00 ήσαν Πάροικοι και Φραγκόματοι. Γύρω στις 30.000 Κύπριοι ανήκαν στην τάξη των Λευκών Βενετών. Αυτοί αποτελούσαν, κατά πλειοψηφία

---

4. *ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, Ιστορία της Κύπρου, (1192–1974), Εκδ. Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Λευκωσία 1992, Κεφ. 1ο, σελ. 62.*

και τη μορφωμένη τάξη του Κυπριακού λαού. Σ' ένα απ' αυτούς, τον Ιάκωβο Διασσωριανό, οφείλεται και η ίδρυση του Ελληνικού σχολείου στη Λευκωσία[5]. Στο σχολείο του είχε

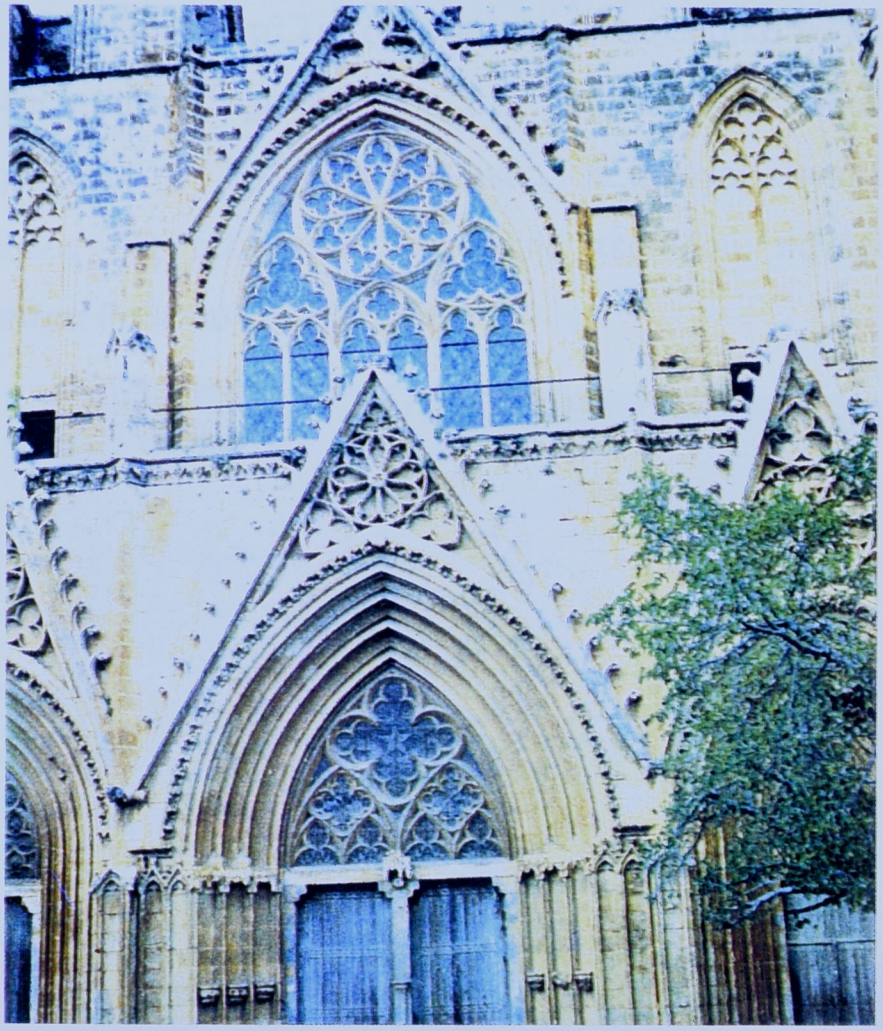

Εκκλησία Αγ. Νικολάου. Χρησιμοποιείτο και ως σχολείο.

μαθητές απ' όλες τις τάξεις του λαού και προκαλούσε τον ενθουσιασμό των Ελλήνων και την τόνωση του εθνικού τους

5. *ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, Ιστορία της Κύπρου, (1192–1974), Εκδ. Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Λευκωσία 1992, Κεφ. 1ο, σελ. 89.*

φρονήματος, θυμίζοντάς τους τη δόξα της αρχαίς Ελλάδας. Το σχολείο του Διασσωριανού δεν ήταν το μοναδικό. Έλληνες και Λατίνοι μαθητές φαίνεται ότι φοιτούσαν σε σχολεία, όπου δίδασκαν Ιταλοί δάσκαλοι και στεγάζονταν κυρίως μέσα σε ναούς. Ένα από αυτά λειτούργησε στον καθεδρικό ναό του Αγ. Νικολάου στην Αμμόχωστο, στο οποίο είναι πιθανόν να φοίτησε και ο Σολομών Ροδινός, αξιόλογος πνευματικός άνθρωπος της τελευταίας Βενετικής περιόδου, πατέρας του Νεόφυτου Ροδινού (1579-1659).

ΣΠΑΝΙΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ BERTELLI 1562

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ
Η ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ 1571-1878

Η ιστορία της Κυπριακής εκπαίδευσης, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, μπορεί να χωριστεί σε δύο υποπεριόδους, από το 1571-1754 η μια και από το 1754-1878 η άλλη. Κατά το 1754, οι Κύπριοι Αρχιερείς αναγνωρίζονται ως "Ραγιά-Κοτζαμπάσηδες" δηλαδή επίτροποι των ραγιάδων. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου αναλαμβάνει, ως Εθνάρχης των Ελληνοκυπρίων, εκτελεστικές εξουσίες και γίνεται ο πραγματικός κύριος της κατάστασης. Τούτο οδήγησε τον Ελληνισμό της Κύπρου να αποκτήσει κάποια μορφή στοιχειώδους αυτοδιοίκησης που του επέτρεψε να ιδρύσει σχολεία και να διαδώσει τα Ελληνικά γράμματα. Παρατηρούμε ότι κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας μπήκαν τα θεμέλια του Ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος στην Κύπρο που συνέβαλε στη διατήρηση της επαφής των Κυπρίων με τα Ελληνικά γράμματα και την πολιτιστική κίνηση γενικότερα. Η εκπαίδευση, όπως προαναφέρθη την εποχή αυτή, ελεγχόταν και καθοριζόταν από την εκκλησία και πρώτιστο μέλημα ήταν η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας, εξαιτίας του μονόπλευρου ενδιαφέροντος του Τούρκου κατακτητή για την οικονομική

αφαίμαξη του νησιού. Με την αναγνώριση του Αρχιεπισκόπου από το Σουλτάνο ως Εθνάρχη, η εκπαίδευση που προηγουμένως περιοριζόταν στην ανεπίσημη διδασκαλία των ιερέων, των μοναχών και λίγων δημοδιδασκάλων, πήρε νέα ώθηση με την ίδρυση σχολείων, όπου μεγάλη έμφαση δινόταν στη θρησκευτική αγωγή[6]. Η χρηματοδότηση των σχολείων γινόταν από την εκκλησία και από συνεισφορές του κοινού.

Μετά την απόκτηση της ανεξαρτησίας στην Ελλάδα, η Ελληνική εκπαίδευση στην Κύπρο αναζωπυρώθηκε από τον εθνικισμό και απόκτησε πολιτική χροιά. Δεν έπαψαν όμως να θεωρούνται εκπαίδευση και θρησκεία αλληλένδετες έννοιες.

Συγκεκριμένα, η εξέλιξη της Ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, θα μπορούσε να συνοψιστεί στον ακόλουθο χρονολογικό πίνακα.

3.1 Περίοδος 1571 – 1754 [7]

Ελάχιστοι γνώριζαν γράμματα. Τα μάθαιναν στα μοναστήρια από καλόγερους και παπάδες. Υπήρχαν και ελάχιστοι ιδιώτες δάσκαλοι. Είναι γνωστοί ο Ματθαίος από τη Γαλάτα (+1637) και ο Λεόντιος Ευστρατίου από το Κοιλάνι Λεμεσού.

---

6. *Μαραθεύτη Μ. Το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα, , Λευκωσία 1992, Κεφ. 3ο, σελ. 13.*
7. *Το ίδιο, σελ. 13.*

1733 : Ιδρύεται ανώτερο σχολείο στη Λάρνακα με δάσκαλο το διάκονο Φιλόθεο.

1741 : Ιδρύεται στη Λευκωσία "Σχολή Ελληνικών Γραμμάτων και Μουσικής", τριτάξια ανώτερη Σχολή, από τον Αρχιεπίσκοπο Φιλόθεο. Στη Σχολή αυτή δίδαξε και ο Εφραίμ ο Αθηναίος. Έπαυσε να λειτουργεί μεταξύ του 1775-1784.

1754: Αναγνωρίζονται οι Κύπριοι Αρχιερείς ως "Ραγιά-Κοτσαμπάσηδες" δηλαδή επίτροποι των ραγιάδων. Ο Αρχιεπίσκοπος, ως εθνάρχης, αναλαμβάνει εκτελεστικές εξουσίες.

3.2 Περίοδος 1754 – 1878 [8]

Η κατάσταση στην εκπαίδευση βελτιώνεται σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο.

1784: Ο Αρχιεπίσκοπος Χρύσανθος ιδρύει σχολή στην Αρχιεπισκοπή για τη μόρφωση κυρίως κληρικών.

---

8. *Μαραθεύτη Μ. Το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα, , Λευκωσία 1992, Κεφ. 3ο, σελ. 14.*

1788: Εκδίδεται η Ιστορία της Κύπρου του Αρχιμανδρίτη Κυπριανού.

Ο εθνομάρτυρας Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός

1812: Ιδρύεται Ελληνική Σχολή στη Λευκωσία από τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό. Η Σχολή διέκοψε τη λειτουργία της από το 1821 - 1830. Αργότερα εξελίχθηκε στο Παγκύπριο Γυμνάσιο.

1830 : "Γενική Συνέλευση" των δημογερόντων, ύστερα από πρόσκληση του Αρχιεπίσκοπου Πανάρετου. Η Γενική Συνέλευση, εκτός από άλλα θέματα,

αποφάσισε την ίδρυση Ελληνικών Σχολείων στη Λευκωσία, Λάρνακα και Λεμεσό καθώς και δημοτικών σχολείων στις έξι πόλεις.

1839: Με απόφαση της γενικής Συνέλευσης, δημιουργείται ενιαίος οικονομικός φορέας για τα σχολεία της Κύπρου.

1843: Με απόφαση και πάλι της Γενικής Συνέλευσης γίνεται οικονομική αποκέντρωση και κάθε μια από τις έξι πόλεις δημιουργεί το δικό της ταμείο για τα σχολεία.

1859 : Ιδρύεται από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Α΄ το πρώτο παρθεναγωγείο στη Λευκωσία και ταυτόχρονα ιδρύονται παρθεναγωγεία στη Λάρνακα και στη Λεμεσό.

1860: Ο Αρχιεπίσκοπος υποβάλλει στον Τούρκο Διοικητή της Κύπρου, ύστερα από οδηγίες της Υψηλής Πύλης, στοιχεία για τα Ελληνικά σχολεία. Λειτουργούσαν στην Κύπρο 37 σχολεία συνολικά, από τα οποία 3 της Μέσης Παιδείας, με συνολικό αριθμό 1278 μαθητές.

3.3 Παρατηρήσεις

Τα κύρια γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν την Ελληνοκυπριακή εκπαίδευση, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, μπορούν να συνοψισθούν στα ακόλουθα:

1. Η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου ήταν η ανώτατη αρχή για τη Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση. Πρωτοστατούσε στη λήψη αποφάσεων από τις κοινότητες ή τις Συνελεύσεις Δημογερόντων σχετικά με την ίδρυση και τη λειτουργία σχολείων στις πόλεις και τα χωριά. Η εκκλησία ήταν επίσης ο μεγαλύτερος οικονομικός αρωγός της κυπριακής εκπαίδευσης.

2. Το σύστημα της διοίκησης της Κυπριακής Εκπαίδευσης ήταν αποκεντρωτικό. Κάθε επαρχία είχε υπό την προεδρία του οικείου Μητροπολίτη τη δική της Επαρχιακή Εκπαιδευτική Επιτροπή και το δικό της ταμείο για τα σχολεία. Την άμεση ευθύνη για τη λειτουργία και την οικονομική διαχείριση των σχολείων είχαν οι τοπικές σχολικές επιτροπές.

3. Τα καθήκοντα των σχολικών επιτροπών ήταν τα ακόλουθα:
   α. Ο διορισμός του δασκάλου και η καταβολή του μισθού του.
   β. Η παρακολούθηση με τακτικές επισκέψεις στο σχολείο της προόδου των μαθητών και του ενδιαφέροντος του δασκάλου.
   γ. Η μέριμνα να πείθουν τους γονείς να μην αποσύρουν τα παιδιά τους από το σχολείο κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους.

δ. Η εξεύρεση του κατάλληλου σχολικού κτιρίου και ο εξοπλισμός του με τα αναγκαία έπιπλα και υλικά.

4. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας λειτουργούσαν τα ακόλουθα τρία είδη σχολείων:

α. Τα ιδιωτικά σχολεία, στα οποία δίδασκαν κυρίως ιερείς ή και λαϊκοί που ήξεραν στοιχειώδη γράμματα. Η διδασκαλία γινόταν συνήθως στον τόπο εργασίας του δασκάλου, που ήταν γεωργός, παντοπώλης ή τεχνίτης.

β. Τα κοινοτικά δημοτικά σχολεία, στα οποία εφαρμοζόταν η αλληλοδιδακτητή η μέθοδος.

γ. Οι Ελληνικές Σχολές ή Ελληνομουσεία, που λειτουργούσαν στη Λευκωσία, Λάρνακα και Λεμεσό, και αντιστοιχούσαν με τα σημερινά Γυμνάσια.

5. Τα σχολικά κτίρια ήταν με τα σημερινά δεδομένα, ακατάλληλα. Πολλές κοινότητες δεν είχαν σχολικό κτίριο και ενοικίαζαν ιδιωτικές κατοικίες. Οι αίθουσες διδασκαλίας ήταν μικρές, δεν είχαν καλό αερισμό και η επίπλωσή τους περιοριζόταν στην έδρα του δασκάλου, σε μερικά θρανία για τους μαθητές, σε έναν πίνακα και κάποτε σε μερικούς χάρτες.

3.4 Ποινές που επιβάλλοντο στους άτακτους μαθητές

Αυτές ήσαν :

α. Επίπληξη

β. Προσβολή δημοσίως

γ. Στέρηση του μεσημβρινού γεύματος

δ. Φυλάκιση στο σχολείο ανάλογα με το πταίσμα. Από ένα τέταρτο της ώρα μέχρι και μια ώρα

ε. Ξύλο και άλλες βάρβαρες ποινές[9]

Ποινή μάθησης το ξύλο και άλλες βάρβαρες ποινές κατά την Τουρκοκρατία: Οι δάσκαλοι της εποχής αυτής στερούνταν παντελώς Παιδαγωγικής αγωγής που ήταν αιτία να φέρονται σκληρά και απάνθρωπα, επιβάλλοντας βάρβαρες ποινές εις τα αθώα παιδιά, αν δε γνώριζαν το μάθημά τους ή ατακτούσαν πέραν του κανονικού. Τα παιδιά δέχονταν τις ελεεινότερες ποινές, δηλαδή το ξύλο με ειδικές βέργες μέχρι να γίνονται μώλωπες, το γονάτισμα πάνω στην άμμο, τους έφτυναν στο πρόσωπο μπροστά στα μάτια των συμμαθητών τους και άλλα παρόμοια και χειρότερα.

Όλα τα παραπάνω ήταν αποτέλεσμα του αμόρφωτου χαρακτήρα και πνεύματος καθώς και της στενής αντίληψης ότι η γνώση αποκτάται μόνο με το ξύλο και με άλλες απάνθρωπες ποινές. Οι δάσκαλοι έπαιρναν θάρρος και από τους αγράμματους γονείς που θεωρούσαν το ξύλο ως το κύριο στοιχείο για τη μόρφωση των παιδιών τους και θεωρούσαν ως αξίωμα τη φράση *"Το ξύλο βγήκε από τον παράδεισο"*.

---

9. *Μυριανθοπούλου Κ., Η Παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας, λεμεσός 1946, Κεφ. Α΄, σελ. 9.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ

4.1 Το περιεχόμενο της Κυπριακής Εκπαίδευσης επί Αγγλοκρατίας

Ανάμεσα στους τόσους κατακτητές της Κύπρου συγκαταλέγονται και οι Άγγλοι που ήσαν και οι τελευταίοι 1878-1959. Η Κύπρος, όπως έγινε αναφορά, πέρασε από πολλούς κατακτητές. Το μικρό πολύπαθο αυτό νησί που μας έταζε η μοίρα για πατρίδα, παρ' όλους τους τόσους κατακτητές, κατόρθωσε να παραμείνει αναλλοίωτο, τόσο ο χαρακτήρας του λαού όσο και η Ελληνική του ταυτότητα από κοινωνική, πολιτιστική και εθνική άποψη.

Η εκπαίδευση είναι σημαντική έκφραση του πνεύματος της εποχής στην οποία πραγματοποιείται, αλλά παράλληλα διαμορφώνει το πνεύμα αυτό. Αποτελεί ένα είδος επίσημης, οργανωμένης επιστημονικής και νόμιμης προπαγάνδας[10] ανάλογη προς τις πολιτιστικές καταστάσεις της εποχής. Γι' αυτό λοιπόν ο Προδρόμου, συνεχίζοντας, χαρακτηρίζει την εποχή της Αγγλοκρατίας "περίοδο συνειδητοποίησης της εθνικής αποστολής της εκπαίδευσης και της πάλης προς τον κατακτητή που επιδιώκει την καθυπόταξή της"[11]. Είναι μια

---

10. *Προδρόμου, Ιστορία και Πολιτισμός, Λευκωσία 1977, κεφ. Ε', σελ. 246.*
11. Το ίδιο σελ. 245.

εποχή διαμάχης για την ανάληψη της ευθύνης για την εκπαίδευση, μια διαμάχη που γίνεται σε δύο άξονες: τον άξονα της σχέσης του Κυπριακού Ελληνισμού με την Ελλάδα και τον άξονα της πολιτικής κατάστασης στο νησί.

Στην εργασία μας αυτή, προσπάθειά μας είναι ο ορισμός των περιεχομένων της Κυπριακής Εκπαίδευσης κατά την Αγγλοκρατία, με μελέτη των διαφόρων εξελίξεων στον τομέα αυτό, όπως διάφοροι νόμοι και τα κατά καιρούς εισαγόμενα αναλυτικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Παράλληλα γίνεται μια γενική αναφορά στα βιβλία της εποχής και περαιτέρω μια προσπάθεια ερμηνείας της εξέλιξης της εκπαίδευσης που παρατηρείται. Φυσικά η έκταση της εργασίας του κεφαλαίου αυτού, δεν μπορεί να αναλύσει σε βάθος το θέμα που μας απασχολεί, ένα θέμα το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για περισσότερο λεπτομερή και επιστημονικότερη μελέτη.

4.2 Εξελίξεις περιεχομένου της Κυπριακής Εκπαίδευσης κατά την Αγγλοκρατία

Για τη μελέτη των εξελίξεων στα εκπαιδευτικά πράγματα της Κύπρου, κατά την Αγγλοκρατία, διαχωρίσαμε, χωρίς φυσικά απόλυτα όρια, την εποχή αυτή σε τρεις περιόδους:

(α) 1878 – 1933

(β) 1933 – 1948

(γ) 1948 – 1960

Η πρώτη περίοδος χωρίζεται από πολλούς σε 1878-1898 και 1988-1933. Εμείς διαχωρίσαμε τη μελέτη της περιόδου αυτής σε δυο μέρη:

- τη μελέτη γεγονότων που σημάδεψαν τα χρόνια αυτά και
- την παρουσίαση των αναλυτικών προγραμμάτων που παρουσιάστηκαν την εποχή αυτή.

Στις άλλες δυο περιόδους η μελέτη γίνεται γενικά χωρίς διαχωρισμό.

4.2.1 Περίοδος 1878-1933

Τις διαστάσεις και επιδράσεις της παιδείας της εποχής αντιλήφθηκαν οι Άγγλοι αποικιοκράτες και γι΄ αυτό άρχισαν από νωρίς τις ανθελληνικές ενέργειές τους, με σκοπό να πάρουν στα χέρια τους τον πλήρη έλεγχο της εκπαίδευσης. Όταν οι Άγγλοι έφτασαν στην Κύπρο, λειτουργούσαν Ελληνικά-Χριστιανικά δημοτικά σχολεία με αναλυτικό πρόγραμμα, ταυτόσημο με αυτό του Ελληνικού Υπουργείου Παιδείας. Τα σχολεία αυτά ήταν πολυάριθμα, πάνω από 200, με μια γενική τάση μαζικοποίησης της παιδείας που οδήγησε στην ύπαρξη 729 δημοτικών σχολείων κατά το 1918-19.

Σύμφωνα με έκθεση του Αρχιεπισκόπου Νιούχαμ[12], κατά

---

12. *Μυριανθοπούλου Κ., Η Παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946, Κεφ. 2ο, σ. 12.*

το πρώτο έτος της κατοχής της Κύπρου από τους Άγγλους, τα χριστιανικά σχολεία «φαίνεται ότι παρείχαν μάλλον φιλελευθέραν εκπαίδευσιν, συμπεριλαμβάνοντα όλα αριθμητικήν, γεωγραφίαν, και αρχαία Ελληνικά»[13].

Από τις πρώτες ενέργειες της Αγγλικής Κυβέρνησης ήταν η προσπάθεια μέσω των διοικητών των επαρχιών να ελέγχει τα εκπαιδευτικά πράγματα του τόπου. Το Δεκέμβριο του 1880 διορίσθηκε ως επόπτης της Παιδείας ο ιερέας Ιωσίας Σπένσερ, ο οποίος εργάστηκε για τη διάδοση της αγγλικής γλώσσας και την αντικατάσταση της ελληνικής εκπαίδευσης από την Αγγλική. Οι προσπάθειές του δεν καρποφόρησαν λόγω της στάσης του Αρμοστή Κίμπερλεϋ.

Αρχικά, μετά από παράπονα του Κυπριακού λαού, το 1881, η Αγγλική κυβέρνηση οδηγήθηκε σε μεταρρυθμίσεις όπως:

A. Η σύσταση δύο Εκπαιδευτικών Συμβουλίων (ενός Ελληνικού και ενός Τούρκικου) ως ανώτεροι ρυθμιστές της παιδείας, ενώ η μέριμνα για τα σχολεία παρέμεινε στις κοινότητες.

B. Η απόφαση κρατικής επιχορήγησης των σχολείων του νησιού.

Στη συνέχεια όμως η εξέλιξη των εκπαιδευτικών πραγμάτων της Κύπρου οφείλεται τόσο στο διορισμό επόπτου,

---

13. Μυριανθοπούλου Κ., Η Παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946, Κεφ. 2ο, σ. 24.

αλλά βασικά στους διάφορους εκπαιδευτικούς νόμους που θεσπίστηκαν αργότερα: 1895, 1905, 1923, 1929, 1933. Κυρίως όμως με τους νόμους του 1923, 29 και 33 για τη δημοτική εκπαίδευση προωθήθηκε ο αγγλικός έλεγχος με αφαίρεση κάθε αυτονομίας και στοιχείου φιλελευθερισμού από την Κυπριακή Εκπαίδευση.

«Σύμφωνα με το νόμο που δημοσιεύτηκε στις 28 Αυγούστου 1923, οι δασκάλοι δε διορίζονταν πλέον από τις τοπικές επιτροπές που εκλέγονταν από τους πολίτες, αλλά θα διορίζονταν συγκεντρωτικά από το Χριστιανικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο» [14].

Για το νόμο του 1929[15] ο Προδρόμου γράφει: ότι με το νόμο αυτό:

«Η κυβέρνηση αποκτούσε την εξουσία να διορίζει, να προάγει, να μεταθέτει, να παύει και γενικά να ελέγχει τους δασκάλους. Ο κυβερνήτης αντικαθιστούσε σ΄ ένα μεγάλο βαθμό, το ελληνικό εκπαιδευτικό συμβούλιο, ενώ ένα μεγάλο μέρος των νέων εξουσιών του μεταβιβάστηκαν στον πρώην ανώτερο επιθεωρητή σχολείων που τώρα μετονομάστηκε σε διευθυντή εκπαίδευσης»[16].

---

14. Προδρόμου, Ιστορία και Πολιτισμός, Λευκωσία 1977, Κεφ. Ε, σελ. 200.
15. Το ίδιο, σελ. 176.
16. Το ίδιο, σελ. 183.

Αναλυτικά Προγράμματα

Όσον αφορά τα αναλυτικά της περιόδου 1878-1933, το 1880 ο Διευθυντής του Παρθεναγωγείου Λευκωσίας Λ. Καρώνης κατάρτισε και εφάρμοσε αναλυτικά προγράμματα μαθημάτων που περιλάμβανε, όπως παραθέτει ο Μυριανθόπουλος[17].

α. Νηπιακό τμήμα

Αποτελείτο από τρεις τάξεις και διδασκόμενα μαθήματα ήταν η ανάγνωση, γραφή, αριθμητική, τραγούδια, παιδαγωγικά, θρησκευτικά, εθνικά.

β. Προπαιδευτικό τμήμα

Από δύο τάξεις.

γ. Ανώτερο Ελληνοσχολικό τμήμα

Από δύο τάξεις και επιπρόσθετα μαθήματα τα Αρχαία Ελληνικά και βιβλία τα: Χριστομάθεια, Λόγοι του Ιωάννου του Χρυσοστόμου και «Κύρου Παιδεία» του Ξενοφώντος.

Το 1886 πραγματοποιήθηκε σύνταξη γενικού προγράμματος για τα Δημοτικά Σχολεία της Κύπρου σύμφωνα με το γενικό πρόγραμμα των Σχολείων της Ελλάδας, όπως

---

16. Μυριανθοπούλου Κ., Η Παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946, Κεφ. 2ο, σ. 203.

παρατηρούμε στις λογοδοσίες του διευθυντή του δημοτικού σχολείου «Ελενείου» τα χρόνια αυτά.

Το 1898 το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο διόρισε επιτροπή για τη σύνταξη νέων προγραμμάτων για τα δημοτικά σχολεία. Την επιτροπή αυτή αποτελούσαν οι: Ηγούμενος Κύκκου Γεράσιμος, Μ. Βολονάκης Γυμνασιάρχης, οι καθηγητές Α. Πιούνος, Μ. Κοσσυφάκης, Κ. Σταυρινός, Ν. Ιερείδης και Ι. Ιωαννίδης. Συντάχθηκαν λοιπόν νέα προγράμματα που εγκρίθηκαν από το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο. Τα προγράμματα αυτά έδιναν μέθοδο, παιδαγωγική ανάλυση και κατάταξη της ύλης ανάλογα με την ηλικία και την πνευματική δυνατότητα των παιδιών. Τα προγράμματα αυτά ίσχυαν μέχρι το 1935.

Το Παρθεναγωγείο Βουνιού τη σχολική χρονιά 1921-22.

Γυμνάσιο Ομόδους

Αναφορά πρέπει να γίνει και στο γεγονός ότι οι ιθύνοντες για παιδεία του τόπου, όπως φαίνεται μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα, παράλληλα με την πνευματική μόρφωση, προσπαθούσαν να «μη προσχωρώσιν εις τα Εκπαιδευτήρια διδάγματα ξένα και έκφυλα απάδοντα είτε εις την ιεράν ημών θρησκείαν, είτε προς την ηθικήν διάπλασιν της νεότητας»[18].

---

17. *Μυριανθοπούλου Κ., Η Παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946, Κεφ. 2ο, σ. 27.*

4.2.2 Περίοδος 1933 – 1948

Η περίοδος αυτή είναι εξαιρετικά θλιβερή, γιατί, κατά τη διάρκειά της, η Κύπρος στερήθηκε κάθε μορφή σχολικής αυτοδιοίκησης. Μετά τα γεγονότα του ΄31, τα γνωστά Οκτωβριανά, η Αγγλική κυβέρνηση επενέβηκε και στη λειτουργία των σχολείων.

Μελετώντας τις διαμαρτυρίες του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, βλέπουμε την παραγνώριση του από τον Κυβερνήτη όσον αφορά τις αποφάσεις για το διδακτικό προσωπικό, αλλά και επέμβαση στο καθαρά σχολικό έργο, με απαγόρευση του Εθνικού Ύμνου και των εικόνων των ηρώων της Ελληνικής Επανάστασης, της Ελληνικής σημαίας από τα σχολεία, το κλείσιμο σχολείων και απολύσεις προσωπικού.

Αυτά ήταν τα αποτελέσματα του Νόμου του 1933, κατά τον οποίο την ευθύνη για τη Δημοτική Εκπαίδευση αναλάμβανε ο Κυβερνήτης. Μετά το Νόμο αυτό η κυβέρνηση κατάρτισε νέο σχέδιο προγράμματος για το οποίο προέκυψαν πολλές διαφωνίες μεταξύ των Ελλήνων και ΄Αγγλων που αποτελούσαν τη σχετική επιτροπή.

Το νέο πρόγραμμα που εφαρμόστηκε με το νόμο αυτό καθιέρωνε διδακτικές μεθόδους που δεν εφαρμόζονταν σε καμμιά πολιτισμένη χώρα. Η αντιπαιδαγωγικότητά του υποστηρίζεται και από συγγραφείς της εποχής.

Το 1935 ο Κάλλης έφερε το νέο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, έκφραση του νόμου του 1933 για τα δημοτικά σχολεία. Όπως και ο ίδιος ανακοίνωσε, αυτό συντάχθηκε με βάση τα προγράμματα της Παλαιστίνης, της Νέας Ζηλανδίας και της Κεϋλάνης. Με το πρόγραμμα αυτό, εισάγεται η Αγγλική γλώσσα στα Δημοτικά Σχολεία που έχουν τρεις ή περισσότερους δασκάλους.

Πολλές ήταν οι διαμαρτυρίες και τα υπομνήματα που υποβλήθηκαν γενικά για τους εκπαιδευτικούς νόμους, ως αντίδραση κυρίως για την απαγόρευση της διδασκαλίας της Ελληνικής Ιστορίας και Γεωγραφίας και την καθιέρωση της παγκόσμιας ιστορίας, ενώ απαγορεύτηκε η Ελληνική Μυθολογία με εξαίρεση μόνο ορισμένα κεφάλαια.

4.2.3 Περίοδος 1948 – 1960

Μέχρι το τέλος της βρεττανικής κατοχής ίσχυε ο νόμος του ΄33 και η κυβέρνηση είχε τον πλήρη σχεδόν έλεγχο της στοιχειώδους εκπαίδευσης. Το 1949 έγιναν κάποιες μικροαλλαγές στο σχολικό πρόγραμμα, μετά από διαμαρτυρίες για το πρόγραμμα του Κάλλη (1936). Εισήχθηκε μεν το μάθημα της Ιστορίας, αλλά υποβαθμισμένο, και ταυτόχρονα δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στο μάθημα των Αγγλικών. Ενώ στο πρόγραμμα γινόταν λόγος για «ηθική διαπαιδαγώγηση» και «δημιουργία χαρακτήρων», παραγνωρίζεται εντελώς η εθνική

αγωγή. Χαρακτηριστικά αναφέρεται το γεγονός ότι στο μάθημα της Αγωγής του Πολίτου δε διδάσκονται οι έννοιες: πατρίδα, έθνος, πολίτης, ψήφος.

Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο υπήρχε μέχρι το 1958, αλλά πάντοτε έδειχνε τη δυσαρέσκειά του για την κυβερνητική πολιτική. Παράλληλα όμως με αυτή, η Εκκλησία προχώρησε στη δημιουργία κατηχητικών σχολείων από το 1948 σαν ένα μέσο ενδυνάμωσης του εθνικού φρονήματος.

Το 1950 ιδρύθηκε ακόμη το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο της Εθναρχίας, υπεύθυνο για τη Μέση Εκπαίδευση αλλά και με ενδιαφέρον για τη στοιχειώδη εκπαίδευση.

Κατά την εποχή αυτή, παρουσιάστηκε και ο θεσμός των προτύπων σχολείων, ένας θεσμός που δείχνει περισσότερο τη γενική τάση αγγλοποίησης του συστήματος των δημοτικών σχολείων. Τα πρότυπα σχολεία λειτουργούσαν, σύμφωνα με το αγγλικό σύστημα διδασκαλίας, χρησιμοποιούσαν βιβλία αγγλικά, έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στα τεχνικά μαθήματα, στην αγγλικού τύπου γυμναστική και στη διδασκαλία αγγλικών τραγουδιών και χορών. Στα σχολεία αυτά εργάζονταν δάσκαλοι που μετεκπαιδεύτηκαν στην Αγγλία και αποκορύφωμα του θεσμού αυτού ήταν η διοργάνωση διεθνούς φεστιβάλ το 1950 στη Λευκωσία.

Το 1958, λόγω πολιτικών σκοπιμοτήτων, παρατηρήθηκε μια αλλαγή της εκπαιδευτικής πολιτικής της κυβέρνησης, αλλά ήδη ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας είχε αρχίσει. Οι Άγγλοι

είχαν αποτύχει στη σωστή εκτίμηση του Ελληνικού φρονήματος στις καρδιές των Κυπρίων.

4.3 Βιβλία της εποχής

Η κυβερνητική πολιτική της Αγγλίας στο θέμα της παιδείας διαγράφεται φανερά με την προσπάθεια αντικατάστασης των Ελληνικών αναγνωστικών.

Μέχρι και το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούνται στα Κυπριακά σχολεία τα αναγνωστικά που χρησιμοποιούνταν στην Ελλάδα αυτά καθ' αυτά, ή ανατυπωμένα, κατά τον πόλεμο, στην Κύπρο, μετά από σχετική άδεια της εξόριστης Ελληνικής Κυβέρνησης.

Μετά το τέλος όμως του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το Γραφείο Παιδείας αποφάσισε την αντικατάσταση των αναγνωστικών βιβλίων από αγγλικά μεταφρασμένα στα ελληνικά και τυπωμένα στην Αγγλία. Η αντικατάσταση άρχισε το 1948 χωρίς κανένα δικαιολογητικό και με μυστικότητα, ενώ ήταν γενικά αποδεχτά τα προτερήματα των Ελληνικών αναγνωστικών. Η θύελλα διαμαρτυριών που προκλήθηκε οδήγησε στην εγκατάλειψη του σχεδίου αυτού. Ο Διευθυντής της Παιδείας όμως ζήτησε την τροποποίηση των νέων ελληνικών αναγνωστικών, έτσι ώστε η Κύπρος να μην παρουσιάζεται ως τμήμα της Ελλάδας.

Το 1930 συστάθηκε επιτροπή που αποτελούσαν ο Αρχιμανδρίτης Φιλόθεος, ο Α. Πηλαβάκης και Λ. Φιλίππου, η οποία μελέτησε όλα τα εγκεκριμένα αναγνωστικά βιβλία από την Ελλάδα και μετά από επιλογή καθιερώθηκαν συγκεκριμένα βιβλία για τα σχολεία, σταματώντας την άσχημη κατάσταση που επικρατούσε προηγουμένως, κατά την οποία ο κάθε δάσκαλος ήταν ελεύθερος να επιλέγει όποιο βιβλίο ήθελε. Επίσης αποφασίστηκε η καθιέρωση υποχρεωτικών σχολικών βιβλιοθηκών. Ο Λ. Φιλίππου εξέδωσε σχετική μελέτη και κατάλογο σχολικών βιβλίων. Για να εισαχθεί ένα βιβλίο σε σχολική βιβλιοθήκη, έπρεπε πρώτα να εγκριθεί από το Διευθυντή της Παιδείας που ήταν ο κύριος εκφραστής της Αγγλικής κυβερνητικής πολιτικής.

Αργότερα, το 1935, καταργήθηκαν τα βοηθητικά βιβλία ως αντιπαιδαγωγικά και παρέμειναν μόνο η κατήχηση και γραμματικές και αριθμητικές ασκήσεις, συνταγμένες όμως στην Κύπρο. Η ενέργεια αυτή αναγνωρίστηκε ως μεγάλο πλήγμα για την Παιδεία, εφόσον οι δάσκαλοι αναγκάζονταν να γράφουν το περιεχόμενο των μαθημάτων στον πίνακα με λίγες γραμμές ή ακόμα λέξεις. Οι αντιδράσεις, που προέκυψαν, οδήγησαν στη συγγραφή βιβλίου στην Κύπρο για τη διδασκαλία της Ελληνικής και Κυπριακής Ιστορίας, το οποίο έδινε γνώσεις αρκετές, αλλά δε συνέφερε στην Εθνική Αγωγή των μαθητών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ

Μελετώντας την πορεία που ακολούθησε, η Κυπριακή Εκπαίδευση κατά την Αγγλοκρατία δίκαια αναζητούσε τους λόγους που την υπέβαλαν, δηλαδή τους λόγους που οδήγησαν στη χρήση ορισμένων βιβλίων και προγραμμάτων. Οι λόγοι αυτοί μπορούν να αναζητηθούν στις ιδεολογίες που επηρέασαν αφενός μεν την αποικιακή πολιτική και αφετέρου τη στάση του Ελληνοκυπριακού λαού και της Εκκλησίας.

Όπως ο Περσιάνης[19] αναφέρει, οι ιδεολογίες αυτές μπορούν να οριστούν ο εθνικισμός, η νοησιαρχία, ο ανθρωπισμός, ο συγκεντρωτισμός και η εκπαιδευτική ιδεολογία της βρεττανικής κυβέρνησης.

Αναλύοντας τις έννοιες, βλέπουμε τον εθνικισμό, την ισχυρή συνείδηση των Ελληνοκυπρίων, να προϋπάρχει από την Τουρκοκρατία και να ενδυναμώνεται με την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Κατά την Αγγλοκρατία, ο εθνικισμός αυτός εκδηλώθηκε με επίμονη διατήρηση της ελληνικής θρησκευτικής παράδοσης, των ελληνικών εθίμων, τραγουδιών, φορεμάτων και κάθε τι που θύμιζε Ελλάδα. Παράλληλα ο εθνικισμός εκφράστηκε και με τη δυσπιστία και απόρριψη κάθε

---

19. *Περσιάνης Π., Ραδιοφωνικό Πανεπιστήμιο, Συγκριτική Παιδεία, Εκδ. ΡΙΚ, Λευκωσία 1967, κεφ. 3ο, σελ. 25.*

εθίμου ή πράγματος ξένου προς την ελληνικότητα. Έκφραση του εθνικισμού αποτέλεσε και η εργοδότηση δασκάλων από την Ελλάδα στα σχολεία της Κύπρου και η γενική μίμηση της Ελληνικής Παιδείας.

Άλλη βασική ιδεολογία που επηρέασε τα εκπαιδευτικά πράγματα της Κύπρου είναι η νοησιαρχία. Μεγάλη η έμφαση που δινόταν στα θεωρητικά μαθήματα με αντίστοιχη παραγνώριση των θετικών επιστημών που, αν αναζητήσουμε βαθύτερα αίτια, οδηγούμαστε στις κλασσικές ελληνικές αντιλήψεις της μόρφωσης.

Η ιδεολογία του Ανθρωπισμού συνέβαλε κατά πολύ στη διαμόρφωση της Ελληνικής εκπαίδευσης ως επίδραση κυρίως του ένδοξου κλασσικού παρελθόντος της Ελλάδας. Ακόμη στην εδραίωση του ανθρωπισμού συνέβαλε και η μικρή σχετικά επίδραση της βιομηχανικής επανάστασης.

Ο ιδεαλισμός ήταν ακόμη ένα φαινόμενο που μπορεί να παρατηρηθεί την εποχή της Αγγλοκρατίας, όταν η εκκλησία εφ' ενός και η φτωχή οικονομία της χώρας αφετέρου, αποθάρρυναν την υλιστική αντιμετώπιση της ζωής. Ο ιδεαλισμός που επικράτησε τα χρόνια αυτά στην Κυπριακή Εκπαίδευση, οδήγησε στη δημιουργία εραστών της αρετής και της ελευθερίας.

Ο συγκεντρωτισμός είναι κάτι που παρατηρούμε στην εκπαίδευση της εποχής αυτής. Το συγκεντρωτικό σύστημα επέβαλε μια ομοιομορφία στην εκπαίδευση με αποθάρρυνση

της πρωτοβουλίας των τοπικών αρχών. Φυσικά οι Ελληνοκύπριοι αντέδρασαν σ' αυτό, λόγω της γενικής αντίδρασής τους στην Αποικιοκρατία.

Γενικά όμως η εκπαίδευση της Κύπρου κατά τα χρόνια της Αγγλοκρατίας διαμορφώθηκε από την πολιτική της αποικιοκρατικής κυβέρνησης. Ενώ αρχικά έχουμε φιλελεύθερη πολιτική απέναντι στην ήδη υπάρχοσα εκπαιδευτική κατάσταση, μετά το 1929 έχουμε μια καθαρά συγκεντρωτική πολιτική. Γενικότερα η ιδεολογία της Αγγλικής Κυβέρνησης μπορεί να αναλυθεί στη διάδοση της αγγλικής γλώσσας, του αγγλικού εκπαιδευτικού συστήματος και την αναβάθμιση των πρακτικών και τεχνικών μαθημάτων. Πρέπει όμως να τονίσουμε ότι οι ιδεολογίες που επικρατούσαν στον Ελληνικό Κυπριακό λαό πριν την Αγγλοκρατία και διεσώθηκαν κατά τα χρόνια αυτά, καθώς και η στάση της Ορθόδοξης Εκκλησίας, δεν επέτρεψαν στην αγγλική κυβέρνηση να πραγματοποιήσει τους σκοπούς της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

Ο ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ 1955-59 ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Ο Κυπριακός απελευθερωτικός αγώνας του 55-59, γνωστός ως αγώνας της ΕΟΚΑ, είναι το επιστέγασμα μιας πολύχρονης αντιπαράταξης του κυπριακού ελληνισμού προς τους εκάστοτε κατακτητές του. Μιας αντιπαράταξης που αρχίζει από το 12ο αιώνα και συνεχίζεται ως το 1960.

Από το 12ο αιώνα ως τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, οι Κύπριοι ακολουθούσαν την πολιτική της αναμονή. Σύμφωνα με την πολιτική αυτή, που την επέβαλαν λόγοι φυσικής και εθνικής επιβίωσης του λαού, οι στόχοι για εθνική ελευθερία δεν εγκαταλείπονται, ο αγώνας όμως για την υλοποίησή τους αναβάλλεται μέχρις ότου δημιουργηθούν πιο ευνοϊκές συνθήκες. Κύριο όπλο στην πολιτική της αναμονής είναι η ψυχική αντίσταση. Ένας αναίμακτος αλλά ηρωϊκός αγώνας, που στηρίζεται κατ' εξοχήν στην παιδεία και αποβλέπει στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας του λαού. Είναι η πολιτική κατά την οποία το σώμα εξαναγκάζεται να γονατίσει, η ψυχή όμως παραμένει αλώβητη και ολόρθη.

Στην Κύπρο, η παιδεία κατά τους πρώτους αιώνες της σκλαβιάς της γινόταν χωρίς συστηματική εκπαίδευση[20]. Μετά

---

20. *Εφημερίδα «ΗΧΩ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ», τεύχος 43ον, Εκδ. Κασουλίδη Ι., Λευκωσία 1996, σελ. 10.*

δενόταν με τα ήθη και τις παραδόσεις του κυπριακού Ελληνικού λαού, με τις θρησκευτικές γιορτές και τις λατρευτικές συνάξεις, με τα δημοτικά τραγούδια και τους μύθους της γιαγιάς. Δάσκαλοι ήταν οι αγράμματοι γονείς και τα μέλη της Κοινότητας. Σχολεία ήταν η οικογένεια και η Εκκλησία. Πρέπει να ΄ρθουμε σε πολύ μεταγενέστερα χρόνια, στον 18ο κυρίως αιώνα, για να συναντήσουμε τη συστηματική σχολική εκπαίδευση, παρόλο ότι τα Ελληνικά γράμματα, ως συγκεκριμένο μάθημα ανάγνωσης και γραφής, πάντα διδάσκονταν στα Μοναστήρια και σε αυτοσχέδιες σχολές από εγγράμματους κληρικούς και λαϊκούς. Η πολιτική της αναμονής επισημοποιήθηκε στις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης και από τη Γενική Συνέλευση της Φιλικής Εταιρείας που έγινε στο Ισμαήλιο την 1η Οκτωβρίου 1820. Η Φιλική Εταιρεία αποδέχτηκε την άποψη του τότε Αρχιπισκόπου Κύπρου Κυπριανού ότι η επανάσταση στην Κύπρο θα αποτύγχανε, εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης, και αποφασίστηκε όπως η συνδρομή της Κύπρου περιοριστεί σε τρόφιμα και οικονομική ενίσχυση. Παρόλον τούτο, πολλοί Κύπριοι συγκρότησαν εθελοντικά στρατιωτικά σώματα και πολέμησαν στην Ελλάδα.

Μετά την κατάληψη της Κύπρου από τους Άγγλους, η πολιτική της αναμονής άρχισε να υποβαθμίζεται, για να αντικατασταθεί σταδιακά από την πολιτική του δυναμικού αγώνα. Οι ιστορικές συνθήκες που επικρατούσαν το 1820 είχαν

μεταβληθεί. Η Ελλάδα είχε ήδη αποκτήσει τη θέση της στην οικογένεια των ελεύθερων κρατών, ενώ ο νέος κυρίαρχος της Κύπρου ήταν ένας Ευρωπαϊκός λαός που καυχόταν για τις φιλελεύθερες και δημοκρατικές του αρχές. Ο πόθος των Κυπρίων για ελευθερία πήρε μετά το 1830 τη συγκεκριμένη μορφή της Ένωσης με το Ελεύθερο Ελληνικό Κράτος και αυτό το τμήμα είναι που αποτέλεσε τον άξονα της παιδείας των Ελληνοκυπρίων καθόλη τη διάρκεια της αγγλοκρατίας.

Οι πρώτες εκδηλώσεις των Άγγλων έναντι της παιδείας ήταν αμφίρροπες. Ενώ από το 1881 άρχισαν να ενισχύουν οικονομικά τις Κοινότητες που επιθυμούσαν να ιδρύσουν σχολεία και βοήθησαν στην ανάπτυξη μιας συγκροτημένης εκπαίδευσης, επιδίωξαν από την άλλη, να αγγλοποιήσουν τα ελληνικά σχολεία. Στόχος τους ήταν η εισαγωγή της αγγλικής ως γλώσσα διδασκαλίας από την πρώτη τάξη του δημοτικού, η καλλιέργεια στους μαθητές της συνείδησης του μέλους της Βρεττανικής Αυτοκρατορίας και η εκπαίδευση Ελλήνων και Τούρκων Εκπαιδευτικών σε κοινό Διδασκαλείο[21].

Τα σχέδια αυτά που είχαν ετοιμαστεί από το 1880, δεν εφαρμόστηκαν ίσως επειδή απορρίφθηκαν από τον τότε Υπουργό των αποικιών. Δεν έπαυσαν όμως να είναι ένας μακροπρόθεσμος στόχος της εκπαιδευτικής πολιτικής της αποικιοκρατικής κυβέρνησης, γι' αυτό και ο έλεγχος της

---

21. Εφημερίδα «ΗΧΩ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ» Τεύχος 43ον, Εκδόσεις Κασουλίδη Ι., Λευκωσία, 1996, σελ. 11.

εκπαίδευσης αποτέλεσε το μήλο της έριδας μεταξύ της εκκλησίας και του λαού της Κύπρου, από τη μια και της αποικιοκρατικής κυβέρνησης από την άλλη. Ενώ στα πρώτα χρόνια της αγγλικής κατοχής, η ελληνική εκπαίδευση απολάμβανε σχετικής αυτονομίας όσον αφορά τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τη διοίκηση των σχολείων, μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Αγγλική Πολιτική άρχισε, γενικά, να γίνεται συνεχώς και περισσότερο αυταρχική, γεγονός που οδήγησε τον Κυπριακό λαό στο εθνικό ξέσπασμα της 21ης Οκτωβρίου 1931. Οι Άγγλοι διαλύουν τότε το μεικτό αγγλο-ελληνο-τουρκικό κοινοβούλιο και διοικούν κατά τρόπο απολυταρχικό. Η πολιτική της αναμονής υπέστη τότε στην ψυχή του κυπριακού λαού σοβαρό πλήγμα.

Με τους περί Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως νόμους του 1923, 1919 και του 1933 η Αγγλική Αποικιοκρατική Κυβέρνηση ανέλαβε τον πλήρη έλεγχο της δημοτικής εκπαίδευσης. Εξανάγκασε τα τρία Ελληνικά Διδασκαλεία στα οποία εκπαιδεύονταν οι Ελληνοκύπριοι δάσκαλοι να διακόψουν τη λειτουργία τους και ίδρυσε το 1937 το Αγγλικό Διδασκαλικό Κολλέγιο, στο οποίο Έλληνες και Τούρκοι σπουδαστές συνεκπαιδεύονταν με γλώσσα διδασκαλίας την Αγγλική. Στόχος της ήταν να πλήξει στις ριζες του το εθνικό φρόνημα και αν ήταν δυνατό, να το εξαλείψει από την Κυπριακή Εκπαίδευση.

Για τον έλεγχο της Μέσης Εκπαίδευσης ίδρυσε το 1900 την Αγγλική Σχολή, με στόχο να προσφέρει ένα πρότυπο σχολείο Μέσης Εκπαίδευσης. Το 1935 θέσπισε τον περί Μέσης Παιδείας νόμο, με σκοπό να υπεισέλθει στην οργάνωση και τα προγράμματα των Ελληνικών Γυμνασίων. Ίδρυσε επίσης Γεωργικά Σχολεία και Τεχνικές Σχολές, για να αποσπάσει μαθητές από τα λειτουργούντα Ελληνικά Γυμνάσια.

Ως αποτέλεσμα των ενεργειών της αποικιοκρατικής κυβέρνησης αλλά και της έντονης αντίδρασης της Εκκλησίας και του λαού, δημιουργήθηκαν δύο παράλληλα εκπαιδευτικά συστήματα. Το ελεγχόμενο από τους Άγγλους, που περιελάμβανε τη Δημοτική Εκπαίδευση και μερικά σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης και το ελεγχόμενο από την Εκκλησία της Κύπρου, το οποίο περιλάμβανε τα Ελληνικά Γυμνάσια και μερικές Ιδιωτικές Σχολές.

Επειδή έτυχε να ζήσει ο θείος μου πολλά από τα γεγονότα της εποχής εκείνης, ως μαθητής του δημοτικού σχολείου από το 1931 ως το 1937 και ως μαθητής του Ελληνικού Γυμνασίου Πάφου από το 1933 ως το 1943, να μας επιτρέψετε να κάνουμε μια σύντομη αναφορά στα όσα μου διηγήθηκε και διηγόταν συχνά και τα οποία μου έχουν μείνει ανεξίτηλα στην ψυχή μας:

Στο δημοτικό σχολείο, απ' ότι μας είπε, δε διδάχτηκε Ελληνική Ιστορία και Γεωγραφία ούτε είδε εικόνες των ηρώων της Ελληνικής Επανάστασης. Γιορταζόντουσαν τα γενέθλια του Άγγλου Βασιλιά και η

μέρα της Αυτοκρατορίας. Σ' όλες τις γιορτές τραγουδούσανε τον αγγλικό εθνικό ύμνο και στα σχολεία υψωνόταν η αγγλική σημαία.

Στα τετράδια που τους έδιναν ήταν φωτογραφίες των Άγγλων Βασιλέων και της τότε διαδόχου του θρόνου.

Ήταν σ' αυτή την περίοδο που ψάχνοντας σπίτι σ' ένα μικρό σεντούκι βρήκε στο βάθος μια ελληνική σημαία. Την τράβηξε και την ξεδίπλωσε από περιέργεια. Έντρομη η γιαγιά τον μάλλωσε. Απορούσε τι το κακό είχε κάνει. Δεν ήξερε πως η κατοχή Ελληνικής σημαίας ήταν παράπτωμα και ετιμωρείτο με πρόστιμο ή και φυλάκιση.

Το 1937, ο θείος τέλειωσε το δημοτικό σχολείο και πήγε στο Ελληνικό Γυμνάσιο Πάφου, που απείχε τριακόσια μόλις μέτρα από το δημοτικό σχολείο. Η ατμόσφαιρα εκεί ήταν εντελώς διαφορετική. Κάθε Δευτέρα, πριν από την έναρξη των μαθημάτων, όλοι οι μαθητές και καθηγητές κάνανε κοινή προσευχή. Μετά την καθιερωμένη θρησκευτική προσευχή ακολουθούσε ειδική προσευχή για την Ελλάδα και την ένωση της Κύπρου. Ύστερα από σύντομη ομιλία του Γυμνασιάρχη, η συγκέντρωση έκλεινε με τον Ελληνικό Εθνικό Ύμνο. Ήταν σ' αυτά τα σχολεία που οι αξίες και τα ιδεώδη της διαχρονικής Ελληνικής παιδείας του Κυπριακού λαού μετουσιώνονταν σε συστηματική εθνική εκπαίδευση και η εκπαίδευση ενδυνάμωνε στη συνέχεια την παιδεία και το φρόνημα του λαού.

Αλησμόνητη του έχει μείνει η 28η Οκτωβρίου 1940. Μόλις έγινε γνωστή η κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου, ο λαός, με πρωτοστάτες τους μαθητές των Ελληνικών Γυμνασίων, ξεχύθηκε στους δρόμους, κρατώντας δεκάδες Ελληνικές σημαίες. Οι Άγγλοι δεν επενέβηκαν. Η Ελλάδα ήταν τότε η μόνη σύμμαχός τους που αγωνιζόταν για την ελευθερία του ανθρώπου και των λαών. Μετά τη μέρα εκείνη, η Ελληνική σημαία κυμάτιζε πια στους ιστούς των Γυμνασίων της Κύπρου και προηγείτο των μαθητικών παρελάσεων στις εθνικές γιορτές. Στα δημοτικά όμως σχολεία εξακολουθούσε να υψώνεται η αγγλική σημαία, να ψάλλεται ο αγγλικός εθνικός ύμνος και να γιορτάζονται τα γενέθλια του Άγγλου Βασιλιά και η ημέρα της Αυτοκρατορίας.

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι συνθήκες άρχισαν να μεταβάλλονται. Το 1945 ιδρύεται ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και το Διεθνές κλίμα ευνοούσε την απελευθέρωση των

αποικιών. Κάτω από την πίεση των γεγονότων, η αποικιοκρατική κυβέρνηση αναγκάζεται να συναινέσει στην εκλογή Αρχιεπισκόπου και να προσφέρει σύνταγμα για μερική αυτοκυβέρνηση. Η ψήφιση της Οικουμενικής Διακήρυκξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα το 1948 καθιστά ακόμη δυσκολότερη τη θέση της Κυβέρνησης, η οποία, τηρώντας τα προσχήματα, τροποποιεί το 1949 το αναλυτικό πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων, ώστε να διδάσκονται στοιχεία της Ελληνικής ιστορίας και γεωγραφίας.

Τα γεγονότα εξελίχτηκαν ραγδαία. Η ανανεωθείσα ιεραρχία της Εκκλησίας της Κύπρου απορρίπτει το Σύνταγμα και ζητεί την Ένωση με την Ελλάδα. Η αποικιοκρατική Κυβέρνηση αρνείται και η Εκκλησία ζητεί τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, το οποίο και διεξάγει η ίδια στις 15 Ιανουαρίου, ύστερα από νέα άρνηση της Κυβέρνησης να αναλάβει τη διεξαγωγή του. Τον Απρίλιο του 1950 η Ιερά Σύνοδος διορίζει το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο της Εθναρχίας, για να παρακολουθεί και δίνει λύσεις στα ποικίλα εκπαιδευτικά προβλήματα. Το Εκπαιδευτικό τούτο Συμβούλιο απέβη το κύριο Σώμα που, σε στενή συνεργασία με το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και θρησκευμάτων της Ελλάδας, διέγραφε την εκπαιδευτική πολιτική ως την ανεξαρτησία της Κύπρου.

Τον Οκτώβριο του 1950 ανέρχεται στον Αρχιεπισκοπικό θρόνο της Εκκλησίας της Κύπρου ο από Κιτίου Μακάριου Γ΄ και η κίνηση για την απελευθέρωση της Κύπρου προσλαμβάνει

νέες διαστάσεις. Η αρνητική στάση της Αγγλικής Κυβέρνησης από τη μια και ο άνεμος της ελευθερίας που άρχισε να πνέει στις πρώην αποικίες από την άλλη, μετά το ψήφισμα της Κοινωνικής Επιτροπής του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στις 17 Δεκεμβρίου 1959, με το οποίο αναγνωρίζεται στους μη αυτοκυβερνώμενους λαούς να καθορίζουν την τύχη τους με δημοψήφισμα, οδήγησε την Εθναρχία της Κύπρου να απομακρυνθεί ακόμα περισσότερο από την πολιτική της αναμονής και να προχωρήσει στην πολιτική του δυναμικού αγώνα. Τα νιάτα της Κύπρου άρχισαν να οργανώνονται και να δραστηριοποιούνται. Στις 13 Ιανουαρίου 1952 ιδρύεται η Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (ΠΕΟΝ), με στόχο την κινητοποίηση της Κυπριακής νεολαίας, ενώ οι εκατοντάδες των οργανωμένων νέων και νεανίδων στις ΟΧΕΝ (Ορθόδοξος Χριστιανική Ένωσις Νέων/Νεανίδων) σχηματίζουν ένα αρραγές πνευματικό μέτωπο που καλλιεργεί το σύνθημα της ελληνικής επανάστασης «Για του Χριστού την πίστη την αγία και της πατρίδας την ελευθερία». Ανάλογα δραστηριοποιούνται και οι μαθητές των Γυμνασίων και των άλλων Ελληνικών σχολείων, που στο μεταξύ αυξήθηκαν με την ίδρυση νέων σχολείων στις μεγάλες κωμοπόλεις.

Η αποικιοκρατική κυβέρνηση, που παρακολουθεί άγρυπνη την εθνική έξαρση του κυπριακού λαού, δεν μένει αδρανής. Ζητεί να κτυπήσει την εστία της κινητοποίησης των νέων, τα Ελληνικά Γυμνάσια. Το 1952 ο Κυβερνήτης θεσπίζει νόμο για

τη Μέση Εκπαίδευση, με στόχο τον πλήρη έλεγχο των Ελληνικών Γυμνασίων. Ως δόλωμα προσφέρει αισθητή μείωση των εισιτηρίων που πλήρωναν οι μαθητές και μια θεαματική αύξηση στους μισθούς των καθηγητών, οι οποίοι θα πληρώνονταν και θα συνταξιοδοτούνταν από το δημόσιο ταμείο.

Στο κάθε Γυμνάσιο ο καθηγητικός σύλλογος συνήλθε σε συνεδρία για τις πιο πάνω προτάσεις της αποικιοκρατίας. Η Ελληνική ψυχή όμως δεν πτοείται με τέτοιου είδους δολώματα. Όλοι οι σύλλογοι παγκύπρια απέρριψαν τις αγγλικές προτάσεις. Αισθανόμαστε χρέος να αποτείνουμε «έπαινον τον πρέποντα» στις εκατοντάδες των εκπαιδευτικών Μέσης Εκπαίδευσης της περιόδου αυτής. Αποτελούν ένα παράδειγμα υπέρβασης του ατομισμού και των οικογενειακών τους υποχρεώσεων, για να μη σβήσει η φλόγα του Ελληνισμού από τη νήσο Κύπρο.

Και η φλόγα δεν έσβησε. Ενώ οι Άγγλοι βρίσκονται σε κατάσταση εκνευρισμού για την αποτυχία των σχεδίων τους, τα οποία και θα προωθούσαν με τον εξαναγκασμό, αν δεν ξεσπούσε ο αγώνας της ΕΟΚΑ, τα μαθητικά νιάτα της Κύπρου αναπτερώθηκαν. Όταν την 1η Ιουνίου 1953 όλες οι αποικίες της Βρεττανικής Αυτοκρατορίας ετοιμάζονταν να γιορτάσουν τη στέψη της νέας βασίλισσας, οι μαθητές των Γυμνασίων της Κύπρου οργάνωσαν διαδηλώσεις σ' ένδειξη διαμαρτυρίας για τη στέρηση της ελευθερίας τους. Η πιο σοβαρή ήταν εκείνη που έγινε στην Πάφο. Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης, μαθητής

τότε της Γ΄ τάξης του Γυμνασίου, αναρριχήθηκε στα προπύλαια του σταδίου, στο οποίο θα γίνονταν μεγαλοπρεπείς εορτασμοί και κατέβασε την αγγλική σημαία. Μαθητές του Γυμνασίου και του Κολλεγίου Πάφου παρέλασαν με Ελληνικές σημαίες και κατέστρεψαν το γιορταστικό διάκοσμο. Η επέμβαση της αστυνομίας και του στρατού έδωσε αφορμή να αρχίσει ένα σφοδρό πετροβόλημα, ενώ η προγραμματισμένη γιορτή ματαιώθηκε. Για τα γεγονότα αυτά δεκαπέντε πρόσωπα, πλείστα από τα οποία μαθητές, καταδικάστηκαν σε έξι εβδομάδες φυλάκιση.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι και οι μαθητές των δημοτικών σχολείων δεν ήθελαν να υστερήσουν. Ακολουθώντας το πνεύμα της αντίστασης των μαθητών των Γυμνασίων και του λαού, έσπαζαν τα φλυντζάνια με τη μορφή της Βασίλισσας που τους είχαν δώσει ως ενθύμιο. Απόδειξη πως η παιδεία, που εκφράζει τα διαχρονικά ιδεώδη του λαού, επηρεάζει πιο πολύ τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας από τη σχολική εκπαίδευση, όταν αυτή αντιστρατεύεται τα αισθήματα και τις αξίες του κοινωνικού συνόλου. Η αντίδραση των Άγγλων ήταν άμεση. Στέρησαν την άδεια διδασκαλίας από το Γυμνασιάρχη και το Διευθυντή του Κολλεγίου Πάφου, δημοσίευαν στις 5 Ιουλίου 1953, ημέρα Κυριακή, τροποποιητικό νόμο για τη Στοιχειώδη Παιδεία, σύμφωνα με τον οποίο ο Κυβερνήτης μπορούσε να διορίζει στις Σχολικές Εφορείες οποιοδήποτε πρόσωπο νόμιζε κατάλληλο και την

επόμενη αντικατέστησαν τα μέλη της Σχολικής Εφορείας Πάφου με τρεις κυβερνητικούς υπαλλήλους. Οι προθέσεις των Άγγλων αποκαλύπτονταν. Στόχος τους ήταν η εφαρμογή του Νόμου του 1952 για τον άμεσο έλεγχο των Ελληνικών Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης. Παράλληλα κήρυξαν στις 30 Ιουνίου 1953 ως παράνομη την Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νεολαίας και στις 2 Αυγούστου 1954 έθεσαν σε εφαρμογή τους αντιστασιακούς νόμους. Οποιαδήποτε αναφορά στην Ελλάδα και την Ένωση ήταν παράνομη και καταδικαζόταν. Οι εφημερίδες ανέστειλαν τότε για μια εβδομάδα την έκδοση τους, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ κάλεσε το λαό να προετοιμαστεί για τις κακουχίες που συνεπάγεται ο αγώνας για την ελευθερία. Τα σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης βρίσκονται και πάλι στην πρωτοπορία. Στις 18-19 Δεκεμβρίου 1954, ύστερα από την απόρριψη από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, στις 14 Δεκεμβρίου, της προσφυγής της Ελληνικής Κυβέρνησης για συζήτηση του Κυπριακού, γίνονται μεγάλες και οργανωμένες μαθητικές διαδηλώσεις σ' όλες τις πόλεις της Κύπρου. Τρεις διαδηλωτές πυροβολούνται από την αστυνομία στη Λεμεσό και ο πρώτος νεκρός γίνεται ο προάγγελος του αγώνα της 1ης Απρίλη 1955. Επακολούθησε το Γενάρη 1955 η σύλληψη του πλοιαρίου «Άγιος Γεώργιος» στην Πάφο και νέες μαθητικές διαδηλώσεις. Η πολιτική της αναμονής παραχωρούσε τη θέση της στην πολιτική του δυναμικού αγώνα.

Ο αγώνας του 1955 δε θα χρειαζόταν, αν η αγγλική πολιτική δεν ήταν τόσο κοντόφθαλμη και τόσο ασυνεπής προς τις αρχές της ελευθερίας, για τις οποίες πολέμησε ο αγγλικός λαός κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι Άγγλοι πολιτικοί και ταύτιζαν το συμφέρον της πατρίδας τους με τη διαιώνιση της αποικιοκρατίας. Δείγμα αυτής της νοοτροπίας ήταν το διαβόητο «ουδέποτε», με το οποίο το 1954 ο υφυπουργός των αποικιών Χένρυ Χόπκινσον απάντησε εκ μέρους της Αγγλικής Κυβέρνησης στις επανειλημμένες εκκλησίες της εθναρχίας που ζητούσε να εφαρμοστεί και στην περίπτωση εθναρχίας, που ζητούσε να εφαρμοστεί και στην περίπτωση της Κύπρου η αρχή της αυτοδιάθεσης.

Αυτή η αγγλική πολιτική υποχρέωσε την ηγεσία του Κυπριακού λαού να αντικαταστήσει την πολιτική της αναμονής με την πολιτική του δυναμικού αγώνα. Ενός αγώνα με τον οποίο ο Κυπριακός λαός δε στόχευε να νικήσει στρατιωτικά τη Βρεττανική Αυτοκρατορία, αλλά με τον οποίο επεδίωκε να εκφράσει την αδιάσειστη θέλησή του για ελευθερία, να αναθεωρήσει τις αποφάσεις της για την Κύπρο. Γι' αυτό και πήρε τη μορφή της μυστικής αντίστασης και του κλεφτοπόλεμου. Στο είδος τούτο του πολέμου ο χρόνος διάρκειας του αγώνα παρατείνεται, ενώ οι δυνάμεις του αντίπαλου φθείρονται με τη συνεχή επαγρύπνηση στην οποία υποχρεώνονται να καταφεύγουν. Παρέχεται έτσι περισσότερος χρόνος στην πολιτική ηγεσία για διαπραγματεύσεις, με σκοπό

την επίτευξη πολιτικής λύσης. Όταν την 1η του Απρίλη 1955, οι μεταμεσονύκτιες εκρήξεις ξυπνούσαν τον Κυπριακό λαό από την αναμονή σκλαβιάς οκτώ αιώνων, οι Έλληνες της Κύπρου και μαζί τους ολόκληρος ο Ελληνισμός, έβλεπαν να ξαναζωντανεύει στην Ελληνική μεγαλόνησο ο αγώνας του «21». Μπροστάρηδες ηγέτες ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ και ο αρχηγός Γεώργιος Γρίβας Διγενής. Ο ένας έκρυβε κάτω από το ράσο του τους φλογισμένους αγώνες της Ορθοδοξίας για την απελευθέρωση του «υπόδουλου Γένους». Ο άλλος κρατούσε το καριοφίλι του 21 και άνοιγε δρόμο με της ψυχής τη φλόγα και του σπαθιού την κόψη. Κι ακολουθούσαν από πίσω τα νιάτα της Κύπρου, τα υπέροχα νιάτα του 1955, με την απόφαση ν' ανέβουν στην κορυφή της λευτεριάς κι εκεί πάνω να στήσουν τη σημαία της Ένωσης της Κύπρου με τη Μάνα Ελλάδα. Πίσω τους ερχόταν ο υπομονετικός Κυπριακός λαός, ο πονεμένος από τη σκλαβιά, ο πικραμένος από την εκμετάλλευση, ο κουρασμένος από τις ψεύτικες υποσχέσεις.

Για να καταπνίξουν αυτή τη θέληση του Κυπριακού λαού για ελευθερία, οι Άγγλοι έφεραν στην Κύπρο έναν εμπειροπόλεμο στρατάρχη, τον Αρχηγό του Αυτοκρατορικού Γενικού Επιτελείου, έφεραν 37 χιλιάδες στρατιώτες και σύγχρονο εξοπλισμό, που περιελάμβανε θωρακισμένα οχήματα και ελικόπτερα, έφεραν πλήθος ανακριτών, βασανιστών και ειδικών δικαστών. Γέμισαν τις φυλακές με τα άλκιμα Κυπριακά νιάτα, ίδρυσαν στρατόπεδα συγκεντρώσεων, οργάνωσαν

Αστυνομικό Επικουρικό Σώμα από Τούρκους, ανατίνασσαν σπίτια, έβαζαν κατ' οίκον περιορισμούς, επέβαλλαν συλλογικά πρόστιμα, πυροβολούσαν άοπλες γυναίκες και μαθητές.

Στον τομέα της εκπαίδευσης, οι Άγγλοι αντέδρασαν με τους ακόλουθους τρόπους:

Α. Στο τέλος του σχολικού έτους 1955-56 απέλασαν όλους τους εκπαιδευτικούς από την Ελλάδα που υπηρετούσαν σε σχολεία της Κύπρου και τους απαγόρευσαν την επανείσοδο. Τούτο δημιούργησε μεγάλο κενό στη στελέχωση των ελληνικών κοινοτικών σχολείων της Κύπρου που επηρέασε τον αγώνα, επειδή πολλοί από τους εκπαιδευτικούς αυτούς ήταν οργανωμένοι στην ΕΟΚΑ.

Β. Στερούσαν από τους Κύπριους εκπαιδευτικούς που, κατά την κρίση του Διευθυντή Παιδείας, ασκούσαν εθνική πολιτική την άδεια να διδάσκουν.

Γ. Διέγραψαν από το Μητρώο Σχολείων Μέσης Παιδείας τα σχολεία, στα οποία σημειώνονταν μαθητικές διαδηλώσεις.

Δ. Έκλειναν τα δημοτικά σχολεία στα οποία βρισκόταν αναρτημένη η ελληνική σημαία.

Ε. Με νόμο που ψήφισαν στις 31 Αυγούστου 1958, ο οποίος όμως δεν εφαρμόστηκε, περιόριζαν για το σχολικό έτος 1958-1959 την εγγραφή μαθητών στην Α΄ τάξη των Γυμνασίων, στο επίπεδο του έτους 1956-1957. Ο νόμος έγινε για να κτυπήσει οικονομικά τα γυμνάσια, περιορίζοντας τον αριθμό των μαθητών, που είχε αυξηθεί και για να προσελκύσει μαθητές στα υπό τον έλεγχο του Άγγλου Διευθυντή Παιδείας σχολεία, ο αριθμός των οποίων είχε αισθητά μειωθεί.

Παρόλα τα καταπιεστικά αυτά μέτρα οι Άγγλοι όχι μόνο δεν μπόρεσαν να κάμψουν το φρόνημα του λαού αλλά, αντίθετα, υπέθαλπαν την αγωνιστική του διάθεση. Καθόλη τη διάρκεια του Κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα, τα ελληνικά κοινοτικά και ιδιωτικά σχολεία, που λειτουργούσαν μέσα στο ευρύτερο πνεύμα της αγωνιστικής παιδείας του λαού, πρόσφεραν συνεχή κίνητρα και υπήρξαν πηγή τροφοδοσίας του αγώνα με έμψυχο υλικό. Αναφέρω, πολύ επιγραμματικά, μερικές πτυχές από την προσφορά της Ελληνικής Κυπριακής Εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια του αγώνα:

1. Δεκάδες εκπαιδευτικοί συμμετείχαν ενεργητικά στον αγώνα, είτε στις ένοπλες ομάδες κρούσεως είτε στον τομέα της Πολιτικής Επιτροπής Κυπριακού Αγώνα (ΠΕΚΑ), τον οποίο ίδρυσε ο Διγενής για σκοπούς

διαφώτισης και για συντονισμό της Παθητικής αντίστασης. Εκατό πέντε από αυτούς στερήθηκαν την άδεια να διδάσκουν, επικηρύχτηκαν ή συνελήφθησαν, βασανίστηκαν και κλείστηκαν στις φυλακές και τα κρατητήρια. Ανάμεσα στους οργανωμένους στον αγώνα εκπαιδευτικούς συμπεριλαμβάνονται και αρκετοί δάσκαλοι της δημοτικής εκπαίδευσης καθώς και καθηγητές του Αγγλικού Διδασκαλικού Κολλεγίου. Ένας από τους τέσσερεις ήρωες που σκοτώθηκαν στη μάχη του Αχυρώνα στο Λιοπέτρι, μια σύγκρουση εναντίον πολυάριθμων Άγγλων στρατιωτών, εφάμιλλη με εκείνη του Γρηγόρη Αυξεντίου στο κρησφύγετο του Μαχαιρά, ήταν και ο δάσκαλος Φώτης Πίττας, απόφοιτος του Αγγλικού Διδασκαλικού Κολλεγίου.

2. Σχεδόν όλοι οι μαθητές Μέσης Εκπαίδευσης έλαβαν μέρος στον αγώνα, συμμετέχοντας στις συχνές διαδηλώσεις που οργανώνονταν, για να αποσπούν την προσοχή του στρατού από τους τόπους σχεδιαζόμενης ένοπλης δράσης, να απασχολούν όσο το δυνατό περισσότερα αγγλικά στρατεύματα στις πόλεις και να εκδηλώνουν την απαρέσκεια του Κυπριακού λαού για την αγγλική πολιτική. Σε μια από τις διαδηλώσεις αυτές, οι Άγγλοι πυροβόλησαν και σκότωσαν στην Αμμόχωστο,

στις 7 Φεβρουαρίου 1956, το μαθητή Πέτρο Γιάλλουρο, που προπορευόταν, κρατώντας την Ελληνική σημαία. Εκατοντάδες μαθητών ήταν οργανωμένοι στις ομάδες της άλκιμης νεολαίας ΕΟΚΑ (ΑΝΕ) που, με τις εκδηλώσεις της, διατηρούσε ζωντανό το αγωνιστικό φρόνημα και προετοίμαζε τους αγωνιστές που θα στελέχωναν τις μάχιμες τάξεις της ΕΟΚΑ. Πολλοί μαθητές, όταν υπήρχε υπόνοια για επικείμενη σύλληψή τους, κατέφευγαν στις ένοπλες ομάδες, που δρούσαν, κυρίως στις ορεινές περιοχές. Ανάμεσα σ' αυτούς συγκαταλέγεται και ο μαθητής Ευαγόρας Παλληκαρίδης, τον οποίο εκδικητικά οι Άγγλοι απηγχόνισαν στις 14 Μαρτίου 1957. Σε εκατοντάδες ανέρχονται οι μαθητές που συνελήφθησαν και κλείστηκαν στα κρατητήρια και στις φυλακές ή καταδικάστηκαν σε ραβδισμούς. Ενδεικτικό του αγωνιστικού πνεύματος που διακατείχε τη νεολαία είναι και η άρνηση 50 μαθητών της Αγγλικής Σχολής Λευκωσίας να ψάλλουν τον αγγλικό εθνικό ύμνο. Για την άρνησή τους αυτή καταδικάστηκαν από τα αγγλικά δικαστήρια της Κύπρου σε ραβδισμούς. Πολλοί μαθητές συνέχισαν τις σπουδές τους στα ανεπίσημα σχολεία των φυλακών και των κρατητηρίων, στα οποία δίδασκαν συγκρατούμενοι από τους καθηγητές. Με τον τρόπο αυτό δεκάδες μαθητών κέρδισαν ένα ή και δύο έτη σπουδών.

3. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω πως και αυτοί οι μικροί μαθητές των δημοτικών σχολείων, παρά τον αυστηρό έλεγχο που ασκούσε η αποικιοκρατική κυβέρνηση, θεωρούσαν τιμή τους να γίνουν μέλη της ΑΝΕ και να λάβουν μέρος σε εκδηλώσεις κατά των Άγγλων. Μια δραστηριότητα που συνδέεται άμεσα με τα δημοτικά σχολεία είναι η γνωστή ως «μάχη των σημαιών». Επειδή, παρά τους σχετικούς νόμους, η ελληνική σημαία υψωνόταν κρυφά στα δημοτικά σχολεία, οι αγγλικές αρχές έκλειναν τα σχολεία, στα οποία ήταν υψωμένη η Ελληνική σημαία. Τα σχολεία παρέμειναν κλειστά μέχρις ότου υποβιβαστεί η Ελληνική σημαία. Άλλο που δεν ήθελαν οι μικροί μαθητές. Την ημέρα οι Άγγλοι εξανάγκαζαν τους δασκάλους να κατεβάζουν τη σημαία και τη νύχτα άγνωστοι, ανάμεσα στους οποίους και μικροί μαθητές, ανύψωναν άλλη.

4. «Το κρυφό σχολείο» ήταν μια άλλη προσφορά της Μέσης Εκπαίδευσης. Έξι από τα μεγαλύτερα κοινοτικά σχολεία διεγράφησαν από το μητρώο των σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης, άλλο για μικρότερο και άλλο για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Η επαναλειτουργία τους επετράπη υπό όρους. Κατά τη διάρκεια του κλεισίματός τους, τα μαθήματα συνεχίζονταν είτε στους ναούς είτε στα σπίτια, ανάλογα με τα μαθήματα που είχαν. Κανένας

μαθητής δεν απουσίαζε από τα μαθήματα αυτά, το επίπεδο των οποίων δεν υστερούσε πολύ από το κανονικό.

Τα γεγονότα που ακολούθησαν είναι γνωστά. Εξωτερικές δυνάμεις που υποκινούνταν από συμφέροντα και πληγωμένους εγωισμούς εξανάγκασαν την Κυπριακή ηγεσία να υιοθετήσει την πολιτική του εφικτού. Η Ένωση της Κύπρου με το ελεύθερο Ελληνικό Κράτος παραμερίστηκε. Η Κύπρος υποχρεώθηκε να δεχθεί καθεστώς ανεξαρτησίας με δύο κοινότητες αντιμέτωπες μεταξύ τους, για να εμπλακεί σύντομα σε νέους εσωτερικούς αγώνες που οδήγησαν στην εισβολή της Τουρκίας και τη διχοτόμηση του νησιού. Σήμερα η πολιτική του εφικτού συχνά εναλλάσσεται με την πολιτική της αναμονής. Η παιδεία όμως της Κύπρου, αυτή που σαν Ελληνοχριστιανική παράδοση διατήρησε για οκτώ αιώνες ανόθευτη την Ελληνική ψυχή της Κύπρου, έχει υποστεί στις μέρες μας μια επικίνδυνη καθίζηση, εξαιτίας του ευδαιμονισμού και της ξένης νοοτροπίας που έχουν εισχωρήσει στον τρόπο της ζωής μας. Ο τουρισμός και η δορυφορική τηλεόραση άνοιξαν τις κερκόπορτες της Ελληνικής ψυχής.

Όταν υπήρχε παιδεία, έστω κι αν δεν υπήρχαν σχολεία, η Ελληνική ψυχή της Κύπρου στεκόταν περήφανη και ακέραιη. Σήμερα που η παιδεία του λαού κλονίζεται, η εκπαίδευση καλείται να αναλάβει το βάρος να ανορθώσει την παιδεία. Τούτο το επιδιώκει με το «υπερ-μάθημα» «Δεν ξεχνώ και

αγωνίζομαι», που διαποτίζει τη διδασκαλία όλων των άλλων μαθημάτων. Σκοπός του είναι να επανασυνδέσει τη νεολαία με τις εθνικές της ρίζες.

Ο αγώνας του «55» προσφέρει γι' αυτό μια ξεχωριστή ευκαιρία. Δείχνει το δρόμο και μας καλεί να αρθούμε στο ύψος της Ελληνικής αρετής. Η Ελληνική παιδεία της Κύπρου, ενισχυμένη από ένα τμήμα της σχολικής εκπαίδευσης, έγραψε τότε ιστορία, έγραψε τον ηρωϊκό αγώνα του 1955-1959, που δημιούργησε νέους βωμούς και νέα προσκυνητάρια Ελληνικής λευτεριάς. Η ιστορία έχει τώρα αξιώσεις. Απαιτεί όπως ο αγώνας «55», ο αγώνας που εκφράζει τις διαχρονικές αξίες του Ελληνισμού μετουσιωθεί και πάλι σε παιδεία, ικανή να εμπνέει, όπως και τότε και να οδηγεί τη σχολική εκπαίδευση στις κορυφές της Εθνικής μεγαλοσύνης. (Μαραθεύτη 148)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ 1960 – ΣΗΜΕΡΑ

Η εκπαίδευση ήταν ανέκαθεν το πάθος του λαού μας και από της ιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας ήταν από τις πρώτες μέριμνες του Κράτους. Ύστερα από την άρση νομοτυπικών κωλυμάτων, η εκπαίδευση έγινε το 1965 αναπόσπαστο τμήμα της όλης αναπτυξιακής πολιτικής της Κυβέρνησης με τη συμπερίληψη της στα πενταετή προγράμματα αναπτύξεως. Το μέτρο αυτό επιβεβαίωσε την πίστη πως η εκπαίδευση είναι παραγωγική επένδυση και συνέβαλε όσο να διατηρηθεί η εκπαίδευσή μας στενά συνδεδεμένη με τις γενικότερες οικονομικές και κοινωνικές επιδιώξεις του τόπου. Όπως έδειξαν τα πράγματα, η πολύ ταχεία οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Κύπρου μετά το 1960 οφείλεται σε ένα μεγάλο βαθμό στην ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού της το οποίο, χάρη στην εκπαίδευση που πήρε, κατέστη ικανό να δουλέψει προγραμματισμένα και παραγωγικά και να συμβάλει αποτελεσματικά στην πρόοδο του νησιού.

Την ευθύνη για την προώθηση και εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κυβέρνησης έχει, από της ιδρύσεως του, το 1965 το Υπουργείο Παιδείας, το οποίο

παράλληλα έχει και τη βασική ευθύνη για τη διαμόρφωση και προώθηση της κυβερνητικής μορφωτικής πολιτικής[22].

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ζούμε σε ιδιαίτερα δύσκολους καιρούς, σε μια ημικατεχόμενη πατρίδα με τον κατακτητή εντός των πυλών και σε μια εποχή που κυριαρχεί το υλιστικό πνεύμα και η ανθρώπινη υπόσταση εκφυλίστηκε, συνειδητοποιούμε ότι η παιδεία στον τόπο μας πρέπει να διαφυλαχθεί σαν κόρη οφθαλμού. Είναι η παιδεία που θωρακίζει τον άνθρωπο ενάντια σε κάθε εχθρό και σε κάθε επιβουλή. Εξανθρωπίζει το άτομο και το ευαισθητοποιεί στα υπάρχοντα τοπικά αλλά και οικουμενικά προβλήματα.

7.1 Μέση Γενική Εκπαίδευση

Μέχρι το 1960, το έτος της γέννησης της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεν υπήρχε στην Κύπρο ενιαίος κρατικός φορέας για τη Μέση Εκπαίδευση. Τα σχολεία Μέσης, που λειτουργούσαν κατά τη διάρκεια της αποικιακής διοίκησης στο νησί, βρίσκονταν κάτω από τη διοικητική ευθύνη των κατά τόπους σχολικών εφορειών.

Μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Κύπρου και την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960, η ευθύνη για τη Μέση όπως και για τις άλλες βαθμίδες της εκπαίδευσης,

---

22. *Κυπριακή Δημοκρατία, 35 χρόνια Κυπρ. Δημοκρατίας 1960-1995, εκδ. Λευκωσία 1996, κεφ. 7ον, σελ. 104.*

ανατέθηκε στην Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση για τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας. Τούτο συνεχίστηκε μέχρι το 1965 που ιδρύθηκε το Υπουργείο Παιδείας.

Μέσα στα σαράντα χρόνια που διέρρευσαν από την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος, σημειώθηκε αλματώδης πρόοδος στο χώρο της Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης, τόσο αναφορικά με την ποσοτική της ανάπτυξη, όσο και την ποιοτική βελτίωση.

Στόχος του νεοσύστατου Κυπριακού κράτους ήταν από την αρχή να γίνει το αγαθό της Μέσης Παιδείας κτήμα όλων των παιδιών, ανεξάρτητα από την οικονομική και κοινωνική θέση των οικογενειών από τις οποίες προέρχονταν.[23]

Η υλοποίηση του στόχου αυτού προωθήθηκε με μια σειρά από μέτρα που πήρε και εξακολουθεί να παίρνει η κυβέρνηση μέσα στα πλαίσια της πάγιας εκπαιδευτικής πολιτικής της για εξασφάλιση ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών σε όλους τους μαθητές. Τα μέτρα αυτά απέβλεπαν στην ποσοτική ανάπτυξη και την ποιοτική βελτίωση της Μέσης Παιδείας και είναι με συντομία τα πιο κάτω:

Μέτρα για ποσοτική ανάπτυξη της Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης. Η απλή αντιπαραβολή των αριθμών δίνει σαφή εικόνα της τεράστιας ποσοτικής ανάπτυξης της Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης που σημειώθηκε στα 35 χρόνια της ζωής της

---

23. *Κυπριακή Δημοκρατία, 35 χρόνια Κυπρ. Δημοκρατίας 1960-1995, εκδ. Λευκωσία 1996, κεφ. 7ον, σελ. 107.*

Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι αριθμοί για κάθε διετία είναι οι πιο κάτω:

Σχολικό Έτος	Αρ. Σχολείων	Αρ. Μαθητών	Αρ. Καθηγητών
1959-60	19	14649	476
1969-70	38	22211	976
1979-80	57	38743	2057
1983-84	67	38741	2237
1987-90	73	38978	2304
1992-95	82	99122	2329

Για να μπορέσει όμως το αγαθό της Μέσης Γενικής Παιδείας να γίνει προσιτό σε όλους τους μαθητές, όπως ήταν η πάγια πολιτική της κυβέρνησης, λήφθηκαν διάφορα μέτρα, τα σημαντικότερα από τα οποία είναι η κατάργηση των εισαγωγικών εξετάσεων από το δημοτικό στο γυμνάσιο και η πλήρης απαλλαγή των μαθητών του γυμνασιακού κύκλου, αρχικά, από τα δίδακτρα και άλλα εκπαιδευτικά τέλη. Το μέτρο της δωρεάν παιδείας άρχισε να εφαρμόζεται σταδιακά από το έτος 1972-73 και κάλυψε μέχρι το έτος 1976-77 τις τρεις γυμνασιακές τάξεις. Αργότερα το μέτρο επεκτάθηκε σταδιακά πάλι και στις λυκειακές τάξεις και από το σχολικό έτος 1985-86 καταργήθηκε κάθε μορφής οικονομική επιβάρυνση και για τους μαθητές του λυκειακού κύκλου.

Παράλληλα από το 1985-86, η εκπαίδευση στο γυμνασιακό κύκλο γίνεται και υποχρεωτική.

7.2 Μέτρο για ποιοτική βελτίωση της Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης

Η προσπάθεια της πολιτείας ως τα μέσα της δεκαετίας του 1970-80 απέβλεπε κυρίως στην ποσοτική ανάπτυξη της εκπαίδευσης, χωρίς βέβαια να παραμελείται εντελώς η ποιοτική βελτίωση. Αμέσως μετά, όμως, και παρά την κάποια στασιμότητα που επέφερε και στον τομέα της παιδείας η τουρκική εισβολή στην αναπτυξιακή πολιτική της κυβέρνησης, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην ποιοτική βελτίωση της μόρφωσης που προσφέρεται στα σχολεία Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης. Μέσα στα πλαίσια που δόθηκε από τη Διεύθυνση Μέσης στην ποιοτική βελτίωση της παιδείας σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν αρκετές καινοτομίες. Οι σημαντικότερες είναι:

Α. Η εισαγωγή[24] βελτιωμένων μεθόδων διδασκαλίας που είχαν ως αποτέλεσμα την αντικατάσταση των παλιών μεθόδων διδασκαλίας με μεθόδους εργαστηριακής προσέγγισης της διδασκόμενης ύλης.

---

24. *Σοφιανός Χ., Βασικά Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Λευκωσία 1997, κεφ. 6ον, σελ. 39.*

Β. Η παραγωγή κατάλληλου διδακτικού ύλικού που να ανταποκρίνεται στις ποικίλες ανάγκες του ανομοιογενούς μαθητικού πληθυσμού των σχολείων Μέσης Παιδείας και να συνάδει προς τις νέες μεθόδους διδασκαλίας.

Γ. Η αλλαγή στον τρόπο αξιολόγησης των μαθητών του γυμνασιακού κύκλου, ώστε να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη ευελιξία στο τόσο δύσκαμπτο σύστημα προαγωγής των μαθητών που ίσχυε προηγουμένως. Με το νέο τρόπο αξιολόγησης συνυπολογίζονται πολλά στοιχεία πέρα από τις ακαδημαϊκές επιτεύξεις του μαθητή.

Δ. Η εισαγωγή του θεσμού του Λυκείου Επιλογής Μαθημάτων (ΛΕΜ) ο θεσμός αποτελεί μια σημαντική καινοτομία στον τομέα Μέσης Εκπαίδευσης και μπορεί να αποτελέσει τη βάση για διαφοροποίηση των αναλυτικών προγραμμάτων, ώστε να κερδίσει η Μέση Παιδεία δυναμισμό και ικανότητα προσαρμογής στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες του σύγχρονου κόσμου και της σύγχρονης ζωής.

Ε. Μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων για συνεχή προβληματισμό και αναπροσαρμογές στα αναλυτικά προγράμματα που παρέχει στο σύστημα ΛΕΜ, εντάσσεται και η προσπάθεια της Διεύθυνσης Μέσης Εκπαίδευσης για

επανεξέταση των επιπέδων των σχολείων Μέσης Παιδείας. Στόχος των αναζητήσεων αυτών είναι η ανεύρεση τρόπων, ώστε το σχολείο να προσφέρει ένα μίνιμουμ ποσό γνώσεων, ώστε να ικανοποιεί τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας και οικονομίας χωρίς όμως να θυσιάζει στο βωμό της χρησιμοθηρίας την ανάγκη για ολόπλευρη «μόρφωση» και διάπλαση του χαρακτήρα και της προσωπικότητας του ανθρώπου ως ελεύθερου σκεπτόμενου όντος.

7.3 Ο δυναμισμός της Ελληνικής Εκπαίδευσης της Κύπρου και οι παράγοντες που τον διαμόρφωσαν

Η πείρα των τόσων ετών στη Μέση Εκπαίδευση πιστεύουμε πως μας πρόσφερε αρκετά, ώστε να σας ενημερώσουμε γύρω από το πιο πάνω θέμα. Συγκεκριμένα, θα προσπαθήσουμε να υποστηρίζουμε και να τεκμηριώσουμε, όσο μπορούμε καλύτερα, ότι στην Ελληνική Εκπαίδευση της Κύπρου επικρατεί ένας δυναμισμός που δεν είναι τόσο συνηθισμένος σήμερα στα εκπαιδευτικά συστήματα. Τα χαρακτηριστικά αυτού του δυναμισμού είναι η ευελιξία, η ικανότητα αντίδρασης στις προκλήσεις της εποχής και η ικανότητα ανανέωσης. Οι εκδηλώσεις του είναι η αποτελεσματικότητα, η εισαγωγή αλλαγών και η εφαρμογή

καινοτομιών και η ομαλή κατά κανόνα λειτουργία των σχολείων.

Η αποτελεσματικότητα της Ελληνικής Κυπριακής εκπαίδευσης μπορεί να τεκμηριωθεί από διάφορα στοιχεία, όπως είναι: [25]

Α. Η διατήρηση της ελληνικότητας του νησιού.

Β. Η επίτευξη υψηλών επιπέδων στα σχολεία.

Γ. Η διάκριση πολλών Ελληνοκυπρίων φοιτητών στα ελληνικά και ξένα πανεπιστήμια.

Δ. Το λεγόμενο Οικονομικό Θαύμα.

Η αποτελεσματικοτητα της Ελληνικής Κυπριακής Εκπαίδευσης διαφαίνεται ακόμη και από τη μεγάλη εκτίμηση που διατρέφει ο Κυπριακός Ελληνισμός γι' αυτή. Το γεγονός ότι 98% των αποφοίτων των δημοτικών σχολείων συνεχίζουν τη φοίτησή τους στο γυμνάσιο. Το 80% από αυτούς αποφοιτούν από την Γ΄ Λυκείου, το ότι η Κύπρος είναι η δεύτερη χώρα στον κόσμο σε αριθμό φοιτητών κατ' αναλογία πληθυσμού. Η συνολική δαπάνη για την εκπαίδευση κυμάνθηκε μεταξύ 8.3% και 7.6% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος από το 1988 μέχρι το 1996.

Χαρακτηριστική είναι και η αμηχανία που νιώθουν

---

25. *Σοφιανός Χ., Βασικά Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Λευκωσία 1997, κεφ. 8ον, σελ. 84.*

οικονομικά και κοινωνικά επιτυχεμένοι Κύπριοι, όταν πρέπει να πουν ότι δεν έχουν πανεπιστημιακή μόρφωση.

Ερχόμαστε τώρα στα στοιχεία που αναφέρονται στις αλλαγές και καινοτομίες στην ελληνική κυπριακή εκπαίδευση και εκδηλώνουν έτσι τα χαρακτηριστικά του δυναμισμού, δηλ. την ευελιξία, την ικανότητα για αντίδραση στις προκλήσεις της εποχής και την ικανότητα ανανέωσης.

Τα κυριότερα απ' αυτά είναι τα εξής:

- Η εισαγωγή δημόσιας τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης ήδη από το 1960.
- Η εισαγωγή του θεσμού του Λυκείου Επιλογής Μαθημάτων από το 1980. Με βάση το θεσμό αυτό, οι μαθητές που μπαίνουν στο Λύκειο μπορούν να επιλέξουν ένα από επτά συνδυασμούς μαθημάτων μέσα στη Γενική Εκπαίδευση ή να φοιτήσουν σε Τεχνική ή Επαγγελματική σχολή.
- Η εισαγωγή της διδασκαλίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών στα Λύκεια από το 1984.
- Η εισαγωγή του θεσμού του Συντονιστή Βοηθού Διευθυντή το 1987 με κύριο ρόλο τη συμβολή στη βελτίωση της ποιότητας στα μαθήματα της ειδικότητας.
- Η εισαγωγή των μαθημάτων Σχεδιασμός/Τεχνολογία σ' όλα τα γυμνάσια και του μαθήματος Παιδοκομία στα Λύκεια.
- Η υιοθέτηση ορθολογιστικής οργάνωσης και διοίκηση των σχολείων.

- Η εισαγωγή καινοτομιών στην οργάνωση της τάξης στα σχολεία.
- Η υιοθέτηση εργαστηριακού τρόπου εργασίας στα μαθήματα των θετικών επιστημών.
- Η εισαγωγή νέων μεθόδων διδασκαλίας σε όλα τα μαθήματα και ιδιαίτερα τη Μουσική, την Τέχνη, τη Σωματική Αγωγή, την Οικιακή Οικονομία.
- Ο πειραματισμός και η ελευθερία στις διδακτικές προσεγγίσεις και μεθόδους. Ποτέ στην Κύπρο δεν υποδουλώθηκαν οι εκπαιδευτικοί σε προσεγγίσεις- μοντέλα.
- Η κατάργηση της βαθμολογίας στα Δημοτικά και της αριθμητικής βαθμολογίας στα Γυμνάσια.
- Η φιλελευθεροποίηση των κανονισμών για την προαγωγή των μαθητών στα Γυμνάσια και στα Λύκεια.
- Η θετική στάση των εκπαιδευτικών και της Δημοτικής και της Μέσης έναντι της επιμόρφωσης και γενικά της ανάπτυξης. Στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο παρακολουθούν κάθε χρόνο τουλάχιστον ένα πενθήμερο σεμινάριο τα δύο τρίτα περίπου των εκπαιδευτικών. Με τα σεμινάρια αυτά το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο δεν αποβλέπει στη δημιουργία στελεχών αλλά στην καλλιέργεια ευαισθησίας στις κοινωνικές και εκπαιδευτικές αλλαγές και επιθυμία για συνεχή αυτομόρφωση και ανέλιξη. Από μια πρόσφατη έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου φάνηκε ότι οι

εκπαιδευτικοί που παρακολουθούν τα περισσότερα σεμινάρια στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο είχαν και την πιο θετική στάση έναντι των αλλαγών στην εκπαίδευση.

- Η εμπλοκή όλων των εκπαιδευτικών στη διαδικασία ανάπτυξης προγραμμάτων.
- Η μεγαλύτερη συμμετοχή των μαθητών με τη θέσπιση κανονισμών λειτουργίας των μαθητικών συμβουλίων.
- Η καθιέρωση εβδομάδας εργασίας για τους μαθητές Β΄ Λυκείου.
- Η καθιέρωση του θεσμού υποτροφιών τόσο για φοιτητές όσο και για εκπαιδευτικούς που άρχισε αμέσως με την έναρξη της ανεξαρτησίας της ζωής της Κύπρου.

Η ομαλή λειτουργία των σχολείων, που είναι και αυτή μια εκδήλωση του δυναμισμού, φαίνεται από την έγκαιρη έναρξη των μαθημάτων, το μικρό αριθμό απουσιών των μαθητών και τον πολύ μικρό αριθμό πειθαρχικών παραπτωμάτων στα σχολεία. Φαίνεται ακόμα και από το κλίμα του σχολείου, όπως αυτό αντανακλάται στις σχέσεις διεύθυνσης και προσωπικού, προσωπικού και μαθητών και προσωπικού και γονιών. Περιπτώσεις απεργιών ή αποχής μαθητών από μαθήματα είναι σχεδόν άγνωστες. Η ομαλή αυτή λειτουργία συμβάλλει, ώστε να αξιοποιείται σωστά ο διδακτικός χρόνος και να γίνονται αποτελεσματικότερες η διδασκαλία και η μάθηση.

Χαρακτηριστικές είναι οι παρατηρήσεις ήδη από το 1891 του Άγγλου Διευθυντή Εκπαίδευσης F.D. NEWHAM για τους Κυπρίους: «Οι Μουσουλμάνοι είναι συντηρητικοί και ικανοποιούνται με το λίγο, οι Χριστιανοί είναι ζηλωτές των νέων πραγμάτων με συνείδηση των πλεονεκτημάτων της φιλελεύθερης εκπαίδευσης».

7.4 Παράγοντες που επηρέασαν τη Μέση Εκπαίδευση της Κύπρου

Στους παράγοντες ή περιστάσεις περιλαμβάνονται όλα τα εξ' αντικειμένου δεδομένα και τα τυχαία περιστατικά που επηρέασαν την εκπαίδευση της Κύπρου. Το πιο σημαντικό ίσως απ' αυτά είναι το μικρό μέγεθος του νησιού, γιατί, σε συνδυασμό με το συγκεντρωτισμό του συστήματος, δίνει τα πλεονεκτήματα των μικρών και ευσύνοπτων μονάδων, της εύκολης επικοινωνίας, της εύκολης παρακολούθησης και αξιολόγησης των στενών σχέσεων και της διαφάνειας. Το Υπουργείο Παιδείας είναι καθημερινά ανοικτό για όλους, εκπαιδευτικούς λειτουργούς, γονείς, σχολικούς λειτουργούς, σχολικούς εφόρους, πολίτες για να έλθουν να παραπονεθούν, να διαμαρτυρηθούν, να επιστήσουν την προσοχή, να εισηγηθούν κάτι. Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο του συστήματος είναι

επίσης η διαφάνεια. Η διαφάνεια επέβαλε περισσότερη δημοκρατικότητα. Στην Κύπρο[26] ποτέ δε διαφοροποιήθηκαν τα γυμνάσια σε εξατάξια και οκτατάξια, όπως έγινε επί δικτατορίας στην Ελλάδα. Επέβαλε ακόμα και περισσότερη άσκηση ευθύνης. Σ΄ ένα μικρό τόπο εύκολα επισημαίνεται αυτός που δουλεύει σοβαρά και υπεύθυνα και αυτός που αμελεί τη δουλειά του και αυτό δημιουργεί ηθική πίεση σ΄ όλους να γίνουν όσο το δυνατό καλύτεροι.

Η γεωγραφική θέση της Κύπρου συνέβαλε πολύ στην ανάπτυξη του εμπορίου και του τουρισμού, πράγμα που είχε αντίκτυπο στην εκπαίδευση, την ίδρυση εμπορικών, οικονομικών και ξενοδοχειακών σχολών και την έμφαση στην εκμάθηση ξένων γλωσσών.

Η ύπαρξη μεγάλης Κυπριακής παροικίας στην Αγγλία είχε επίσης ευεργετικές επιπτώσεις στην Ελληνική εκπαίδευση της Κύπρου. Πολλοί νέοι, με οικονομική υποστήριξη συγγενών τους, εγκατεστημένων στην Αγγλία, σπούδασαν σε Αγγλικά Πανεπιστήμια και μετέφεραν νέες ιδέες, αντιλήψεις και τεχνική στην Κύπρο. Άρχισε έτσι μια ωφέλιμη και γόνιμη κίνηση ιδεών, που έκανε τους νέους λιγότερο δογματικούς και περισσότερο ανοικτούς σε νέα πράγματα.

Τελευταίο στοιχείο θα πρέπει να αναφερθεί η σταθερότητα στη διακυβέρνηση της Κύπρου από το 1960 μέχρι σήμερα. Από

---

26. *Πολυβίου Π., Ιστορία της Εκπαίδευσης στην Κύπρο, Κεφ. 3, σελ. 103.*

το 1960 ακολουθείται η ίδια βασικά εκπαιδευτική πολιτική και οι ίδιοι άνθρωποι εξακολουθούν να προϊστανται των διαφόρων υπηρεσιών και να προωθούν τις διάφορες προσπάθειες. Το αποτέλεσμα ήταν να υπάρξει μια συνέχεια και μια σταθερή κίνηση προς την ίδια κατεύθυνση σε κλίμα συναίνεσης και συνεργασία, ήπιο και δημιουργικό.

Στην εκπαίδευση βέβαια επιδρούν πολλοί παράγοντες, τυπικοί και άτυποι, πραγματικοί και συμβολικοί, άνθρωποι και καταστάσεις, η παλιά παράδοση, αλλά και η πίεση της νέας πραγματικότητας. Εκείνο που προσπαθήσαμε να υποστηρίξουμε στη μελέτη αυτή είναι ότι στην Κύπρο όλοι, κυβέρνηση, παραγωγικές τάξεις, πολίτες, γονείς, εκπαιδευτικοί έχουν υψηλές προσδοκίες από την εκπαίδευση και ότι μερικά σχολεία πείθουν ότι η Ελληνική εκπαίδευση της Κύπρου διαθέτει ένα δυναμισμό και μια αποτελεσματικότητα αρκετά ικανοποιητικά. Η αίσθηση αυτού του δυναμισμού παρέχει ικανοποίηση και αυτοβεβαίωση στους λειτουργούς της εκπαίδευσης και στις εκπαιδευτικές αρχές και αποτελεί παρώθηση για περισσότερη ακόμα προσπάθεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

8.1 Γενικά

Η εποχή μας, ο 20ος αιώνας χαραχτηρίζεται από μια απότομη τεχνολογική ανάπτυξη, σε σύγκριση με το 19ο αιώνα που χαρακτηριζόταν από τη μεγάλη βιομηχανική ανάπτυξη.

Πρώτα ο 19ος αιώνας με τα χαρακτηριστικά του:

α) Η ηγεμονία της κεφαλαιοκρατίας, του καπιταλισμού, όπου οι ηθικές αξίες αντικαθιστούνται με τη σκοπιμότητα και το συμφέρον.

β) Η ηγεμονία του κράτους του κομμουνισμού, όπου ο άνθρωπος είναι εξάρτημα της κρατικής μηχανής.

γ) Ο σοσιαλισμός που ευρίσκεται στο μέσο των δυο.

Μετά, ο 20ος αιώνας, με την έκρηξη της τεχνολογίας χαρακτηρίζεται από τα εξής:

α) Ανακάλυψη και χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή.

β) Επιστήμονες και τεχνίτες αντικαθίστανται από τους υπολογιστές.

'Οπως βλέπουμε, ένας συνεχώς μεταβαλλόμενος κόσμος παίρνει τη θέση του παλιού. 'Ενας κόσμος που καθημερινά αλλάζει με την ανάπτυξη της επιστήμης και της οικονομίας, με την αλλαγή του τρόπου ζωής, με την αλληλεπίδραση των λαών, ως προς τις συνήθειες, λόγω τουρισμού και μέσων επικοινωνίας, με την οικονομική αλληλοεξάρτηση, λόγω ΕΟΚ, με την αύξηση της ανεργίας, λόγω επιστημονικών επιτευγμάτων.

Και τώρα τίθεται το μεγάλο ερώτημα:

Ο άνθρωπος θα γίνει κύριος της τεχνολογίας ή δούλος της; Θα χάσει ή θα διατηρήσει την αυτονομία του;

Ένα στάδιο από το οποίο θα περάσει ο άνθρωπος, για να οδηγηθεί στην κοινωνία, να εξοικειωθεί με τα επιτεύγματά της, όποια και να ΄ναι και να βοηθηθεί να διαμορφώσει το χαρακτήρα του είναι το σχολείο, η εκπαίδευση.

Και ***εκπαίδευση*** κατά το Μαραθεύτη[27] (1984) είναι:

«Η οργανωμένη και σε δημόσια ιδρύματα κρατικά ή ιδιωτικά, παρεχομένη μόρφωση των νέων που άμεσα ή έμμεσα ελέγχεται από τις δεσπόζουσες σε κάθε μορφή κοινωνίας δυνάμεις (οικογένεια - εκκλησία - πολιτεία)».

---

27. Μαραθεύτη Μ., Ο Σύγχρονος Κόσμος της Παιδείας, Λευκωσία 1984, κεφ. 3ον, σελ. 126.

Ως γνωστό η εκπαίδευση περιλαμβάνει:

α) Τη συστηματική διδασκαλία γνώσεων, καλλιέργεια δεξιοτήτων, καλλιέργεια του ανθρώπου

β) Το οργανωτικό και διοικητικό σύστημα της πολιτείας, μέσα στο οποίο γίνεται η αγωγή

γ) Την προετοιμασία του ανθρώπου για την επαγγελματική, πολιτική και κοινωνική ζωή.

Τίθενται τώρα τα ερωτήματα:

- Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την εκπαίδευση, ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι της;
- Βοηθούν θετικά ή αρνητικά;
- Συμφωνούν εκπαιδευτικοί – παιδαγωγοί – ψυχολόγοι - κοινωνιολόγοι - φιλόσοφοι σ' όλους τους τομείς;

Ποιες οι απόφεις των πιο πάνω για τον κάθε παράγοντα;

Ερωτήματα, όπως αυτά που αναφέρθησαν, θα μας απασχολήσουν, όχι για να δώσουμε συγκεκριμένη απάντηση, αλλά για να μας προβληματίσουν και ίσως πάρουμε τα πιο σημαντικά, τα οποία θα βοηθήσουν και την παιδεία και τους εκπαιδευτικούς, μέσα σ' αυτό το μεταβαλλόμενο κόσμο, να διατηρήσουν τον ανθρωπισμό μέσα στον άνθρωπο.

8.2 Κοινωνία και Εκπαίδευση

«Οποιαδήποτε στοιχεία πολιτισμού, ανθρώπινα δημιουργήματα, επιτεύξεις (επιστημονικά, καλλιτεχνικά, κοινωνικοί θεσμοί, ιδέες, ήθη), οποιεσδήποτε αλλαγές υπάρξουν στην κοινωνία θα περάσουν οπωσδήποτε από την παιδεία.

Νέα προγράμματα, νέοι στόχοι, νέες μέθοδοι, μέσα διαφοροποίησης στον τρόπο εργασίας μαθητών και δασκάλων θα περάσουν μέσα από το σχολείο, ώστε να γίνουν γνωστές οι νέες αλλαγές, πχ. η εισαγωγή του ηλεκτρονικού υπολογιστή στη ζωή μας. Μπήκε στη βιομηχανία, στην οικονομία, αναγκαστικά και στην εκπαίδευση, όχι μόνο για να γίνουν γνώστες οι εκπαιδευτικοί, αλλά για να δώσουν στους ανθρώπους που θα μπουν στην κοινωνία τα απαραίτητα εφόδια που αφορούν τις υπολογιστικές. Η οργανωμένη παιδεία δεν είναι μόνο δέκτης κοινωνικών αλλαγών, αλλά δεχόμενη τη νέα αλλαγή αναμένεται να επιτελεί τις ακόλουθες λειτουργίες»[28]

α) Να ικανοποιεί τις εκάστοτε κοινωνικές ανάγκες όπως η αγορά εργασίας.

β) Να συμβάλλει στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που προκύπτουν εξ' αιτίας των κοινωνικών αλλαγών.

---

28. *Μακρίδης Κ. Παιδεία χτες και σήμερα, Λευκωσία 1983, Κεφ. 6ον, σελ. 123.*

β) Να συμβάλλει στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που προκύπτουν εξ' αιτίας των κοινωνικών αλλαγών.

γ) Να καλλιεργεί το δημοκρατικό ιδεώδες και να συμβάλλει έτσι στη στερέωση και βελτίωση της κοινωνίας και στην ποιοτική αναβάθμισή της.

Βέβαια η συμβολή της εκπαίδευσης στην κοινωνική αλλαγή εξαρτάται και από:

α) ***Το πολιτικό σύστημα της χώρας***

Κάθε πολιτικό σύστημα, μέσα από την εκπαίδευση, αναπτύσσει και καλλιεργεί το δικό του ιδεώδες π.χ. το δημοκρατικό ιδεώδες στα δημοκρατικά πολιτεύματα, που αποβλέπει στην ελεύθερη ανάπτυξη του ανθρώπου, ενθαρρύνει την κριτική, τη διαφωνία, το πλουραρισμό. 'Ετσι η εκπαίδευση χρησιμοποιείται για σταθεροποίηση της δημοκρατίας και συγχρόνως για βελτίωση.

β) ***Τις κοινωνικές δομές***

Πώς είναι, δηλαδή, χωρισμένος ο λαός σε κοινωνικές τάξεις ανάλογα με την οικονομική - κοινωνική - πολιτική δύναμη. Οι κοινωνικές δομές εξαρτώνται πάλι από το πολίτευμα.

'Αρα, αν το πολίτευμα επιτρέπει αλλαγή όπως η δημοκρατία, τότε η εκπαίδευση θα βοηθήσει στη βελτίωση των κοινωνικών δομών. Η εκπαίδευση δηλαδή είναι το μέσο που βοηθά στη βελτίωση.

γ) ***Τους ίδιους τους ανθρώπους***

Στόχος της εκπαίδευσης είναι ο άνθρωπος, δηλαδή η ανάπτυξη της προσωπικότητας. του ανθρώπου μέσα σε κλίμα ελευθερίας και δημοκρατίας.

Σε άλλα πολιτεύματα (ολιγαρχία), στόχος της εκπαίδευσης είναι να επιβάλει στο άτομο να προσαρμοστεί στην κοινωνία.

Όμως οι αντιλήψεις για το ρόλο της εκπαίδευσης είναι διαφορετικές από το ένα είδος ανθρώπων (και κοινωνικής δομής) από άλλο.

Η ανώτερη τάξη επιδιώκει τη διαιώνιση των υπαρχουσών κοινωνικών δομών, γιατί έτσι διαιωνίζεται η κοινωνικοοικονομική κυριαρχία της.

Η μεσαία τάξη βλέπει περιθώρια για βελτίωση των κοινωνικών δομών. Η κατώτερη τάξη νιώθει αποξενωμένη, γιατί η οικονομική και πολιτική δύναμή της είναι περιορισμένη.

Απ' όσα είδαμε πιο πάνω, ο κοινωνικός ρόλος του σχολείου σχετίζεται με τα προβλήματα της κοινωνίας που υπηρετεί. Το σχολείο δηλαδή είναι η προέκταση του κοινωνικού συστήματος της χώρας. Υπάρχει μια αλληλοεξάρτηση και αλληλοεπίδραση μεταξύ σχολείου - κοινωνίας. Το ένα εξυπηρετεί, βοηθά το άλλο.

Το σχολείο βοηθά τον άνθρωπο να αποκτήσει εφόδια - δεξιότητες για αυτομόρφωση κι από την άλλη ηθικές αρχές που θεωρεί η κοινωνία σημαντικές.

Η εκπαίδευση - το σχολείο είναι μικρογραφία της κοινωνίας, είναι η ίδια η ζωή. Δίνει και παίρνει, με σκοπό τη βελτίωση του ίδιου του ανθρώπου, της συμπεριφοράς του, της προσωπικότητάς του.

Το εκπαιδευτικό σύστημα - το σχολείο, δεν μπορεί να αποσκοπεί, να απομονώνει από τη ζωή και το κοινωνικό σύνολο. Δέχεται και δίνει επιδράσεις.

Η κοινωνία ιδρύει τα σχολεία, και τα εκπαιδευτικά συστήματα για να εξυπηρετούν τις ανάγκες της που δημιουργούνται από ορισμένες κοινωνικές συνθήκες. Το δημοκρατικό σχολείο, με τη σειρά του, εγκαθιδρύει δεσμούς με την τοπική κοινότητα και τοποθετεί στο κέντρο των ενδιαφερόντων τους τις εκπαιδευτικές, πολιτιστικές και κοινωνικές της ανάγκες.

Η εκπαιδευτική πολιτική και διαδικασία βρίσκεται σε μια συνεχή και δυναμική αλληλοεπίδραση και αλληλοεξάρτηση με τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτιστικές πραγματικότητες του τόπου.

Η καλή εκπαιδευτική πολιτική καθορίζει σαν εκπαιδευτικό σκοπό τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές ανάγκες ενός τόπου[29]. Πρέπει να υπάρχει μια σύνδεση και συνύπαρξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και της σύγχρονης πραγματικότητας.

Δεν μπορεί η εκπαίδευση να μένει πίσω από το ρυθμό ανάπτυξης, από την τεράστια έκρηξη γνώσεων που συντελείται τα τελευταία χρόνια. Δεν μπορεί να μην προσφέρει συνεχή επαγγελματική επάρκεια, σύγχρονες και νέες συνθήκες επαγγελματικής απασχόλησης (διά βίου εκπαίδευση). 'Αρα στοιχεία παράδοσης και ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας είναι στενά συνυφασμένα σ' αυτό που λέγεται σχολείο και κοινωνία. Το είδος της κοινωνίας στην οποία ζούμε (δομή), το άτομο που αναμένεται να ετοιμαστεί για να μπει σ' αυτή την κοινωνία, η επαγγελματική επάρκεια που θα δοθεί στο άτομο, επηρεάζουν αποφασιστικά τους στόχους της εκπαίδευσης, που μερικοί απ' αυτούς είναι:

---

29. *Σοφιανός Χ. Βασικά Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Λευκωσία 1977, Κεφ. 5ον, σελ. 98.*

α) Ισότητα ευκαιριών

β) Να δοθούν διάφορα είδη - τύποι εκπαίδευσης, ώστε να ικανοποιηθούν ανάγκες διαφόρων ομάδων και ατόμων

γ) Να παρέχει minimum κοινής εκπαίδευσης για όλους

δ) Να παρέχει εγγυήσεις για οικονομία βιώσιμη

ε) Να παρέχει γνώσεις και δεξιότητες, που θα δίνουν τη δυνατότητα στον καθένα να ασκήσει ένα επάγγελμα και θα δημιουργούν τις προϋποθέσεις για εφαρμογή της αρχής της ισόβιας εκπαίδευσης.

Τίθενται τα ερωτήματα

α) Είναι το σχολείο στην υπηρεσία της κοινωνίας;

β) 'Αραγε σχολείο και κοινωνία εξυπηρετούν τις αναλλοίωτες αξίες της ανθρωπότητας;

γ) Μήπως ταυτίζονται τα δυο;

δ) Μήπως το σχολείο και η εκπαίδευση οφείλουν να πρωτοπορούν σε σχέση με την κοινωνία;

ε) 'Η τέλος κοινωνία και σχολείο βρίσκονται σε σχέση συνεχούς αλληλεξάρτησης;

Υπάρχουν οι υποστηρικτές για όλες τις πιο πάνω απόψεις

Για το **α΄ ερώτημα** ο **Stanley** ισχυρίζεται ότι, ο

κοινωνικός ρόλος του σχολείου σχετίζεται - εξυπηρετεί το ιδιαίτερο πρόβλημα της κοινωνίας που υπηρετεί. 'Ετσι, αν η κοινωνία είναι στρατοκρατική, το σχολείο υπηρετεί φιλοπολεμικές και στρατιωτικές αξίες. Αν η κοινωνία είναι θρησκευτική, θρησκευτικές αξίες, αν είναι βιομηχανική, στάσεις και δεξιότητες που έχουν σχέση με την εμπορία υλικών αγαθών. 'Ετσι το σχολείο είναι προέκταση του κοινωνικού συστήματος.

Το ίδιο πιστεύει και ο **Αριστοτέλης** στα Πολιτικά του. Και μάλιστα επαινεί τους Σπαρτιάτες για την αγωγή που προσφέρουν στα παιδιά τους. Δίδει σημασία στη Δημόσια Παιδεία, για να παράγει ακριβώς αυτά που επιδιώκει η πολιτεία.

Στο **β' ερώτημα** ο **Hutching** απαντά:

Εφ' όσον ο άνθρωπος αναζητεί και προσπαθεί να κάνει μια κοινωνία καλύτερη, να τη βελτιώσει, βλέποντας ήδη να καταρρέουν μερικά από τα μοντέλα που είχε ως υπόδειγμα, αναζητεί κάποιες αναλλοίωτες αξίες, που θα υποβοηθήσουν στη βελτίωση. Κι αυτό γίνεται μόνο μέσω θεσμών, ιδρυμάτων, τα οποία διατηρούν τις αναλλοίωτες αξίες που χρειάζονται. Σχολείο και κοινωνία έχουν τους ίδιους στόχους.

Στο **ερώτημα γ΄** ο **Dewey** απαντά:

Το σχολείο είναι ένα κοινωνικό ίδρυμα. Είναι η ένωση πολλών κυττάρων που λέγονται άτομα – μαθητές. 'Αρα υπάρχει εκπαίδευση, όταν το άτομο υπάρχει σαν άτομο, δέχεται επιδράσεις και επιδρά, ώστε να ενταχθεί αρμονικά στην κοινωνική ομάδα.

Η σκέψη για το **δ΄ ερώτημα**. Μερικοί πιστεύουν ότι το σχολείο οφείλει να πρωτοπορεί. Αναμένεται από τους εκπαιδευτικούς να διαφοροποιήσουν την εργασία τους, να υπερβούν τον κοινωνικό έλεγχο και να μετατρέψουν το σχολείο σε χώρο στον οποίο σχηματίζονται και συνεχώς αναθεωρούνται προσωπικές θέσεις και απόψεις, υποβαθμίζοντας το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα και χρησιμοποιώντας δικές τους εμπειρίες.

'Αραγε πώς επιτυγχάνεται;

Ανάλογα με την κοινωνική δομή της κάθε κοινωνίας, οι μαθητές αντικρύζουν τη σχολική εργασία σαν μέσο εισδοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (μεσαία τάξη) ή ικανοποίηση των δικών τους ενδιαφερόντων με εξατομίκευση της εργασίας, ενδυνάμωση της προσωπικής ανακάλυψης παρά αυτές τις αξίες που αφορούν το σύνολο (ανώτερη τάξη).

Η σκέψη για το **ε΄ ερώτημα**. Το 5ο ερώτημα ήδη απαντήθηκε. Η σχέση που υπάρχει μεταξύ σχολείου – κοινωνίας είναι σχέση αλληλοεξάρτησης – αμοιβαίων σχέσεων.

Αν θα υπάρξουν αλλαγές στην κοινωνία, θα υπάρξουν και στην εκπαίδευση και αντίστροφα. Οι αλλαγές στις οικονομικές δομές της κοινωνίας και στο σύστημα εξουσίας είναι οι βασικοί συντελεστές των αλλαγών που θα σημειωθούν και στην εκπαίδευση.

Βέβαια η εκπαίδευση δεν μπορεί να προσφέρει αυτά που προσφέρει η κοινωνία. Αλλά ούτε μόνη της η κοινωνία χωρίς εκπαίδευση δεν προσφέρει τίποτε στον άνθρωπο.

Πάντως δε γίνεται εκσυχρονισμός της κοινωνίας (αλλαγές στην παραγωγή - στην εκτελεστική εξουσία, παραγωγή γνώσεων, διαφοροποίηση στάσεων και αξιών, βιομηχανοποίηση), χωρίς να συμβάλει τα μέγιστα η εκπαίδευση.

Η εκπαίδευση προάγει την κατάρτιση και κοινωνικοποίηση των μαθητών στο βαθμό που τους επιτρέπουν οι ιδιαίτερες κοινότητές τους και τέλος βοηθά στην απόκτηση της δεξιότητας για χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας.

8.3 Εξουσία και Εκπαίδευση

Δεύτερος σημαντικός παράγοντας, που έχει σχέση με την εκπαίδευση, είναι η εξουσία, το είδος διακυβέρνησης της κοινωνίας.

'Ενα σημαντικό ερώτημα με το οποίο ασχολούνται πολλοί παιδαγωγοί είναι :

Ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος της πολιτείας;

'Αραγε δεν είναι ορθό ούτε δυνατό η πολιτεία να αφήσει αβοήθητη και ενέλεγκτη αυτή την τόσο σημαντική για την ευστάθεια, την ασφάλεια και την επιβίωση της κοινότητας, λειτουργία, όπως πιστεύει ο **Παπανούτσος**[30] ή ότι το κράτος πρέπει να μείνει μακριά από την εκπαίδευση, όπως πιστεύει ο **Ivan Illich**.

Αν κάνουμε μια ανασκόπηση από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα στις πρωτόγονες κοινωνίες, η παιδεία (αγωγή-μόρφωση) γινόταν από την ίδια την οικογένεια. Αργότερα, που οι οικογένειες οργανώθηκαν σε κοινότητες, την παιδεία αναλαμβάνουν ειδικά καταρτισμένοι άνθρωποι . 'Ετσι, η παιδεία γίνεται επάγγελμα και συγχρόνως κοινωνική λειτουργία. Παράδειγμα, στην αρχαία Αθήνα υπάρχουν τα ιδιωτικά σχολεία και στην αρχαία Σπάρτη εκπαιδευτικοί που εργοδοτούνταν από το κράτος.

Αργότερα έρχεται η εκκλησία που παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο στην εκπαίδευση.

Μόλις στον 20ο αιώνα, η εκπαίδευση γίνεται κρατική και

---

30. *Παπανούτσος Ε., Αγώνες και αγωνία για την Παιδεία, Εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1985.*

αναγκαστικά ο παράγοντας πολιτεία - εξουσία γίνεται ένας από τους κυριότερους παράγοντες που επηρεάζουν την εκπαίδευση, γιατί οπωσδήποτε η εξουσία επεδίωκε να ελέγχει το εκπαιδευτικό σύστημα, γιατί αυτό προάγει τους σκοπούς και τις αρχές του ίδιου του κοινωνικού συστήματος[31]. Έτσι έχουμε:

α) Στα απολυταρχικά πολιτεύματα

Το ένα πρόσωπο που τομέας του είναι η εσωτερική και εξωτερική πολιτική της χώρας (απόλυτος μονάρχης - καίσαρας - αυτοκράτορας) και εκπαιδεύεται να κυβερνά και να επιβάλλει τη γνώμη του. Τους ευγενείς που εκπαιδεύονται στο να υπηρετούν το μονάρχη. Το λαό που παραμελείται τελείως και απλώς υπακούει και υποτάσσεται .

β) Στα ολιγαρχικά πολιτεύματα

Η εξουσία βρίσκεται στα χέρια της ομάδας (αριστοκρατία - φασισμός - κομμουνισμός).

Στο αριστοκρατικό πολίτευμα κυβερνούν οι ευγενείς και είναι η ανώτερη τάξη. Έχουν δικά τους σχολεία, η εκπαίδευσή τους είναι άρτια. Όμως δεν προσφέρεται στους άριστους μαθητές.

---

31. Μαραθεύτης Μ., Η αγωγή του προσώπου, Λευκωσία 1986.

Στο φασισμό κυβερνά μια ισχυρή πολιτική ομάδα που επιβάλλει με τη βία τη θέλησή της. Ο λαός διδάσκεται να πειθαρχεί, ενώ ο κυβερνήτης διδάσκεται πώς να επιβάλλει τη δύναμη και την επικράτηση του πάνω στους άλλους.

Ο εκπαιδευτικός δεν έχει ελευθερία στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Στον κομμουνισμό ισχύει ο μονοκομματισμός. Τα σχολεία και η εκπαίδευση είναι μέσα για την εξυπηρέτηση του καθεστώτος. Βασικές αρχές στα κομμουνιστικά σχολεία: πειθαρχία - καθήκον - αυτοθυσία.

Η παιδεία διαφοροποιείται· άλλη για το λαό και άλλη για την τάξη που κυβερνά, όπως συμβαίνει στην αριστοκρατία και φασισμό. Σκοπός και της παιδείας και του κομμουνισμού η δημιουργία αταξικής κοινωνίας. Κριτήριο για το είδος εκπαίδευσης η προσωπική ικανότητα κι όχι η καταγωγή του ανθρώπου.

γ) *Στα δημοκρατικά πολιτεύματα*

Η εξουσία ανήκει σ' όλους τους ανθρώπους. Προέρχεται από όλους και αποβλέπει στην εξυπηρέτηση όλων.

Σκοπός της παιδείας είναι να προσφέρει στον κάθε πολίτη τις κατάλληλες εκπαιδευτικές ευκαιρίες που θα τον βοηθήσουν να

αναπτύξει στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τις ικανότητές του, και να βοηθήσει το παιδί να αναπτύξει αυτόνομη προσωπικότητα. (Για τις ίσες ευκαιρίες μόρφωσης και τη μαζικοποίηση της παιδείας, που έχουν σχέση με την εκδημοκρατικοποίηση της παιδείας θα αναφερθούμε στο επόμενο κεφάλαιο).

'Οπως βλέπουμε, οποιοδήποτε και να ΄ναι το πολίτευμα κάθε χώρας υπεισέρχεται στο χώρο της εκπαίδευσης, γιατί το ελέγχει είτε οικονομικά, είτε θέτει στόχους και αρχές (αναλυτικό πρόγραμμα) ανάλογες με τους στόχους του ίδιου του πολιτεύματος.

Διακατεχόμαστε όμως από ερωτήματα όπως:

α) Είναι ορθό η αγωγή των νέων να μένει μακρυά από την πολιτεία;

β) Αρμόζει να ζητούμε από ένα κόμμα ή μια κυβέρνηση να έχει εκπαιδευτική πολιτική όπως έχει εσωτερική ή οικονομική πολιτική; 'Αραγε είναι έργο των πολιτικών οργανώσεων να καθορίζουν ένα πρόγραμμα εκπαιδευτικής πολιτικής, όπως στα εξωτερικά ή οικονομικά θέματα.

γ) Ποιοι είναι αυτοί που θα καθορίσουν το εκπαιδευτικό

πρόγραμμα; Οι εκπαιδευτικοί ή όσοι έχουν ασχοληθεί με τους όρους της ζωής, τις ανάγκες του λαού (δηλ. Οι πολιτικοί) ή ένα μεικτό σώμα;

Λέμε ναι στο εξής: Οι αρχές να ενδιαφέρονται για τον εκπαιδευτικό τομέα, να προσφέρουν βοήθεια, να εποπτεύουν, ώστε το αποτέλεσμα της εκπαίδευσης να είναι η δημιουργία ελεύθερων ανθρώπων (δημοκρατικό πολίτευμα). 'Οχι όμως η επέμβασή τους να έχει σκοπό να μετατρέψει τα σχολεία σε τόπους κομματικής προπαγάνδας (ολοκληρωτικά καθεστώτα).

Τότε να δούμε ποιες πρέπει να είναι οι υγιείς σχέσεις μεταξύ εξουσίας και εκπαίδευσης. Κατά τον Παπανούτσο[32] (1976) δεν μπορεί να υπάρχει εκπαίδευση χωρίς να εξαρτάται από την πολιτεία, τους νόμους και τους αρχηγούς. Διότι πώς η εκπαίδευση μόνη της θα εργάζεται για την πρόοδο της κοινότητας αν δε συνδέεται με τις δυνάμεις εκείνες που εκφράζουν τη βούλησή της; Λέμε η εκπαίδευση να ΄ναι ακομμάτιστη, όμως δεν εννοούμε ότι τα πολιτικά κόμματα θα πάψουν να ενδιαφέρονται, να εκφέρουν γνώμη για την εκπαίδευση (γιατί αυτά είναι οι αντιπρόσωποι της κοινότητας και εκφράζουν τη βούληση του λαού.) θα συζητούν, θα εκφράζουν τη γνώμη τους με καλή πίστη και ορθοφροσύνη.

---

32. *Παπανούτσος Ε., Η Παιδεία, το μεγαλύτερο μας πρόβλημα, Εκδ. Δωδώνης, Αθήνα, 1976.*

Στις προεκλογικές εκστρατείες εξαγγέλλουν όλα τα κόμματα την εκπαιδευτική τους πολιτική. Αυτή την πολιτική δε θα την κάνουν άσχετοι άνθρωποι, αλλά ικανοί, ώστε η εκπαιδευτική πολιτική να ΄ναι συνάρτηση πολλών παραγόντων: του εθνικού χαρακτήρα, της παράδοσης, της οικονομίας της χώρας. Οι άνθρωποι αυτοί πρέπει να παρακολουθούν τις εκπαιδευτικές κινήσεις στο διεθνή χώρο, να ΄χουν πολιτική δεξιότητα, θάρρος για επιτυχία κατάλληλες γνώσεις και να κινούνται στο πνεύμα της δημοκρατίας.

Το κόμμα που έρχεται στην εξουσία δεν πρέπει να καταστρέφει ό,τι δημιούργησαν οι προκάτοχοί του, αλλά να το βελτιώνει, κινούμενο πάντοτε σε δημοκρατικά πλαίσια.

'Αρα διαφωνούμε με τον Illich και θεωρούμε ορθό ότι η πολιτεία έχει άμεση σχέση με την εκπαίδευση. Βοηθούν και οι δύο την κοινωνία με διαφορετικό τρόπο.

Η πρώτη (πολιτεία) καθορίζει στόχους, τρόπους αγωγής των νέων, επιβλέπει, βοηθά οικονομικά. Η δεύτερη (εκπαίδευση) αναζητά και προτείνει μέσα για επίτευξη των στόχων.

Η καλή σχέση των δυο βοηθά στην πρόοδο της κοινωνίας.

8.4 Δημοκρατία και Εκπαίδευση

Αν και το θέμα, δημοκρατία και εκπαίδευση, μας έχει απασχολήσει στο προηγούμενο κεφάλαιο, όμως θα δούμε μερικούς όρους, μερικά ερωτήματα παυ συνυπάρχουν, για να τα σχολιάσουμε και προβληματιστούμε για λίγο.

Αναμφισβήτητα η δημοκρατία είναι η πιο ευχάριστη έννοια της εποχής μας. Χρησιμοποιείται σε όλους τους τομείς της ζωής (πολιτικό - κοινωνικό - οικονομικό - εκπαιδευτικό). Πολλές φορές γίνεται κατάχρηση του όρου και επέρχεται σύγχυση, ανάλογα με το είδος της εξουσίας που χρησιμοποιεί.

Όρους όπως "ίσες ευκαιρίες", "μαζικοποίηση της εκπαίδευσης" αποτελέσματα και τρόποι αντιμετώπισης τους θα δούμε στη συνέχεια.

Οι "ίσες ευκαιρίες" για όλους για απόκτηση των αγαθών της παιδείας είναι ένα από τα σπουδαιότερα εκπαιδευτικά ιδεώδη.

Βασανιστικό, κατά τον Περσιάνη[33] ερώτημα είναι : Τι σημαίνει φοίτηση όλων των μαθητών στα ίδια σχολεία; Πού είναι όμως οι ατομικές διαφορές και η δημοκρατική αντίληψη για πνευματική ανάπτυξη του ατόμου; Μια ομοιομορφία και ίση

---

33. *Περσιάνη Π., Ραδιοφωνικό Πανεπιστήμιο, Συγκριτική Παιδεία, Εκδ. ΡΙΚ., Λευκωσία, 1967.*

μεταχείριση καταπνίγει την πρωτοβουλία των ικανών και δημιουργεί προβλήματα στους αδύνατους. Επικρατούσα σήμερα δημοκρατική αντίληψη είναι υπέρ της διαφοροποίησης. Πότε όμως πρέπει να γίνεται; Η τάση είναι να καθυστερεί όσο το δυνατό περισσότερο. Κριτήρια δε, να μην είναι η καταγωγή, ή η οικονομική ευχέρεια της οικογένειας, αλλά οι ικανότητες του παιδιού του ίδιου.

Βέβαια τα διάφορα κόμματα έχουν πάντα τις δικές τους απόψεις, που είναι διαφορετικές του ενός από τον άλλο.

Π.χ. τα δεξιά κόμματα ευνοούν τον πρώιμο χωρισμό με βάση τις πνευματικές ικανότητες, για να αξιοποιήσουν το δυναμικό των ικανών μαθητών. Τα σοσιαλοδημοκρατικά τάσσονται εναντίον του πρώιμου διαχωρισμού και ευνοούν κοινά σχολεία. Οι σοσιαλιστικές και κομμουνιστικές χώρες παρέχουν ομοιόμορφη εκπαίδευση.

Η εκδημοκρατικοποίηση της παιδείας με την προσφορά των ίσων ευκαιριών και που είναι η τάση της εποχής μας, αντιμετωπίζει ορισμένα εμπόδια που ειναι ανασταλτατικοί παράγοντες και δεν επιτρέπουν την εξίσωση ευκαιριών για μόρφωση[34]

---

34. *Τομπαΐδης Δ., Η ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση, Εκδ. Γρηγόρη-Αθήνα, 1982.*

Α. Κοινωνικό επαγγελματικό περιβάλλον

Οι σύγχρονες στατιστικές λένε ότι οι πνευματικές ικανότητες είναι επηρεασμένες από την κοινωνική εξάρτηση του μαθητή που καθορίζεται από το επάγγελμα του πατέρα.

Β. Το πνευματικό περιβάλλον

Το καλλιεργημένο οικογενειακό περιβάλλο ασκεί ευνοϊκή επίδραση στη μόρφωση των παιδιών. Αρκετοί κοινωνιολόγοι δίνουν μεγάλη σημασία στην κοινωνική θέση της οικογένειας.

Γ. Τόπος διαμονής του μαθητή

Οι οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή επηρεάζει τη μόρφωση και τις ευκαιρίες για μόρφωση.

Σε φτωχές περιοχές οι γονείς επιθυμούν να μορφώσουν τα παιδιά τους για καλύτερη τύχη. Τα παιδιά της υπαίθρου είναι σε μειονεκτική θέση, λόγω απόστασης και λόγω ανεπάρκειας σχολείων.

Δ. Ο αριθμός μελών της οικογένειας και η σειρά γέννησης

Ο μικρός αριθμός μελών φέρνει καλύτερα αποτελέσματα.

Για να αντιμετωπιστούν αυτές οι ανισότητες ευκαιριών πρέπει:

- να δημιουργηθούν πόλεις – πανεπιστήμια
- να γίνουν σχολικά οικοτροφεία
- να παρέχονται δωρεάν βιβλία
- να μεταφέρονται οι μαθητές

Άρα όσον αφορά τις ίσες ευκαιρίες, δεν επιθυμούμε επιπεδοποίηση, αλλά ο καθένας να παίρνει μόρφωση ανάλογη με τις ικανότητές του. Να υπερπηδηθούν τα πιο πάνω εμπόδια για να δοθούν ευκαιρίες σε όλα τα επίπεδα μαθητών για εκπαίδευση και να διασφαλιστούν συθνήκες κατάλληλες. Να υπάρχει δυνατότητα – ευκαιρία για συνέχιση της εκπαίδευσης – μετεκπαίδευση.

Αποτέλεσμα της εκδημοκρατικοποίησης είναι η μαζικοποίηση της εκπαίδευσης.

Ο καθένας έχει το δικαίωμα για μόρφωση. Το σχολείο άνοιξε τις πόρτες σ' όλα τα παιδιά. Επήλθε η μαζικοποίηση.

Μπορεί εκ πρώτης όψεως η μαζικοποίηση να φέρνει μια κάμψη στην ποιότητα της διδασκαλίας. Όμως είναι απαραίτητη εφ' όσον οι οικονομικές και τεχνικές συνθήκες απαιτούν προσωπικό με μέση κυρίως μόρφωση. Με το χρόνο βελτιώνονται οι συνθήκες και το γενικό επίπεδο ανεβαίνει.

- Παρατηρούμε υποχρεωτική εκπαίδευση
  (8-9 χρόνια περίπου).

- Μαζικοποίηση δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.
- Γενική άνοδο του μορφωτικού επιπέδου του μέσου πολίτη.
- Ανύψωση προσδοκιών του πληθυσμού.

Με τη μαζικοποίηση της εκπαίδευσης στην Κύπρο παρατηρούμε:

- Πλεόνασμα αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
- Ανεργία αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
- Έλλειψη εξειδικευμένων εργατών

Όμως πέτυχε στους κοινωνικούς σκοπούς: Για να πετύχει και στους άλλους τομείς πρέπει να γίνουν πολλές μεταρρυθμίσεις για να έρθει το εκπαιδευτικό σύστημα πιο κοντά στις οικονομικές πραγματικότητες και να επιλυθούν τα προβλήματα που αναφέρθηκαν πιο πάνω.

Το σχολείο χρειάζεται:

- Κατάλληλη προσαρμογή (τεχνολογική – οικονομική)
- Αποσύνδεση πτυχίου και επαγγέλματος
- Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

Για μας τους Κυπρίους η εκπαίδευση είναι το αναγκαιότατο και ισχυρότερο ειρηνικό όπλο στον αγώνα μας για ελευθερία. Ας το τελειοποιήσουμε.

8.5 Θρησκεία και Εκπαίδευση

Μεγάλη είναι η επίδραση που ασκεί η θρησκεία πάνω σ' ένα λαό, σε μια κοινωνία. Οι λαοί της δύσης έχουν επηρεαστεί βαθύτατα από τη χριστιανική θρησκεία, ενώ οι λαοί της ανατολής από τις ανατολικές θρησκείες (βουδισμός – ινδουϊσμός). Αυτό το βλέπουμε στην ιστορία τους, στον πολιτισμό τους, στις παραδόσεις τους.

Να δούμε πώς οι διάφορες θρησκείες επηρέασαν ή επεβλήθηκαν κατά καιρούς στην κοινωνία και στην εκπαίδευση.

Ας πάρουμε το Χριστιανισμό. Ο θεσμός της οργανωμένης εκκλησίας είναι μοναδικό φαινόμενο των χριστιανικών χωρών (για προστασία και διάδοση). Με την πάροδο του χρόνου, κατά τον Περσιάνη[35] η δύναμη της εκκλησίας αυξήθηκε, γιατί δεν υπήρχαν οργανωμένες κρατικές–ιατρικές–κοινωνικές υπηρεσίες. Η κοινωνική ευημερία, η ιατρική περίθαλψη, η μόρφωση ήταν

---

35. *Περσιάνη Π., Ραδιοφωνικό Πανεπιστήμιο, Εκδ. ΡΙΚ, Λευκωσία, 1967.*

αποκλειστικό έργο της κοινωνίας. Πολλές φορές η εκκλησία ήρθε σε σύγκρουση με την εξουσία και την αντικατέστησε.

Κατά το μεσαίωνα, η καθολική εκκλησία ήταν η μόνη πνευματική και εκπαιδευτική αρχή σ' όλη τη Δ. Ευρώπη. Τα σχολεία ήταν εκκλησιαστικά ιδρύματα και διοικούνταν από την εκκλησία. Δάσκαλοι και καθηγητές διορίζονταν απ' αυτήν. Παρείχε δηλαδή, εκτός των άλλων υπηρεσιών, και την εκπαίδευση. Η εκκλησία κι όχι το κράτος κατεύθυνε την εκπαίδευση.

Αν και σήμερα έχει χωριστεί ο ρόλος της εκκλησίας από του κράτους και η εκπαίδευση ανήκει δικαιωματικά στο κράτος, εν τούτοις η καθολική εκκλησία απαιτεί και σήμερα τον έλεγχο της εκπαίδευσης. Διατηρεί σ' όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου δικά της δημοτικά–γυμνάσια–πανεπιστήμια. Οι καθολικοί γονείς στέλλουν τα παιδιά τους στα καθολικά σχολεία κι όχι στα κρατικά, γιατί στα κρατικά δε διδάσκονται τα θρησκευτικά.

Σε μερικές χώρες (Βρεττανία – Γερμανία – Ολλανδία – Γαλλία – Σκανδιναυικές) το κράτος αναλαμβάνει τα έξοδα των καθολικών σχολείων, πράγμα που αποδεικνύει τη δύναμη της καθολικής εκκλησίας.

Στις ΗΠΑ–Αυστραλία–Ν. Αφρική δεν επιχορηγούνται τα καθολικά σχολεία.

Γίνονται μεγάλες διαμάχες μεταξύ των κομμάτων για τη διατήρηση ή μη των καθολικών σχολείων ιδίως κατά την προεκλογική εκστρατεία.

Η καθολική εκκλησία έδειχνε ανέκαθεν περισσότερο ενδιαφέρον για τη μόρφωση των λίγων και εκλεκτών παρά τις λαϊκές μάζες. Με αυτόν τον τρόπο κατάρτιζε πνευματικά στελέχη για να προσεταιρίζουν όλους τους διανοούμενους κι έτσι να ελέγχει τις μάζες. Γι' αυτό έριξε το βάρος στη μέση και ανώτερη εκπαίδευση και παραμέλησε τη δημοτική.

Έμφαση στη μέση και ανωτέρα έδωσε επίσης και η ορθόδοξη εκκλησία. Η ίδρυση της Μεγάλης του Γένους Σχολής, της σχολής Πατρών, της Αθηνιάδας, της Ελληνικής Σχολής της Λευκωσίας, δείχνει ακριβώς το ενδιαφέρον της ορθόδοξης εκκλησίας. Μέσα σ' αυτά τα σχολεία μορφώνονταν ιερείς – δάσκαλοι, οι οποίοι ήσαν απαραίτητοι για τη διατήρηση της θρησκείας και της εθνικής συνείδησης. Αυτοί θα ενδυνάμωναν το φρόνημα των υποδούλων Ελλήνων.

Σε αντίθεση με την Καθολική και Ορθόδοξη εκκλησία βρίσκουμε τις Λουθηρανικές και γενικά τις Πρωτεστάντικες εκκλησίες που ενδιαφέρθηκαν περισσότερο για την εκπαίδευση των λαϊκών μαζών. Έτσι έγινε πρώιμη εισαγωγή της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Σουηδία – Δανία – Πρωσσία) και

κατά συνέπεια οι χώρες αυτές είχαν μεγάλη εκπαιδευτική και πολιτιστική πρόοδο.

Επειδή δε ο Λούθηρος καλούσε σωτηρία και άνδρες και γυναίκες, συνεπώς έπρεπε να μορφωθούν και οι γυναίκες. Έτσι ιδρύθηκαν νωρίς παρθεναγωγεία. Η Αγγλικανική εκκλησία ενδιαφέρεται περισσότερο για τη μόρφωση της αριστοκρατικής τάξεως, με σκοπό την εξυπηρέτηση της πολιτείας με την προμήθευση μορφωμένων και ικανών υπαλλήλων, πολιτικών αρχηγών, αποικιακών κυβερνητών. Ίδρυσε κι αυτή σχολεία μέσης εκπαίδευσης και πανεπιστήμια.

Τα δημόσια σχολεία, που είναι γνωστά και σήμερα λόγω των ψηλών διδάκτρων, είναι σχολεία για την αριστοκρατική τάξη και προπαρασκευάζουν τους μελλοντικούς ηγέτες. Η κατάρτιση των ηγετών συμπληρώνεται στα σχολεία Οξφόρδης και Καϊμπριτς που για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν υπό τον έλεγχο της Αγγλικανικής εκκλησίας. Και η Αγγλικανική εκκλησία δεν έδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον γιατί η στοιχειώδης εκπαίδευση και οι εκπρόσωποι της Αγγλικανικής εκκλησίας ήσαν εναντίον της εκπαίδευσης των μαζών. Ήθελαν οι μάζες να μην επιδιώκουν τη βελτίωση τους μέσω της μόρφωσης.

Δημιουργήθηκαν όμως κατηχητικά σχολεία από διάφορες οργανώσεις, στα οποίες διδάσκονταν εκτός από την Αγία Γραφή

και ανάγνωση–αριθμητική. Και τελικά απ' αυτά προέκυψε η κρατική εκπαίδευση της Αγγλίας.

Όταν αργότερα η πολιτική εξουσία έγινε πιο ισχυρή, ήλθε σε σύγκρουση με την Καθολική εκκλησία που επέμενε να διατηρήσει την εξουσία της πάνω στην εκπαίδευση.

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία του Βυζαντίου και Κύπρου, οι σχέσεις εκκλησίας και πολιτικής εξουσίας ήσαν πολύ καλές. Η εκπαίδευση γινόταν από την εκκλησία αλλά υπό τον έλεγχο του κράτους. Οι σκοποί και των δύο ταυτίζονταν, γι' αυτό δεν υπήρχαν αντιρρήσεις.

Αντίθετα, η Ορθόδοξη εκκλησία της Κύπρου ήρθε σε σύγκρουση με την αποικιακή κυβέρνηση κατά τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας, διότι δε δεχόταν η Κυπριακή Ορθόδοξη εκκλησία να έχει έλεγχο πάνω στην εκπαίδευσή μας, μια ξενόγλωσση και αλλόθρησκη κυβέρνηση.

Απ' όσα έχουν λεχθεί καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η θρησκεία επιδρά στη διαμόρφωση της εκπαίδευσης μιας χώρας περισσότερο από τους άλλους πνευματικούς παράγοντες.

Η οργανωμένη Χριστιανική εκκλησία οργάνωσε συστήματα, διατήρησε την πίστη, μόρφωσε το λαό και ανύψωσε μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο του λαού. Στην περίπτωση της Ελλάδας και της Κύπρου, η εκκλησία συνέβαλε στη διατήρηση της εθνικής

συνείδησης και του πόθου για ελευθερία (κρυφά σχολεία). Για παράδειγμα, ο Κοσμάς ο Αιτωλός ίδρυσε πάνω από 200 σχολεία στην Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα.

Άρα η εκκλησία, ειδικά στην Ελλάδα και Κύπρο, πρόσφερε τα μέγιστα.

Όμως και σ΄όλες τις χώρες, απ΄ ό,τι είδαμε, όποια θρησκεία κι αν υπήρχε ή υπάρχει, συμβάλλει, βοηθά και γενικά επηρεάζει τη μόρφωση του λαού, σε συνδυασμό βέβαια και με άλλους παράγοντες.

8.6 Φιλοσοφία και Εκπαίδευση

Τα διάφορα προβλήματα που έχουν σχέση με την εκπαίδευση, τα οποία μελετήσαμε στις προηγούμενες παραγράφους, ανάλογα με τον τρόπο προσέγγισής τους (γιατί για κάθε πρόβλημα υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις) τοποθετήθηκαν σε διάφορες σχολές. Η κάθε σχολή έχει δική της επιχειρηματολογία και φιλοσοφικό υπόβαθρο.

Θα δούμε περιληπτικά τις σχολές, τι εκπροσωπεί η κάθε σχολή και αυτά όλα τα προβλήματα – ερωτήματα πώς τοποθετούνται – σχολιάζονται από κάθε σχολή. Είναι οι φιλοσοφικές τάσεις της κάθε εποχής που αγγίζουν όλα τα θέματα

της εκπαιδευτικής πολιτικής (σκοποί – προγράμματα – ρόλος δασκάλου κλπ).

- **Εκπαιδευτικός ρεαλισμός**

Υποστηρίζει στη διατήρηση όσων στοιχείων της πολιτιστικής μας κληρονομιάς είναι αναγκαία για τη ζωή μας σήμερα. Σαν τέτοια είναι: γνώσεις – αξίες – θεσμοί – ιδρύματα – που είναι δοκιμασμένα. Στο αναλυτικό πρόγραμμα δίνεται έμφαση στην Ιστορία–Επιστήμη–Γλώσσες. Ο τύπος ανθρώπου που δημιουργείται είναι ο τεχνικός επιστήμονας.

- **Εκπαιδευτικός ιδεαλισμός**

Υποστηρίζει ότι δεν αρκούν μόνο τα στοιχεία της πολιτιστικής παράδοσης, για να δώσουν μια λύση στη σύγχρονη λύση. Χρειάζονται και οι αιώνιες αξίες, όπως η αλήθεια–η αγάπη–η δικαιοσύνη–η αρετή–και η αξία του ίδιου του ανθρώπου.

Δίνεται έμφαση στα μεγάλα έργα της λογοτεχνίας και στις καλές τέχνες. Ο τύπος ανθρώπου που δημιουργείται είναι του φιλόσοφου.

- **Εκπαιδευτικός προοδευτισμός**

Δίνει σημασία στην επιστημονική έρευνα και την άσκηση του λογικού. Η έμφαση είναι στην επιστημονική έρευνα και

μέθοδο για λύση προβλημάτων κι όχι στην υιοθέτηση έτοιμων στοιχείων από το πολιτιστικό παρελθόν. Δημιουργείται άνθρωπος ικανός να λύει προβληματικές καταστάσεις.

- **Εκπαιδευτικός ριζοσπαστισμός**

Υποστηρίζει ότι μόνη της η πειραματική μέθοδος δε λύει προβλήματα παιδείας, αλλά χρειάζεται να ξεκινήσει από την αρχή ο πολιτισμός με τη βοήθεια της φιλοσοφίας της παράδοσης και της επιστήμης και αυτό το σχέδιο θα υλοποιηθεί με τη βοήθεια της παιδείας.

Δίδεται έμφαση στα σύγχρονα γεγονότα και στα κοινωνικά προβλήματα. Ο τύπος ανθρώπου που δημιουργείται είναι ο κανονικός εργάτης.

- **Εκπαιδευτικός προσωπισμός**

Δίνεται σημασία στον ίδιο τον άνθρωπο. Η αιτία και η λύση του προβλήματος της κρίσης του πολιτισμού βρίσκονται μέσα στον άνθρωπο προς τον οποίο πρέπει να στραφεί η παιδεία.

Δίνεται σημασία στο γνήσιο διάλογο και στις αμοιβαίες σχέσεις για το κοινό καλό. Παραμερίζεται ο ετσιθελισμός και αντικαθίσταται από την αμοιβαία συνεννόηση. Το αναλυτικό πρόγραμμα είναι ευέλικτο, για να ικανοποιούνται οι ανάγκες της –

κοινωνίας και των μαθητών. Τύπος ανθρώπου που δημιουργείται είναι το πρόσωπο – ο άνθρωπος.

Αυτά τα πέντε σχήματα–σχολές έχουν και κοινά και διαφορές. Οι διαφορές τους είναι ως προς τη διατήρηση της παράδοσης για αντιμετώπιση της κρίσης του πολιτισμού και στην αποδοχή ή ενός συγκεκριμένου τελικού στόχου.

Και να πάλι τα ερωτήματα

- Μπορεί η φιλοσοφία της παιδείας να βελτιώσει την επαγγελματική του απόδοση – επάρκεια;
- Πόσο απαραίτητη είναι η διδασκαλία της φιλοσοφίας της παιδείας στη βασική εκπαίδευση και μετεκπαίδευση των εκπαιδευτικών;
- Ποια σχολή απαντά ορθότερα στα προβλήματα παιδείας και αν μπορεί να δώσει λύσεις σ΄ αυτά;

Απάντηση στο **πρώτο ερώτημα** δίνει ο Πολυχρονόπουλος. Όπως ο ναυτικός χρησιμοποιεί την πυξίδα για να ορίσει την πορεία πλεύσης, έτσι κι ο εκπαιδευτικός έχει τη φιλοσοφική του πυξίδα, για να ορίζει και να κατευθύνει την παιδαγωγική του πορεία. Η φιλοσοφία της παιδεία είναι αυτή που δίνει κατευθύνσεις–σκοπούς–γνώσεις–αξίες.

Στο **δεύτερο ερώτημα** ο εκπαιδευτικός πρέπει οποωσδήποτε να διδάσκεται τη φιλοσοφία για να αμφιβάλλει για όλα, να επαναστατεί για όλα, να προβληματίζεται και να βρίσκει λύσεις[36] Σ΄ αυτό θα τον βοηθήσει η φιλοσοφία.

Όσον αφορά το **τρίτο ερώτημα**: Ανάλογα με τον άνθρωπο που επιδιώκουμε να κάμουμε, υπάρχει και η ανάλογη σχολή (θεωρητικά). Όμως στοιχεία απ΄ όλες τις σχολές είναι απαραίτητα για τον άνθρωπο.

Κύριο έργο της παιδείας είναι η καλλιέργεια του ανθρώπου, ο εξανθρωπισμός του. Αυτό γίνεται και με τη διατήρηση της παράδοσης και με τη διατήρηση αξιών και με την ανάγκη αναπροσαρμογής της, για να ανταποκριθεί στις σημερινές καταστάσεις. Διότι σήμερα η παιδεία, εκτός των άλλων, πρέπει:

- να διασφαλίσει την αξία και την αυτονομία του ανθρώπου.
- να διασφαλίσει την επιβίωσή του
- να βοηθήσει τον άνθρωπο να προσαρμόζεται σ΄ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο.

Μπορεί η σχολή του προσωπισμού να μας εκπροσωπεί σήμερα περισσότερο αλλά και οι άλλες προσφέρουν τα δικά τους

---

36. *Παπανούτσος Ε., Αγώνες και αγωνία για την Παιδεία, Εκδ. ΙΚΑΡΟΣ-ΑΘΗΝΑ 1965.*

στοιχεία, για να βοηθήσουν και τους εκπαιδευτικούς και την παιδεία και τον άνθρωπο.

Ας προβληματιστούμε κι ας πάρουμε αυτό που χρειάζεται, για να λυθεί ένα πρόβλημα που παρουσιάζεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όλα αυτά τα ερωτήματα – προβλήματα που τέθηκαν μπροστά μας, μέσα από το θέμα που καταπιαστήκαμε μας κάνουν να προβληματιστούμε, να ξεκαθαρίσουμε και να καταλήξουμε σε μερικά γενικά συμπεράσματα.

- Άνθρωπος- κοινωνία – πολιτεία – εκκλησία επηρεάζουν την εκπαίδευση.
- Η παιδεία μας – η εκπαίδευσή μας – πρέπει να αναπροσαρμοστούν, σύμφωνα με τις ανάγκες της εποχής, χωρίς να αγνοηθεί η παράδοσή μας, η κουλτούρα μας.
- Πρέπει να περιφρουρηθεί η αξία και η αυτονομία του ανθρώπου.
- Να διασφαλιστεί η επιβίωση και η αυτονομία του ανθρώπου σ΄ αυτό το συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο.

1. Με την εκδημοκρατικοποίηση της παιδείας (ίσες ευκαιρίες). Να δίνεται ελευθερία στο άτομο να εκλέγει το είδος της εκπαίδευσής του.
2. Προσφορά παιδεία που να δίνει ευκαιρίες, δημιουργώντας κίνητρα.

3. Προσφορά εκπαίδευσης ανάλογης με τις δυνάμεις του κάθε μαθητή.

- Να δοθεί εκπαίδευση για διεθνή κατανόηση. Προωθείται από την Ουνέσκο και αποβλέπει στη διατήρηση της ειρήνης-δικαιοσύνης-δημοκρατίας.
- Η εκπαίδευση να 'ναι προσαρμογή του ανθρώπου στη διά βίου εκπαίδευση (συμπλήρωση επαγγελματικών γνώσεων – επιμόρφωση – μετεκπαιδεύσεις – γενική επιμόρφωση πληθυσμού).

Ποιος ο ρόλος της εκπαίδευσης - του σχολείου;

1. Το σχολείο πρέπει να αναπτύξει μια πιο δυναμική και δημιουργική σχέση με την κοινωνία, ώστε αυτή η σχέση να συμβάλλει στην κοινωνική εξέλιξη και πρόοδο και να δημιουργήσει άτομα που θα γίνουν οι φορείς της κοινωνικής αλλαγής.
2. Το σχολείο να παρακολουθεί το ρυθμό της αλλαγής, την αναγκαιότητα της συνεχούς επαγγελματικής επάρκειας, τις νέες συνθήκες επαγγελματικής απασχόλησης. Να παρέχει εκπαίδευση για όλους. Να παρέχει γνώσεις και δεξιότητες που θα παρέχουν τη δυνατότητα για άσκηση ενός επαγγέλματος.

3. Το σχολείο να προσφέρει τις αιώνιες-διαχρονικές αξίες. Να γίνει φορέας, να συμβάλει ενεργητικά στην πρόοδο και εξέλιξη. Το σχολείο είναι αυτό που βοηθά στη μετάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς – παράδοσης – θεσμών στη νέα γενιά.
4. Το σχολείο να βοηθήσει το παιδί να βιώσει τη δημοκρατία δηλαδή να του δίνει την ευκαιρία.
   - να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη- σκέψη-θέλησή του
   - να τον κάμει υπεύθυνο, να δέχεται την ευθύνη των πράξεών του
   - να τον κάμει ηθικό

Σε τίνος δασκάλου τα χέρια, ρωτά ο Παπανούτσος (1976) πρέπει να αναθέσει η δημοκρατία την αγωγή των αυριανών πολιτών; Απάντηση = Του ελεύθερου και υπεύθυνου ανδρείου ανθρώπου. Μόνο ένας ελεύθερος και υπεύθυνος, ένας ανδρείος μπορεί να διαπλάσει ανθρώπους. Ηθικά ανάπηροι θα ακρωτηριάσουν τις ψυχές.

Ποια πολιτική αγωγή θα δώσουμε στα παιδιά μας; Νηφάλια ενημέρωση του νέου στη δομή, στη λειτουργία του πολιτεύματος και κριτική διερεύνηση της έννοιας και των μεθόδων της πολιτικής εξουσίας με το διάλογο, που οδηγεί στο σχηματισμό προσωπικής και υπεύθυνης γνώμης.

Καταλήγοντας συμπεραίνουμε ότι ούτε τα πολιτικά κόμματα, ούτε τα επαγγελαμτικά σωματεία θα δώσουν την τελευταία λέξη στην εκπαίδευση.

Η αρχή-εξουσία θα βοηθά οικονομικά, θα εποπτεύει. Οι ειδικοί παιδοψυχολόγοι-παιδαγωγοί-εκπαιδευτικοί θα δώσουν τις τελευταίες λέξεις στην εκπαίδευση. Και η εκκλησία και η εξουσία και η κοινωνία και οι εκάστοτε τάσεις θα επηρεάζουν πάντα την εκπαίδευση, σκεπτόμενοι το είδος του ανθρώπου που αναμένεται. Όλοι οι πιο πάνω παράγοντες, αν υπάρξουν σε μια αρμονική αλληλοεξάρτηση με την εκπαίδευση, θα καταφέρουν να διατηρήσουν την ανθρωπιά-την ηθικότητα-τη δημοκρατική σκέψη-τον ανθρωπισμό, στον αυριανό άνθρωπο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ
ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

10.1 Αναγκαίες αλλαγές για εκσυγχρονισμό στη Μέση Εκπαίδευση, Δομές, Διαδικασίες και πρακτικές: Μια κριτική ματιά από μέσα"

Θα μιλήσω πρώτα για αδυναμίες στο γενικό σκοπό της εκπαίδευσής μας και θα προχωρήσω με εισηγήσεις για αυτό που νομίζω ως αναγκαίες ή εν πάση περιπτώσει χρήσιμες αλλαγές στη Μέση Εκπαίδευση. Πιστεύω ότι ο σκοπός της εκπαίδευσης μας είτε όπως είναι κάπου διατυπωμένος, είτε όπως είναι στα κεφάλαιά μας και στα βιβλία μας καλό είναι και είναι δύσκολο να το διορθώσει κανείς χωρίς να πέσει σε επαναλήψεις ή και κάποια λάθη, αν και θα μπορούσα να δεκτώ ότι όλα βελτιώνονται, γιατί όχι και ο σκοπός της εκπαίδευσής μας όπως τον έχουμε αντιληφθεί παραδοσιακά ή όπως τον εκφράζουμε στα βιβλία μας. Δε διαφωνούμε για τη διατύπωση, δε διαφωνούμε για την πρόθεσή μας και τις επιδιώξεις μας από το σχολείο και ιδιαίτερα από το σχολείο της Μέσης Εκπαίδευσης. Φαίνεται όμως ότι κάπου ξεστοχούμε στην πράξη. Δε θα αναφέρω το σκοπό της Εκπαίδευσης, γιατί δεν έχει θεσμοθετηθεί και δεν έχει επικυρωθεί

καμιά διατύπωση του σκοπού ούτε της παιδείας γενικά στο σύνταγμα, ούτε της Εκπαίδευσης, της Μέσης ή της Δημοτικής, αλλά ακολουθούμε πρώτα απ' όλα την παράδοση και τα Ελλαδικά πρότυπα με κάποιες προοαρμογές και ως τώρα επαναλαμβάνω ότι δεν υπάρχει σοβαρή αμφισβήτηση, γι' αυτό και δεν είναι αυτό το πρόβλημα. Εν πάση περιπτώσει δεν έχει ανάγκη και ο πιο αγράμματος Ρωμιός από ένα καλοδιατυπωμένο σκοπό, όταν έλεγε στο παιδί του, δεν το λέει πια: *"μάθε γράμματα να γενείς άνθρωπος"*. Αλήθεια, πόσο βάρος έχουν αυτές οι λέξεις! Πόσο έμεινε από το βάρος αυτών των λέξεων; Πόσο βάρος έμεινε ως παιδευτική πράξη, πόσο αντίκρισμα έχουν ως παιδευτικό αποτέλεσμα; Πόσα γράμματα μαθαίνουν σήμερα οτο Γυμνάσιο-Λύκειο τα παιδιά μας; Πόσοι άνθρωποι γίνονται ή μπορούμε να αναδιατυπώσουμε το ερώτημα: Πόσα γράμματα αναμένουμε να μάθουν και πόσοι άνθρωποι αναμένουμε να γίνουν μετά από το Γυμνάσιο - Λύκειο. Φοβάμαι πως από το "μάθε γράμματα να γίνεις άνθρωπος" φτάσαμε στο "μάθε γράμματα να βρεις δουλειά" ή "να πάρεις ένα απολυτήριο" και ακόμα απλά στο "πήγαινε σχολείο", για ποιο σκοπό: Όχι για να πάρεις ένα απολυτήριο, αλλά για να πάρεις ένα χαρτί. Ποιος φταίει: Τι πήγε στραβά γι' αυτό το φοβερό ξέστριμμα: Να μου επιτραπεί να πω πως χωρίς τεκμηρίωση ότι η ευθύνη είναι συλλογική. Είναι η ευθύνη μιας

κοινωνίας αποπροσανατολισμένης, μιας κοινωνίας της μεσότητας που αρκείται στα ξυλοκέρατα, μιας κοινωνίας που, έχοντας αποβάλει το ήθος που της έπρεπε, εξανάγκασε και την οργανωμένη παιδεία σε απογύμνωση και το εκπαιδευτικό σύστημα να δεχτεί μοιρολατρικά τις πιέσεις, ν' αφήσει τις αδυναμίες του να πολλαπλασιάζονται και να χάσει από το στόχαστρό του τους βασικούς του στόχους, τη μόρφωση και την αρετή. Και θα πω με επί μέρους προτάσεις κατά ποιο τρόπο νομίζω ότι έχει αποπροσανατολιστεί η Εκπαίδευσή μας. Σημείο αναφοράς η Μέση Εκπαίδευση.

1. Βλέπω μια σύγχυση σκοπών και μέσων. Η έμφαση, μια ανατροπή, αν θέλετε της ιεράρχησης των σκοπών. Η έμφασή μας είναι στη γνώση σε βάρος της μόρφωσης, της καλλιέργειας, της βιωματικής διάστασης, της αγωγής. Από τα χρήσιμα και τα περιττά και τα προς αρετήν, τις τρεις κατηγορίες που χαρακτηρίζει ο Αριστοτέλης ως την πηγή από την οποία αντλούν τα σχολεία, περιεχόμενο και σκοπούς, εμείς μένουμε στην πρώτη: *Στα χρήσιμα*, επιδιώκουμε τα χρήσιμα, λησμονώντας και τα περιττά και προς αρετή. Περιττά θεωρούμε βεβαίως, με τη νεότερη σημασία αυτά που περιττά ο Αριστοτέλης εννοεί όσο κοσμούν τον άνθρωπο, όσο έχουν

σχέση με το ωραίο και τα προς αρετήν, όοα έχουν σχέση βεβαίως με το ήθος.

2. Σιωπηρά έχουμε περιθωριοποιήσει και αφήσαμε σε άλλους, στην οικογένεια, στην Εκκλησία, στην παρέα, στο δρόμο την καλλιέργεια ήθους και αρετής. Συνεχίζει βέβαια να είναι επιθυμητός σκοπός η καλλιέργεια ήθους και αρετής και ευκταίος όχι όμως πια έργο του σχολείου. Στην πράξη, δεν είναι πια παιδευτικός στόχος, γιατί το σχολείο δεν έχει χρόνο γι' αυτό το στόχο. Πρέπει να καλύψει την ύλη του.

3. Δεν θα πω περισσότερα από τον τίτλο αυτής πτυχής. Έχουμε υποβαθμίσει την ανθρωπιστική παιδεία, περιλαμβανομένης και αυτής της γλώσσας μας.

4. Η εκπαίδευσή μας δεν ανταποκρίνεται σωστά στα σύγχρονα προβλήματα της Κύπρου και του Ελληνιομού σχετικά με ένα: την ημικατεχόμενη πατρίδα μας και μπορώ να σχολιάσω γιατί και πώς. Δε φτάνει να ασχολούμαστε τόσο πολύ μάλιστα, πολλά κάνουμε, πολλά λέμε.

α) Για την ημικατεχόμενη πατρίδα μας, για το πρόβλημα της Κύπρου σήμερα, αλλά λίγο μένει. Γιατί: είναι θέμα προς συζήτηση.

β) Για την Τουρκική απειλή κατά του σύνολου του Ελληνισμού.

γ) Για την πορεία μας προς την Ευρώπη. Πώς και με ποιο πρόσωπο;

δ) Τα προβλήματα της νεολαίας που την οδηγούν στα ναρκωτικά, στο έγκλημα, τα προβλήματα εφηβείας, το παρόν και το μέλλον των σημερινών νέων μας.

ε) Τα σύγχρονα κοινωνικά, τοπικά και παγκόσμια προβλήματα όπως το περιβάλλον, η φτώχεια, οι διενέξεις, η βία π.χ. Aids κ.α.

Ένα σχόλιο μόνο να μου επιτρέψετε να κάνω γι' αυτή την ανικανότητα της παιδείας μας να ανταποκριθεί στα σύγχρονα προβλήματα του τόπου: Είναι το γεγονός ότι κάνουμε τόσα πολλά πράγματα στις σχολικές εκδηλώσεις που έχουν σκοπό την τόνωση του εθνικού φρονήματος και την ανάπτυξη αγωνιστικού πνεύματος. Τα παιδιά δεν έχουν ιδέα που προσανατολιζόμαστε. Ποια είναι τα μηνύματα που θέλουμε να τους δώσουμε, γιατί δεν τους προσφέρουμε το τσιμέντο που θα έδενε τα πετραδάκια ή τη γόμα που θα έκανε τα πετραδάκια μωσαϊκό δηλ. μια εικόνα. Γιατί δεν προσφέρει η παιδεία μας βιωματική αγωγή, η οποία θα ενίσχυε

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τη βούλησή τους και θα την κατεύθυνε προς σωστά οράματα που μπορεί να τα υποδείξει. Αλλά τα οράματα θα τα επιλέξει ο κάθε μαθητής, ο κάθε έφηβος για τον εαυτό του, προσωπικά οράματα και θα έχει να δει καθαρά μπροστά του και ένα όραμα κοινωνικό και ένα όραμα εθνικό. Αυτό θα δέσει την όλη αγωγή του σχολείου και θα μπορούσε να αντιληφθεί ο μαθητής, γιατί αγωνίζεται, αν είχε από τώρα ένα ρόλο να ετοιμάζεται σε περίπτωση κινδύνου. Εάν γίνει και μόνο αυτό θα αλλάξει η στάση του και η σχέση του παιδιού με το σχολείο και τους συμμαθητές του και τους καθηγητές του και η αντίληψη για το ρόλο του στο σχολείο και για το μέλλον.

Τα διδασκόμενα μαθήματα τείνουν να γίνουν τα μέσα για πρακτικούς σκοπούς, το επάγγελμα, τις σπουδές. Το φαινόμενο αυξάνεται προοδευτικά από το Γυμνάσιο στο Λύκειο. Τέτοια μαθήματα είναι π.χ. τα Αγγλικά, για να βρεις μια δουλειά, τα Μαθηματικά γιατί είναι επιστήμη υποδομής όχι για την αξία την εγγενή των Μαθηματικών αλλά γιατί είναι επιστήμη υποδομής. Το ίδιο επιστήμη υποδομής είναι και τα Ελληνικά. Ασφαλώς κανένας δεν υποβαθμίζει την αξία τους και είναι ένας λόγος να διδάσκονται.

Το σχολείο δεν μπορεί ν' ανταποκριθεί στα πολλά προβλήματα του σημερινού εφήβου. Αντίθετα τα αυξάνει. Προβλήματα της

ηλικίας του, προβλήματα που έχουν σχέση με την ανάπτυξή του, προβλήματα που κουβαλεί μαζί του από την οικογένεια, από τη σύγχυσή του στο σύγχρονο σχολικό, οικογενειακό, κοινωνικό περιβάλλον και το σχολείο τα αυξάνει με τις λανθασμένες αποφάσεις του στη γνώση, με τη σπάθη που κρέμμεται συνεχώς απάνω του - τις αξιολογήσεις, αξιολογείται και όταν εξετάζεται και όταν δεν εξετάζεται και για τον τρόπο που ντύνεται και όταν μιλά και όταν δε μιλά κ.ο.κ. Με την ίση μεταχείριση που γίνεται "κλίνη του Προκούστη" ή ο τάφος του Αγίου Νεοφύτου και ακόμα με την ανετοιμότητα των εκπαιδευτικών να αναλάβουν τέτοιο ρόλο, το ρόλο δηλ. του στηριχτή, του βοηθού, του συμβούλου.

Το σχολικό ήθος, ως συνάντηση του ήθους της κοινωνίας, έχει υποστεί σοβαρή καθίζηση, συνέπεια και αυτό όχι μόνο της γενικότερης περιρρέουσας ατμόσφαιρας, αλλά και των προτύπων που του προσφέρονται και ευθαρσώς θα πω: Είναι παραδεκτό ότι ολοένα λιγοστεύουν τα σωστά πρότυπα ήθους και πληθύνονται τα ασθενή και κακά πρότυπα μεταξύ των εκπαιδευτικών, χωρίς να σημαίνει ότι παραπληθαίνουν τα κακά πρότυπα, υπάρχει μια ζύμη θαυμάσιων εκπαιδευτικών, οι οποίοι περιμένουν να στηριχτούν, να καθοδηγηθούν και να κάνουν σωστά τη δουλειά τους.

Ο σχολικός θεσμός στο σύνολό του είναι αναποτελεσματικός, όχι μόνο επειδή είναι μονομερής, δίνοντας μονόπλευρη έμφαση

στη γνώση, αλλά γιατί δεν κάνει καλή δουλειά ούτε και σ' αυτό. Δέστε τα αποτελέσματα της περσινής αμφισβητουμένης διεθνούς έρευνας για την επιστήμη και τα Μαθηματικά ή αν θέλετε την κατάρτιση του μέσου απόφοιτου Λυκείου στη μητρική του γλώσσα. Πιστεύω ότι αυτά υποδηλώνουν ένα σοβαρό αποπροσανατολισμό ή το γεγονός ότι τα σχολεία παραπαίουν, δεν ξέρουν πού βαδίζουν.

Ποιες είναι οι αναγκαίες αλλαγές, θα πω μερικές επιγραμματικά, αποσπασματικά:

Απαιτείται αναθεώρηση των αναλυτικών προγραμμάτων προς γενική και ελεύθερη παιδεία με επιλογή μαθημάτων, έμφαση στα γράμματα, τις τέχνες, τις επιστήμες, με αναβάθμιση της μητρικής γλώσσας και του μαθήματος της ιστορίας, με τα επαγγέλματα να διδάσκονται ως μαθήματα επιλογής και ως στοιχεία αγωγής πρώτον και δεύτερον ως στοιχεία επαγγελματικής κατάρτισης. Τα σχολεία ποσσφέρουν αγωγή κατά κύριο λόγο, αν επαγγελματοποιηθούν. Τα σχολεία πρώιμα απεκδύονται το ρόλο της αγωγής, τον οποίο θα πρέπει κατά πρώτιστο λόγο να επιτελούν. Έμφαση στη βιωματική, κοινωνική, καλαισθητική αγωγή, γενική επαγγελματική εκπαίδευση με καθυστερημένη επιλογή επαγγελματικού κλάδου, εκεί που τα παιδιά επιλέγουν επαγγελματική εκπαίδευση.

Διαφοροποίηση προγραμμάτων και επιπέδων, διαφορετικά κατά την κλίση, κατά τις ικανότητες και κατά την επιλογή, ιδίως των μαθητών οι οποίοι κυρίως υστερούν και χωρίς η επιλογή και η διαφοροποίηση να ελαττώνει για τα παιδιά που έχουν ικανότητες. Την ποσότητα, την ποιότητα και το βάθος της γενικής εγκύκλιας μόρφωσης. Απαιτείται επίσης στάθμιση των επιπέδων στα βασικά μαθήματα, δηλ. ως ποιο επίπεδο πρέπει να φτάνει ο μαθητής στο Γυμνάσιο, στο Λύκειο και πώς πρέπει νο διαβαθμίζονται αυτά τα επίπεδα σε έτη σπουδών, στα ελληνικά, στα μαθηματικά, στις επιστήμες, στα αγγλικά γιατί όχι σε όλα τα μαθήματα. Και να προοδεύει ο μαθητής σε ατομικό ρυθμό με παράλληλη κατάργηση της στασιμότητας που είναι και άδικο και ανήθικο μέτρο. Είναι ανήθικο μέτρο να επαναλαμβάνει ο μαθητής για τα ελληνικά και τα μαθηματικά και τη σωματική αγωγή, στην οποία έχει πάρει άριστα π.χ. την ίδια ύλη είτε σωματική αγωγή είτε γεωγραφία είτε ιστορία και να παίρνει δελτίο προόδου περιγραφικό. Να λέει την πρόοδο που έχει επιτελέσει και να αποφοιτά, εάν έχει συμπληρώσει τα τάδε υποχρεωτικά μαθήματα και επίπεδα.

Η αγωνιστικότητα, από σύνθημα, αν υπάρχει κι αυτό, να γίνει σχολική πράξη και νομίζω πως εξήγησα πώς:

Απαιτείται μια αναθεώρηση. Μια νέα αντίληψη για τους ρόλους των εκπαιδευτικών και των μαθητών και τις σχέσεις μαθητών

μεταξύ τους, μαθητών και καθηγητών, σχολείου και μαθητικής ικανότητας. Οι εκπαιδευτικοί όχι μόνο να προσφέρουν γνώσεις αλλά και να προσπαθούν να προσφέρουν το μάθημα, να προσπαθούν να εμπλέξουν το μαθητή στη διαδικασία της μάθησης και ο μαθητής να γίνεται δημιουργικός συντελεστής της μάθησης. Όσον αφορά τις σχέσεις, οι σχέσεις να γίνουν φιλικές, ο καθηγητής να καταστεί σύμβουλος, πράγματα για τα οποία απαιτείται οπωσδήποτε και μια αλλαγή δομών και προγραμμάτων, αλλά κυρίως μια ειδική εκπαίδευση και στήριξη. Και ανάλογα οι καθηγητές, με την ειδική εκπαίδευση, να μπορούν να προσφέρουν στήριξη και συμβουλή στα προβλήματα των παιδιών.

Να δίνεται επιλογή εκπαιδευτικών και όχι διορισμός τους με τη σειρά και με την αρχαιότητα. Είναι καιρός η στελέχωση των σχολείων στο Δημόσιο Εκπαιδευτικό Σύστημα της Κύπρου να κάνει αυτό που κάνει και ο τελευταίος ιδιωτικός οργανισμός, προσλαμβάνοντας προσωπικό που επιλέγει και όχι που του επιβάλλεται. Να προσφέρεται βασική εκπαιδευτική κατάρτιση, παιδαγωγική και επαγγελματική στους εισερχόμενους στον κλάδο εκπαιδευτικούς, τουλάχιστον ενός έτους. Να προσφέρονται κίνητρα στους άξιους εκπαιδευτικούς και να εξευρεθούν τρόποι να παραμένουν στην έδρα οι άξιοι εκπαιδευτικοί.

Το σχολείο να γίνει χώρος δημιουργίας, να δοθεί έμφαση στην ενεργητική συμμετοχή των μαθητών, ενθάρρυνση της δημιουργικής εργασίας, μάθηση μεθόδων και τρόπων έρευνας εξοικείωση και εκπαίδευση των μαθητών στη νέα τεχνολογία, ζωντάνεμα της σχολικής βιβλιοθήκης, σύνδεση των σχολείων και πρόσβαση και του τελευταίου μαθητή στο σύστημα ηλεκτρονικής επικοινωνίας ανά το παγκόσμιο. Τα σχολεία να είναι παράγωγα γνώσης και να μην περιορίζονται στην αναπαραγωγή της. Αυτό θα βοηθήσει βεβαίως, όχι μόνο στα μαθήματα που έχουν το πρόβλημα μέσα στην ύλη τους, στα Μαθηματικά και τη Φυσική αλλά και στα μαθήματα όπως είναι η Λογοτεχνία και η Ιστορία στην οποία καλούνται τα παιδιά να απομνημονεύσουν τις κρίσεις άλλων γι' αυτά τα θέματα.

10.2 "Αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα για εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης"

Η οποιαδήποτε συζήτηση για τα Αναλυτικά προγράμματα θεμελιώνεται στο ερώτημα: Ποιες αξίες, στάσεις, δεξιότητες, στρατηγικές και γνώσεις χρειάζεται ν' αποκτήσουν σήμερα οι μαθητές, για να μπορούν να ζήσουν δημιουργικά στον κόσμο του αύριο; Ποια είναι δηλαδή σήμερα η αξιόλογη γνώση και ποια τα

χαρακτηριστικά της εποχής, στην οποία οι μαθητές μας θα ζήσουν. Γιατί σε τελευταία ανάλυση, μελετούμε σήμερα αλλαγές στα αναλυτικά μας προγράμματα και τι τις υπαγορεύει: Τι σημαίνει εκσυγχρονισμός; Αυτά είναι τα ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν στη συνέχεια.

10.3 Αλλαγές στο σύγχρονο κόσμο

Ως τώρα συνηθίζαμε να μιλούμε με ασάφειες και γενικότητες για τις αλλαγές στο σύγχρονο κόσμο. Σήμερα, όμως, έχουν πάρει συγκεκριμένη μορφή και περιεχόμενο. Σ' ολόκληρο τον κόσμο έχουν μελετηθεί οι συνέπειες στην εκπαίδευση από τις αλλαγές αυτές και επικεντρώνονται στα εξής τρία σημεία:

(α) Αλλαγή στη φύση της εργασίας και στην οργάνωση της παραγωγής, λόγω της ασυγκράτητης παραγωγής και της εύκολης ροής των πληροφοριών. Καθήκοντα ρουτίνας και επανάληψης τείνουν προς εξαφάνιση, ενώ ο ρόλος του ανθρωπίνου παράγοντα γίνεται ολοένα και πιο σημαντικός. Οι επιχειρήσεις, όπως και η κοινωνία εν γένει, εγκαταλείπουν το σχήμα ιεραρχικής οργάνωσης με την κάθετη εποπτεία πυραμιδοειδούς διάταξης, η οποία ως τώρα

υπέβαλλε τη μαζικοποίηση δημοσίων υπαλλήλων και εργατών με προδιαγεγραμμένα καθήκοντα σε σχέδια εργασίας και όρους πρόσληψης. Σήμερα δε μιλούμε για πυραμίδες εξουσίας αλλά για συμπλέγματα, δίκτυα εργασίας και συνεργασίας. Το δίκτυο χαρακτηρίζεται από αλληλεπίδραση, ποικιλία σχέσεων μέσα στις οποίες ο καθένας είναι, ανάλογα με τους ρόλους που αναλαμβάνει την ίδια ώρα και εξαρτώμενους και εξαρτώντες. Όχι μόνο λοιπόν σε νέα εργαλεία οφείλει ο καθένας να προσαρμόζεται αλλά και σε νέες-συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες εργασίας, όπου τα προδιαγεγραμμένα στεγανά καθήκοντα αντικαθίστανται μ' αυτό που ο Habennas ονόμασε Επικοινωνία και Συμμετοχή στη Διάδραση.

β) Επίδραση της παγκοσμιοποίησης. Ενώ αρχικά επηρέαζε το εμπόριο, την τεχνολογία και την οικονομία μέσω των συναλλαγών, τώρα καταρρίπτει τα σύνορα στην αγορά εργασίας και επηρεάζει αυτή την ίδια τη δομή της ευρύτερης κοινωνίας. Οι οικονομικές ανισότητες μεταξύ χωρών είναι ακόμη πιο εύκολο να διερευνηθούν. Και είναι επίσης γνωστό ότι οι οικονομικές ανισότητες φέρνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό ή την εξάρτηση.

γ) Η επίδραση του επιστημονικού και τεχνικού-τεχνολογικού κόσμου στην εκπαίδευση και τον τρόπο ζωής. Το παράδοξο είναι ήδη εμφανές. Η μεγάλη ανάπτυξη μας καθιστά ανασφαλείς και όχι ασφαλείς. Η επιστήμη πέτυχε την κοινοποίηση που μπορεί όμως να οδηγήσει: Το Internet έχει εισβάλει στα σπίτια μας - τι μπορεί όμως να μας παρουσιάσει: Πολλές χώρες έχουν ήδη εντάξει στα προγράμματά τους θέματα που σκοπεύουν στην ανάπτυξη επιστημονικής και τεχνικής συνείδησης, καθορίζοντας κονόνες, όρους και προϋποθέσεις εκπαίδευσης, ιδιαίτερα στους τομείς της βιοτεχνολογίας και πληροφορικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XI

Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

11.1 Πώς αντιμετωπίζει η εκπαίδευση τις καταστάσεις - όχι πλέον προκλήσεις αυτές;

α) Επιστροφή και επανανακάλυψη της αξίας της ευρείας και γενικής παιδείας που θεμελιώνει τη διά βίου εκπαίδευση.

Είναι φανερό ότι δεν εννοούμε τη γενική κλασική παιδεία αλλά την οποιαδήποτε μόρφωση που επιτρέπει την απόκτηση θεμελιακών γνώσεων που μπορούν να μεταφέρονται και να παράγουν καινούρια γνώση.

Στη νέα τάξη πραγμάτων δεν μπορεί να αναπαράγεται το εκπαιδευτικό και κατά συνέπεια κοινωνικό-μοντέλο των τεσσάρων ομάδων μαθητών, εργαζομένων, πολιτών που επικράτησε ως σήμερα:

- αυτών που μπορούν να παράξουν γνώση
- αυτών που μπορούν να την ερμηνεύσουν
- αυτών που μπορούν να τη χρησιμοποιούν
- αυτών που δεν μπορούν να κάνουν τίποτε από τα πιο πάνω.

Για ν' ανταποκριθούμε στις ήδη υπάρχουσες καταστάσεις ανισότητας μεταξύ κρατών, χρειάζεται ο κάθε μαθητής να

μπορεί να παράγει, να ερμηνεύει και να χρησιμοποιεί τη γνώση. Ο κίνδυνος σήμερα, με την παγκοσμιοποίηση των όρων της ζωής μας, είναι ο χωρισμός των κρατών στις τέσσερις προαναφερθείσες κατηγορίες.

β) Ενίσχυση της ικανότητας για εργοδότηση και προσαρμογή

Η τάση που επικρατούσε μέχρι σήμερα, της απόκτησης πολλών χαρτιών σ' ένα τομέα, θ' αναχαιτιστεί. Συνηθίσαμε να λέμε ότι ό,τι ήταν το απολυτήριο Γυμνασίου πριν 30 χρόνια. Έγινε για την περασμένη δεκαετία το δίπλωμα του Πανεπιστημίου κι ακόμη ό,τι ήταν το δίπλωμα έγινε σήμερα το Master και οι μεταπτυχιακοί τίτλοι. Αυτά πλέον θα ισχύουν μόνο για όσους θέλουν ν' ακολουθήσουν ακαδημαϊκή καριέρα.
Η Ευρώπη εισηγείται την εισαγωγή του θεσμού της "προσωπικής κάρτας προσόντων", όπου θ' αναγράφοντοι οι βασικές και πρόσθετες γνώσεις και δεξιότητες εκείνων που ζητούν να εργοδοτηθούν σε οποιαδήποτε θέση: π.χ. αγγλική γλώσσα, μαθηματικά, νομικά, πλπροφορική κ.ο.κ. Είναι φανερό πως μέσα σ' αυτό το πλαίσιο-συγκείμενο της ανάπτυξης εκπαιδευτικών προγραμμάτων, η συζήτηση-διεθνώς- για την ανανέωση των αναλυτικών προγραμμάτων έχει πολύ περισσότερες πτυχές από αυτή της προσθαφαίρεσης μαθημάτων και ωρών διδασκαλίας, καθώς και σημαντικές φιλοσοφικές,

κοινωνιολογικές προεκτάσεις. Αξίζει να συνειδητοποιήσουμε ότι τα αναλυτικά προγράμματα που σήμερα επικρατούν στα εκπαιδευτικά μας συστήματα είναι απόρροια της εκπαιδευτικής φιλοσοφίας του διαφωτισμού-του νεωτερικού δυτικο-ευρωπαϊκού τρόπου σκέψης και θεμελιώνονται στο εκσυγχρονιστικό για τους τρεις περασμένους αιώνες ορθολογιστικό πνεύμα. Σήμερα όμως οφείλουμε να εργαστούμε για τον "εκσυγχρονισμό" αυτού του εκσυγχρονισμού.

Ως τρόπος ζωής και αντίληψης η νεωτερικότητα εκπροσωπεί το Νευτώνειο πνεύμα και εμφανίζεται ως το εκσυγχρονιστικό κίνημα που επιδιώκει την από-ιεροποίηση της γνώσης, στηρίζει την επιστημονική σκέψη και οργανώνει το κράτος και το σχολείο ορθολογικά. Η εμπειρογνωμοσύνη, η μέτρηση, ο πειραματισμός, το τεχνολογικό μοντέλο ανάπτυξης προγραμμάτων στηρίζουν τον κόσμο της εκπαίδευσης και θέτουν μυστήριο και στο αναπάντεχο δομές κατανοητές, παρατηρήσιμες και κυρίως προβλεπτές. Ο τομέας της Α.Π. σιγά-σιγά γίνεται ο τομέας των ειδικών στην τεχνική της Ανάπτυξης, στις διαδικασίες και τα μοντέλα τα τεχνοκρατικά σύμφωνα με τα οποία η αποτελεσματικότητα του συστήματος έγκειται στην επίτευξή προδιαγεγραμμένων στόχων και διαδικασιών.

Όμως, η κίνηση εκσυγχρονισμού, όπως θα επισημάνει ο Foucault (συναντώντας για μια ακόμα φορά τη σκέψη του

Πλάτωνα), αποδεικνύεται, κατά την ιστορική εξέλιξη των κοινωνιών, ότι είναι διπλή κίνηση της απελευθέρωσης και της υποδούλωσης. Ενώ η προσπάθεια εξ' ορθολογισμού της γνώσης και της κοινωνικής οργάνωσης αποσκοπούσε στην απελευθέρωση του ανθρώπου, ο λόγος ως κανονιστική αρχή έθεσε νέα δεσμά στην ανθρώπινη επικοινωνία και δημιουργικότητα. Η τάση αυτή οδήγησε στη θεοποίηση εκ νέου του πρακτικά ωφέλιμου στον εκχρηματισμό και μέσω των δομών της εξουσίας στο γραφειοκρατισμό που περιορίζουν τους τομείς δράσης του ανθρώπου και του πνεύματος. Ως έγκυρη επιστημονική γνώση θεωρείται κατά κανόνα η παραγωγή εργαλειακής γνώσης, γνώσης προς χρήση, εφαρμογή και επαλήθευση. Σε μια τέτοια περίπτωση η φιλοσοφία του πραγματισμού θεμελιώνει τα εκπαιδευτικά συστήματα και τα Α.Π. που παράγουν ανθρώπους - αντικείμενα για τοποθέτηση σε προκαθορισμένους ρόλους του συστήματος της παραγωγής και κατανάλωσης. Ο μαθητής ως πρόσωπο, με βούληση και επιλογές για αυτοπραγμάτωση μέσα σε συγκεκριμένο ιστορικό, θυσιάζεται χάριν ενός ορθολογιστικού-τεχνοκρατούμενου συστήματος ανάπτυξης.

Το ορθολογικό αυτό δράμα, όπως το χαρακτηρίζει ο Foucault, παίζεται εις βάρος της ελευθερίας του ανθρώπου, καταστρέφει την κριτική αντιμετώπιση των πραγμάτων, αποξενώνει τον άνθρωπο από τον εαυτό του, τον περίγυρο και

το ρόλο του και χειρίζεται τα πρόσωπα ως αντικείμενα, αδιαφοροποίητα σύνολα με υποχρεώσεις ρουτίνας σ' ένα γνωστό καλοποιημένο σύστημα. Η κατάσταση αυτή βρίσκει εφαρμογή στα αδιαφοροποίητα Α.Π. που αντιμετωπίζουν το μαθητικό πληθυσμό ως ένα αντικειμενοποιημένο σύνολο που συμμετέχει τυπικά και επιφανειακά σε διαδικασίες-δραστηριότητες ρουτίνας. Ο δάσκαλος είναι απλώς ο εκτελεστής των προδιαγεγραμμένων διαδικασιών ρουτίνας, το ίδιο αποπροσωποποιημένος και αποξενωμένος από το έργο που εκτελεί, όπως και ο μαθητής.

Οι παρενέργειες αυτές του εκσυγχρονισμού των νεωτερικών/κοινωνιών προκάλεσαν μετά το 1960 την αντίδραση της μετανεωτερικότητας, την αντίδραση δηλαδή ενάντια στην περιοριστική κανονικότητα του ορθολογισμού στη γνώμη των χωρίς φιλοσοφικό πνεύμα εμπειρογνωμόνων, στη θεώρηση του ανθρώπου ως παράγωγου και καταναλωτή, ενάντια τελικά στο τεχνοκρατικά ινστρουμενταλιστικά Α.Π. Ιστορικά η κύηση της μετανεωτερικότητος αναζητά ήδη από το 1960 την υπέρβαση των "δυστυχιών", της νεωτερικότητας. Εναντιώνεται στις κανονιστικές δεσμεύσεις του γραφειο-κρατισμού σε όλα τα επίπεδα και απορρίπτει την ταύτιση της εγκυρότητας με τις αποφάσεις της εξουσίας, τη σύγχυση δηλ. της εγκυρότητας με τη νομιμότητα. Η οποιαδήποτε εξουσία δεν έχει a priori έγκυρη γνώμη.

Όλες αυτές οι αντιλήψεις, όπως έχουν διαγραφεί ως τώρα, συλλειτουργούν και σκιαγραφούν το ιδεολογικό υπόβαθρο της εποχής μας. Χαρακτηριστική είναι η άρνηση καθολικών αξιώσεων εγκυρότητας, μια και όπως έχει ήδη επισημανθεί από μελετητές των εκπαιδευτικών συστημάτων σ' ολόκληρο τον κόσμο, υπάρχουν πολλές σχολές σκέψης αλλά καμιά δεν κυριαρχεί, δε διεκδικεί επομένως εγκυρότητα. Είμαστε μάρτυρες ενός εκπαιδευτικού γίγνεσθαι μέσα σε νέα θεσμικά πλαίσια στα οποία καλούνται να λειτουργήσουν και να συνεργαστούν κοινωνίες-όχι απλώς πολλών ταχυτήτων οικονομικής ανάπτυξης-αλλά διαφορετικών προτεραιοτήτων και τρόπων αντίληψης. Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των νέων θεσμικών πλαισίων της εποχής μας είναι η υπέρβαση της έννοιας του έθνους κράτους, όπως σημασιοδοτήθηκε μετά το Διαφωτισμό στην Ευρώπη. Τα νέα αυτά θεσμικά πλαίσια διαγράφουν ταυτόχρονα και διαφορετικές προϋποθέσεις οντολογικής και δεοντολογικής παρουσίας των κοινωνιών και των ατόμων. Η έννοια, για παράδειγμα της εθνικής ταυτότητας, καλείται σήμερα να αποτελέσει την αποκλειστική σημασία της και να συμβάλει στην εποικοδόμηση ενός υπερεθνικού - κοινού γίγνεσθαι. Επιδιώκει στον 21ο αιώνα η διαμόρφωση μια συμμετοχικής - εποικοδομητικής εθνικής ταυτότητας που δε θα αρνείται, αντίθετα θα αναγνωρίζει και θα σέβεται την ιδιοπροσωπεία των λαών, χωρίς παράλληλα να υποβαθμίσει τα

στοιχεία της ιδιοπροσωπείας του τόπου μας, Γλώσσα, Θρησκεία και Πολιτισμό. Η αναθεώρηση και διερεύνηση του όρου Εθνική Ταυτότητα δε σημαίνει σίγουρα σε καμιά περίπτωση άρνηση της ταυτότητας, ούτε διεθνισμό, ούτε μιμητικές αντιγραφές ξένων, εξ' εσπερίας, εισαγομένων Α.Π.

Η επιστημονική παραδοχή πάνω στην οποία στηρίζεται η διαφορετικότητα των Α.Π. στις χώρες της κοινότητας είναι ότι η ολιστική-γενικευτική θεώρηση των συγκεκριμένων κοινωνιών και η υποβάθμιση κρίσιμων διαφορών μεταξύ τους εμπεριέχει τον κίνδυνο της αναπαραγωγής ενός ευτυχισμένου συστήματος με δυστυχισμένα μέλη. Η συστηματική αναπαραγωγή των ήδη υπαρχουσών διαφορών μεταξύ κοινωνιών που θα εξαρτώνται από το υπερσύστημα των κοινοτήτων και του κόσμου είναι ορατός κίνδυνος που εύκολα πραγματοποιείται μέσα από μιμητικές προσεγγίσεις, τεχνοκρατικές επιλογές στα αναλυτικά προγράμματα και την επικράτηση κάποιων παρεξηγημένων προτεραιοτήτων στο χώρο της εκπαίδευσης.

Μια από τις παρεξηγήσεις είναι ότι "ποιότητα στην εκπαίδευση μπορεί να υπάρξει μόνο αν το ανθρώπινο δυναμικό είναι έτοιμο να εργαστεί αρμονικά στην πολυπολιτισμική κοινωνία της εποχής μας". Η άλλη ότι τελικός στόχος της εκπαίδευσης πρέπει να είναι η επιβίωση μέσα σε συνθήκες ανελέητου οικονομικού ανταγωνισμού. Οι θέσεις αυτές οδηγούν σε νέας μορφής καθ' υπόταξη στο διεθνές υπερσύστημα.

Ποιες συνεπαγωγές έχουν οι θέσεις αυτές στα σύγχρονα Αναλυτικά Προγράμματα; Είναι φανερό ότι η οικονομικίστικη θεώρηση της εκπαίδευσης και η επιλογή σε θέματα Αναλυτικών Προγραμμάτων με κύριο κριτήριο το διεθνή οικονομικό ανταγωνισμό δεν οδηγεί στην ανάπτυξη της οικονομίας με την πλατειά θεώρηση του όρου. Οδηγεί βραχυπρόθεσμα στην παραγωγή υπαλληλικού και εργατικού προσωπικού με εμφανή τον κίνδυνο, μακροπρόθεσμα, ν' αναπαράγεται η ήδη υπάρχουσα τάξη πραγμάτων σε κοινοτικό και παγκόσμιο επίπεδο. Η Ευρώπη και η οικουμενική των προκλητικών αντιθέσεων είναι δυνατό μέσα από κοντόφθαλμους, βεβιασμένους και καθαρά τεχνοκρατικούς εκπαιδευτικούς σχεδιασμούς ν' αναπαράγουν τον εαυτό τους.

Οι αξιώσεις εγκυρότητας των οποιωνδήποτε επιλογών και αποφάσεων σήμερα έχουν ένα γενικό πλαίσιο αναφοράς, αλλά οφείλουν να επαληθεύονται σε τοπικό επίπεδο. Υπ' αυτή την έννοια η εγκυρότητα των αναλυτικών προγραμμάτων συνάπτεται με το βαθμό διευκόλυνσης της συμμετοχής και της επικοινωνίας, μέσω του εκσυγκρονισμού των επιμέρους κοινωνιών. Ένα είναι βέβαιο, περισσότερο σήμερα παρά ποτέ, ότι δεν μπορούμε ν' αντιγράφουμε αποτελεσματικά προγράμματα και δεν μπορούμε να θεωρούμε τους μακροπρόθεσμους στόχους της Κοινότητος ως βροχυπρόθεσμους στόχους των αναλυτικών μας προγραμμάτων.

Οι μακροπρόθεσμοι στόχοι της κοινότητας και της οικουμένης μπορούν να επιτευχθούν μέσω της ανάπτυξης των επιμέρους κοινωνιών και των ατόμων. Αυτό προϋποθέτει:

(α) μέριμνα και πρακτικές για την επίλυση των τοπικών προβλημάτων,

(β) κατανόηση της εξωτερικής πραγματικότητας όχι μόνο ως μέσου τεχνικά αξιοποιήσιμης γνώσης αλλά και ως οικείου χώρου μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ταυτότητα των ομάδων και

(γ) ανάπτυξη για τις νέες γενιές ικανοτήτων και στάσεων διάδρασης, δημιουργικής επικοινωνίας και αυτοανανέωσης.

Σε τοπικό επίπεδο αντικειμενικές περιστάσεις, οι ειδικές κατά εποχή κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες και η επικρατούσα ιδεολογία είναι παράμετροι που επηρεάζουν το Αναλυτικό Πρόγραμμα και τις επιστημολογικές παραδοχές πάνω στις οποίες αυτό στηρίζεται. Λαοί με μακροχρόνια πολιτικά εθνικά προβλήματα, όπως η Ελλάδα και σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό και χρονική έκταση η Κύπρος, ισχυροποίησαν την εθνική ιδεολογία-ως ιδεολογία παραδόσεων- σε τέτοιο βαθμό, ώστε η παράδοση να δρα υπεράνω και ερήμην των άλλων τομέων ανάπτυξης. Έχει μάλιστα επισημανθεί ότι η επιμονή στους κλασσικούς προσανατολισμούς του Αναλυτικού Προγράμματος στην Ελλάδα, στην παράδοση και το παρελθόν

προκάλεσε μια αυξανόμενη διάσταση μεταξύ εκπαίδευσης και οικονομίας.

Όμως και η αντίθετη τάση που θέλει την εκπαίδευση θεραπαινίδα της οικονομίας, της επαγγελματικής αποκατάστασης και της παραγωγής τεχνικά αξιοποιήσιμης γνώσης-η οποία προβάλλεται ως αντίδραση σε παρελθοντικά συντηρητικά προγράμματα-μας οδηγεί σε αποτυχημένα σχήματα ορθολογικής οργάνωσης από τα οποία οι λαοί με τους οποίους καλούμαστε να δημιουργήσουμε τείνουν ν΄ απελευθερωθούν. Και αυτή ίσως είναι η μεγαλύτερη δυστυχία μας στον Ελληνικό χώρο. Ανακαλύψαμε αργά τον ορθολογισμό, όταν οι περισσότερες χώρες στην Ευρώπη και στην παγκόσμια κοινότητα αναζητούν τρόπους να υπερβούν τον αυτοεγκλωβισμό τους σ΄ αυτόν και ως νεοφώτιστοι είμαστε οι πιο φανατικοί οπαδοί μιας κατάστασης που χρειάζεται να επαναπροσδιοριστεί και να εξανθρωπιστεί.

Πέσαμε με τα μούτρα στον τεχνολογικό αλφαβητισμό και στις ξένες γλώσσες για την ανανέωση των προγραμμάτων μας. Σίγουρα είναι όροι της συμμετοχής μας στο κοινωνικό και οικουμενικό εκπαιδευτικό γίγνεσθαι. Όμως, στη λειτουργία τους είναι ό,τι και ο ευρύτερος απλός αλφαβητισμός: δίνει τη δυνατότητα κατανάλωσης των μηνυμάτων που έρχονται από τα κέντρα παραγωγής. Το ζητούμενο σήμερα είναι η παραγωγή κι όχι η κατανάλωση λόγου.

Η επικοινωνιακή δράση δεν ολοκληρώνεται με την εισαγωγή ξένων γλωσσών στο πρόγραμμα και με την αύξηση των ωρών διδασκαλίας τους ούτε μέσω απλώς του ευρύτερου τεχνολογικού αλφαβητισμού ούτε μέσα από τη γνωριμία του ιδιαίτερου πολιτισμού των άλλων λαών. Αυτοί είναι σίγουρα όροι της κοινωνικοποιητικής λειτουργίας που έχει να επιτελέσει η εκπαίδευση σήμερα μέσα στο χώρο της Κοινώτητας και του σύγχρονου κόσμου. Όμως, η μεγαλύτερη ανάγκη που έχει η κοινωνία μας σήμερα είναι η ανάπτυξη του κριτικού λόγου, η ικανότητα να εκφέρουμε λόγο πειστικό, θεμελιακό, απορριπτικό, διαλεκτικό, σε θέματα στα οποία η εξουσία κκαι οι δομές συνθλίβουν τη θέληση του προσώπου μέσα από επιχειρήματα εργαλειακής ή στυγνά οικονομικής αξίας. Αυτό προϋποθέτει Αναλυτικά Προγράμματα που δεν είναι κατάλογοι διδακτέας ύλης, που δεν εκπίπτουν στη διδασκαλία του βιβλίου, που δεν αποπροσωποποιούν το δάσκαλο μέσα σε προκαθορισμένο χρόνο διδασκαλίας για κάθε ενότητα, που δεν αρνούμαι την ιδιαιτερότητα του τόπου μας, της γλώσσας μας και του πολιτισμού μας. Η εκπαίδευση και τα αναλυτικά προγράμματα, οφείλουν να προσαρμοστούν σε υπερεθνικά δεδομένα, όπως τα οικονομικά, τα περιβαλλόντικα και τα τεχνολογικά αλλά και να στηριχθούν παράλληλα στη μελέτη των θεωρητικών υποδομών της επιστήμης, στην επιστημολογία, τη φιλοσοφική ηθική και τη μελέτη της γλώσσας και της

κουλτούρας. Αυτοί οι τομείς θα δώσουν την ευρεία γνώση που θα στηρίξει την αυτοανανέωση. Η προσέγγιση από την άλλη των επιστημονικών αλλά κυρίως των κοινωνικών και πολιτιστικών φαινομένων και προβλημάτων σε τοπικό, κοινοτικό και παγκόσμιο επίπεδο οφείλει να επεκδυθεί το φαινομενολογικό της χαρακτήρα, την εξέταση δηλαδή που υπάρχει. Έτσι θα βρούμε διέξοδο και στο μεγάλο πρόβλημα της ύλης, μια και πέρα βασικό σώμα γνώσης, βάσει του οποίου θα δομηθούν τα σύγχρονα αναλυτικά προγράμματα θα επιδιώκεται η καλλιέργεια της αυτόνομης ικανότητας πρόσκλησης γνώσεων και ερμηνείας φαινομένων. Η έμφαση στα νέα Αναλυτικά Προγράμματα δεν πρέπει να βρίσκεται στην ύλη αλλά στην ανάπτυξη των γνωστικών σχημάτων των μαθητών μέσω καθορισμού των απαραίτητων βασικών γνώσεων και εννοιών σε κάθε επιστήμη, των διαδικασιών οικοδόμησης της νέας γνώσης και ανάπτυξης κριτικής στάσης.

Η έμφαση στην ανάπτυξη ικανοτήτων και στάσεων διά βίου εκπαίδευσης και στην ανάπτυξη της ικανότητας του μαθητή της δημοτικής εκπαίδευσης να αυτοκατευθύνει τη μάθηση διεκδικούν καθολική εγκυρότητα στα αναλυτικά προγράμματα του σύγχρονου κόσμου. Αυτό προϋποθέτει δραστική μείωση της ύλης ως πληροφορία και ανάπτυξη προγραμμάτων, με έμφαση στην απόκτηση δεξιοτήτων για παραγωγή γνώσης και κριτικού λόγου.

Ύστερα, σε μια εποχή κατά την οποία η εκπαίδευση επιφορτίζεται την ευθύνη να συμβάλει στην τοπική ανάπτυξη, δεν μπορεί να έχει συντηρητική δομή και στόχους, στραμμένους στο παρελθόν, αλλά αναδομική, μελέτης δηλαδή επί τόπου και ερμηνείας των μεγάλων προβλημάτων. Μέσα από την προβληματοκεντρική αναδομική προσέγγιση των αναλυτικών προγραμμάτων, ο μαθητής δε μαθαίνει απλώς, αλλά αποκτά ταυτόχρονα ικανότητα συμμετοχής και ενδιαφέρον για την πραγματική ζωή και τη θέση του τόπου του στην ευρύτερη κοινότητα και στον κόσμο.

Η παραδοχή για την ανάπτυξη προγραμμάτων που ανταποκρίνονται στις προκλήσεις του 21ου αιώνα, όπως αυτές έχουν ήδη διαγραφεί είναι ότι αναζητούμε διά της εκπαίδευσης ένα οντολογικό στάτους στην ευρύτερη κοινότητα και στον κόσμο. Είναι γεγονός ήδη η χαμηλή αντιπροσώπευση των περιφερειακών χώρων της κοινότητας στα προγράμματα της Ευρώπης. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στο πρόγραμμα Erasmus τα 2/3 των φοιτητών που χρηματοδοτήθηκαν προέρχονται από τις τρεις κυρίαρχες χώρες της Κοινότητας, τη Γερμανία (25%), τη Γαλλία (21%) και την Αγγλία (20%). Σημασία σήμερα δεν έχει απλώς η συμμετοχή μας αλλά η ικανότητα και το ενδιαφέρον σε τελευταία ανάλυση ελέγχου από τον άνθρωπο ενός συστήματος που φαίνεται ότι αποκτά την τάση να λειτουργεί αναπαράγοντας τον εαυτό του. Ο έλεγχος

δεν επιτυγχάνεται με αντιευρωπαϊκά συνθήματα και απομόνωση αλλά με ουσιαστική συμμετοχή σε επίπεδο ανταλλαγής ιδεών, εμπειριών και κριτικού λόγου.

Απαντώντας, λοιπόν, στο αρχικό ερώτημα που θέσαμε "ποιες αξίες, στάσεις, δεξιότητες, στρατηγικές και γνώσεις χρειάζεται να αποκτήσουν οι μαθητές, για να μπορούν να ζήσουν δημιουργικά στον κόσμο του αύριο", συνοψίζουμε τονίζοντας ταυτόχρονα ότι στη σύγχρονη προβληματική για την εγκυρότητα των αναλυτικών Προγραμμάτων η κάθε πρόταση για αποδεκτούς στόχους δε θεωρείται ότι κλείνει τη συζήτηση αλλά αντίθετα εκλαμβάνεται ως πρόταση για εργασία και συναινετικές αποφάσεις:

α. Αξίες και στάσεις που υπερβαίνουν - χωρίς να μηδενίζουν - τις εθνικές τοπικές αξίες, όπως είναι η ανεκτικότητα και επικοινωνιακή εθνική ταυτότητα, το ενδιαφέρον για τα τοπικά προβλήματα και η διασύνδεσή τους με τα κοινονικά και παγκόσμια, η θεμελίωση μιας θετικής εικόνας για τη θέση της πατρίδας στον παγκόσμιο χώρο και η ανάπτυξη οράματος για τη βελτίωση της θέσης αυτής.

β. Η ανάπτυξη κριτικού πνεύματος, της ικανότητας δηλαδή να σκεφτόμαστε εποικοδομητικά κάτω από πιέσεις και

περιορισμούς και να παράγουμε Λόγο, επιστημονικό, πολιτικό, επικοινωνιακό.

γ. Η απόκτηση ενός πυρήνα βασικών γνώσεων με εγγενή ικανότητα να παράγουν νέες γνώσεις και η άσκηση σε στρατηγικές αυτοδιόρθωσης και εποικοδόμησης της νέας γνώσης.

δ. Απόκτηση βασικών δεξιοτήτων κοινωνικής ενσωμάτωσης και συμμετοχής στο σύγχρονο γίγνεσθαι, όπως είναι ο αλφαβητισμός, ο τεχνολογικός αλφαβητισμός και οι ξένες γλώσσες.

ε. Η ανάπτυξη διά των επιστημών, της γλώσσας και των πολιτιστικών αξιών της ικανότητας για δημιουργική επικοινωνία και ισότιμη δράση σε τοπικό, κοινοτικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Το θέμα, όμως, δεν ολοκληρώνεται αν δεν εξεταστεί ο ρόλος του εκπαιδευτικού για την αναμόρφωση των Αναλυτικών Προγραμμάτων του 21ου αιώνα.

11.2 Τα Αναλυτικά Προγράμματα και ο ρόλος του Εκπαιδευτικού

Σήμερα, περισσότερο παρά ποτέ, το κέντρο βάρους για τα αναλυτικά Προγράμματα έχει μετακινηθεί στη μελέτη του φιλοσοφικού, πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος - με την ευρεία και τη στενή έννοια - μέσα στο οποίο λαμβάνονται αποφάσεις για το πρόγραμμα και στην αναβάθμιση του ρόλου του εκπαιδευτικού σε σχέση με τα Αναλυτικά Προγράμματα.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι θεωρείτο κατά κανόνα στο παρελθόν - και συνεχίζει ως ένα βαθμό και σήμερα να θεωρείται - η ύλη και το διδακτικό εγχειρίδιο (το ένα διδακτικό εγχειρίδιο) ως η κατάληξη του Αναλυτικού Προγράμματος. Σε τέτοιες περιπτώσεις ο εκπαιδευτικός είναι ο ξεναγός των μαθητών στις σελίδες του κατά κανόνα υλοκεντρικού βιβλίου.

Το ζητούμενο παραμένει η μεγιστοποίηση της συμμετοχής του εκπαιδευτικού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και επανεξέταση του ρόλου του ως φορέα Αναλυτικού Προγράμματος. Οι εκπαιδευτικοί στα σχολεία και στην τάξη απαιτείται να έχουν ουσιαστική αυτονομία, ώστε να παίρνουν τις κατάλληλες διδακτικές αποφάσεις. Δεν μπορεί να συνέλκονται σήμερα όλα τα ζητήματα εγκυρότητας στο επίπεδο της διδακτικής πράξης μέσα στον περιορισμένο ορίζοντα της ορθολογιστικής διάταξης διδακτέων θεμάτων ενός

αδιαφοροποίητου Αναλυτικού Προγράμματος. Η εφαρμογή ενός τυποποιημένου Αναλυτικού Προγράμματος σε διαφορετικά σχολεία και σε τάξεις μεικτής ικανότητας περιορίζει την ευελιξία και τη δυνατότητα ανταπόκρισης σε διαφορετικές ανάγκες. Θα ήταν παράδοξο να ζητούμε την ανάπτυξη Αναλυτικού Προγράμματος σε σε τοπικό επίπεδο που θα μπορεί να ανταποκρίνεται στις ιδιαίτερες ανάγκες της συγκεκριμένης κοινωνίας και στη διαλεκτική επικοινωνία με τον κόσμο χωρίς να θεωρούμε προϋπόθεση την ανταπόκριση των Αναλυτικών Προγραμμάτων και στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών μέσα στην τάξη.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού ως φορέα ανάπτυξης Προγραμμάτων τον συνδέει με τις παιδαγωγικές ρίζες του επαγγέλματός του και τον βοηθά να υπερβεί την αποπροσωποίηση στην οποία τον εξωθεί η σπουδή για κάλυψη της ύλης και η εν γένει εφαρμογή ενός δοσμένου Αναλυτικού Προγράμματος. Η παιδαγωγική, όμως, αυτονομία πρέπει να επιβάλλεται και πάλι από αξιώσεις εγκυρότητας, να οδηγεί δηλαδή σε επιλογές και αποφάσεις ευρύτερα αποδεκτές. Για να γίνει, όμως, αυτό χρειάζεται να εκσυγχρονιστεί το πρόγραμμα βασικής εκπαίδευσης και ενδοϋπηρεσιακής επιμόρφωσης και στήριξης του εκπαιδευτικού καθώς και ο τρόπος αξιολόγησής του.

Η αναβάθμιση της αρχικής εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και η κατοχύρωση της αυτονομίας τους στην άσκηση του εκπαιδευτικού τους έργου συνδέονται με τον ταυτόχρονο περιορισμό του κανονιστικού-ρυθμιστικού ρόλου της κεντρικής εξουσίας σε ζητήματα λειτουργίας της εκπαίδευσης και στον καθορισμό πλαισίων στόχων και ύλης. Έχουμε ήδη επισημάνει πως οι κανονιστικές εξορθολογιστικές διαδικασίες μέσα από ένα κέντρο εξουσίας που διοχετεύουν τα Αναλυτικά Προγράμματα ως είδος προς άμεση κατανάλωση έχουν υποστεί έντονη κριτική και θεωρούνται ακατάλληλες για να ανταποκριθούν στη σύγχρονη δυναμική της εκπαίδευσης. Περαιτέρω, είναι σημαντικό μέσα από τα Αναλυτικά μας Προγράμματα να δοθούν δείγματα επιπέδων μάθησης σε διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα - περιοχές με τρόπο που να γίνεται φανερό ότι σε κάθε τάξη συνυπάρχουν τέσσερα ως πέντε επίπεδα τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά το σχεδιασμό της διδασκαλίας - μάθησης.

Σήμερα τα εκπαιδευτικά μας συστήματα συντηρούν το συγκεντρωτικό, γραφειοκρατικό τους χαρακτήρα και τα Αναλυτικά Προγράμματα, παρά τις προοδευτικές επισημάνσεις και παραδοχές στα προλογικά και εισαγωγικά σημειώματα παγιδεύουν τον εκπαιδευτικό σε φορμαλισμούς και παιδαγωγικούς τεχνοκρατισμούς. Επικεντρώνουν την προσοχή του εκπαιδευτικού σ΄ ένα ιδεατό-άρα ανύπαρκτο-

αδιαφοροποίητο σύνολο μαθητών που είναι εκ των προτέρων καθορισμένο ότι, εφόσον βρίσκονται στη συγκεκριμένη τάξη θα έπρεπε να γνωρίζουν ό,τι ορίζει το αναλυτικό. Τι γίνεται, όμως, όταν δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν;

Μέσα στα καθορισμένα πλαίσια εννοιών, πληροφοριών, δεξιοτήτων και διαδικασιών (και όχι ύλης βιβλίου) και τους ιεραρχημένους στόχους - μαθησιακά αποτελέσματα, που δεν θα τυποποιούνται σε τάξεις, ο εκπαιδευτικός θα έχει την ευχέρεια να "χρησιμοποιεί" το βιβλίο (και καλύτερα τα βιβλία), για να ανταποκριθεί στις ανάγκες, του συγκεκριμένου μαθητικού πληθυσμού και να επιτύχει τους στόχους που έχει προσαρμόσει στην τάξη του. Ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να παίρνει αποφάσεις και το κυριότερο να γίνει ικανός να παίρνει τις ορθές αποφάσεις.

Για να γίνει αυτό χρειάζεται η Ανάπτυξη Προγραμμάτων σε μικροεπίπεδο να είναι βασικό θέμα της βασικής εκπαίδευσης και της ενδοϋπηρεσιακής επιμόρφωσης των δασκάλων. Η περιοχή της Ανάπτυξης Προγραμμάτων στα προγράμματα αυτά δε θα πρέπει να θεωρηθεί ως περιοχή τεχνοκρατών με ειδικές τεχνικές γνώσεις στις διαδικασίες Ανάπτυξης Προγραμμάτων αλλά περιοχή λήψης αποφάσεων σε θέματα που συνδέουν αποτελεσματικά το Αναλυτικό Προγραμματικό Πλαίσιο με τη διδακτική πράξη. Για το σκοπό αυτό η Ανάπτυξη Προγραμμάτων χρειάζεται από τη μια να θεμελιωθεί στην

ευρεία φιλοσοφική, κοινωνιολογική και ψυχολογική θεώρηση και ερμηνεία του σύγχρονου κόσμου και του μαθητή και από την άλλη να στηρίζεται στη μελέτη και διάγνωση των αναγκών συγκεκριμένου πληθυσμού. Ταυτόχρονα, οι Ειδικές διδακτικές των επιμέρους γνωστικών περιοχών χρειάζεται να λειτουργήσουν διεπιστημονικά με σαφή σύγκλιση τη μετατροπή των γενικών σκοπών της σύγχρονης επικοινωνίας και διάδρασης σε σκοπούς και στόχους της διδακτικής πράξης και της καθημερινής επικοινωνίας με τους μαθητές.

Ακόμα και μέθοδοι εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών χρειάζεται να προσαρμοστούν ανάλογα, ούτως ώστε ο κάθε δάσκαλος να αναπτύξει τις κατάλληλες στάσεις για συνεργασία και δημιουργική επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς του σχολείου του με σκοπό την αναζήτηση και τη λήψη των κατάλληλων αποφάσεων. Η ατμόσφαιρα που επικρατεί μέσα στα σχολεία δεν είναι εκ των προτέρων ευνοϊκή για την άσκηση της παιδαγωγικής αυτονομίας του εκπαιδευτικού σε κλίμα συνεργασίας.

Καταληκτικά επισημαίνουμε ότι η αυξανόμενη πίεση για λογοδότηση και αποτελεσματικότητα μέσω γραφειοκρατικών και εξουσιαστικών δομών και διαδικασιών εφαρμογής των Αναλυτικών Προγραμμάτων περιορίζει και αυτή τη βούληση του εκπαιδευτικού για αυτόνομη λειτουργία. Ο ίδιος ο δάσκαλος οφείλει να γίνει μοχλός πίεσης για αλλαγές στα

προγράμματα, τη λειτουργία των σχολείων και τις εξουσιαστικές δομές της πολιτείας σε θέματα που θίγουν την παιδαγωγική του αυτονομία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XII

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αναζητήσαμε τις σύγχρονες τάσεις στα Αναλυτικά Προγράμματα. Μπορούμε να συνοψίσουμε τονίζοντας ότι ο τομέας των Αναλυτικών Προγραμμάτων δεν είναι πλέον σήμερα ο χώρος της μοντελοποίησης και της στενής τεχνοκρατικής - ορθολογιστικής εμπειρογνωμοσύνης. Ακόμη, δεν είναι απλώς διαδικασία που μαθαίνεται και εφαρμόζεται με σκοπό συγκεκριμένα μαθησιακά αποτελέσματα ούτε μόνο αυτό που προτάθηκε στα μέσα του 20ου αιώνα "σχέδια για μάθηση". Είναι ταυτόχρονα και πέραν απ΄ όλα αυτά μέσα απόκτησης status, προϋποθέσεις και όροι οντολογικής επιβεβαίωσης του κάθε ατόμου σε μια κοινωνία αλλά και της κάθε συγκεκριμένης κοινωνίας στην κοινότητα της Ευρώπης και της οικουμένης. Έγκυρος λόγος σχετικά με τις αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν είναι αυτός που πρέπει να αποδεχθεί αποτελεσματικός για την ανάπτυξη Κριτικού Λόγου και προώθηση της Επικοινωνίας και της Διάδρασης σ΄ ένα παραγωγικό αλλά και εξανθρωπισμένο παγκόσμιο γίγνεσθαι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Εκπαιδευτικός Μεταρρυθμιστικός Όμιλος Κύπρου (1986). Μαζικοποίηση στην Εκπαίδευση, Λευκωσία.
2. Εκπαιδευτικό Συνέδριο ΟΕΛΜΕΚ, Λευκωσία, Απρίλιος 1997.
3. Εφημερίδα «ΗΧΩ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ», Τεύχος 52ο.
4. Η Ελληνοκυπριακή Εκπαίδευση κατά την Τουρκοκρατία 1571-1878.
5. Ιστορία της Κύπρου (1992). Υπουργείο Παιδείας Κύπρου.
6. Κλ. Μαραθεύτη (1946). Η Παιδεία στην Κύπρο, Λευκωσία, σελ. 56.
7. Μακρίδης, Κ., Παιδεία χτές και σήμερα, Λευκωσία.
8. Μαραθεύτης, Μ. (1986). Η αγωγή του προσώπου, Λευκωσία.
9. Μαραθεύτης, Μ. (1984). Ο Σύγχρονος κόσμος και η Παιδεία, Λευκωσία.
10. Μαραθεύτη, Μ. (1992). Το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα, Λευκωσία.
11. Παπανούτσος, Ε. (1976). Η Παιδεία το μεγάλο μας πρόβλημα. Εκδόσεις Δωδώνης, Αθήνα.
12. Παπανούτσος, Ε. (1985). Αγώνες και αγωνία για την Παιδεία. Ίκαρος-Αθήνα.

13. Περσιάνης Π. (1967). Ραδιοφωνικό Πανεπιστήμιο. Συγκριτική Παιδεία. Εκδόσεις Ρ.Ι.Κ., Λευκωσία.

14. R. Pomfret. A (1977). Research on curriculum and Instructional Implementation Review of Educational Research 47 (1), 335-397.

15. Προδρόμου Ιστορία και Πολιτισμός, Λευκωσία 1977, Μυριανθόπουλος 1946, σελ. 27.

16. Σοφιανός, Χ. (1977). Βασικά θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής, Λευκωσία.

17. Τομπαϊδης, Δ. (1982). Η ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση. Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Χάρτης της άλωσης της Λευκωσίας από τους Τούρκους (Συλλογή Λεβέντειου Δημοτικού Μουσείου Λευκωσίας)

Ο πληθυσμός της Κύπρου κατά τη Βενετοκρατία

Πηγή	Σύνολο	Φραγκομάτοι	Πάροικοι
1490 (κυπριακή αποστολή)	106 000		
1509 (επιστολή των Συμβούλων προς το Συμβούλιο των Δέκα)	120 000		
1523 (Απογραφή)	121 179	41 579	54 000
1529 (Minio: τοποτηρητής)	126 179		
1529 (Bragadino: τοποτηρητής)	143 000*	52 000	54 000
1533 (άλλες πηγές)	155 000		
1540 (Attar: Βενετός αξιωματούχος)	197 000**	95 000	70 050
1562 (Savorgnano: Βενετός αξιωματούχος)	180 000		
1570 (Gratiani: Ιταλός κληρικός)	200 000		

Ο πληθυσμός των κυπριακών πόλεων κατά τη Βενετοκρατία

Χρόνος	Λευκωσία	Αμμόχωστος	Πάφος	Κερύνεια	Λεμεσός	Λάρνακα
1510-1521	16 000	6 500				
1520-1530	18 000					
1523		7 300				
1528		8 417				
1529		9 500		800-1000		
1533		9 000				
1540	21 000	8 000	2 000			
1550-1560	20-25 000					
1556			1 500	600		
1563		10 000		800	800	1000
1570	56 000					

Γενικός κατάλογος των εν Κύπρω χριστιανικών σχολείων 1860 εν μηνί Μαρτίω.

Πόλεις και Χωρία	Είδη σχολείων	Αριθμός σχολείων	Είδη μαθημάτων	Αριθμός διδασκάλ.	Αριθμός μαθητών	Τα μη ενεργούμ.	Διατηρούνται
ΛΕΥΚΟΣΙΑ	Ελληνικόν	1	Ελληνική γλώσσα, Τουρκική, Γαλλική, Μαθηματικά	1	45		Δια συνεισφορών του Αρχιεπισκόπου, των Μητροπολιτών πέντε Μοναστηρίων, εκκλησιών Λευκοσίας και των κατοίκων αυτής εκ των γονέων των μαθητών
	αλληλοδιδακτικόν	1	Ανάγνωσις, γραφή, και λοιπά της μεθόδου μαθήμ.	2	128		
	παρθεναγωγείον	1	ομοίως και χειροτεχνίαν	1	115		
ΒΑΡΩΣΙΑ (Αμμοχώστου)	αλληλοδιδακτικόν	1	Ανάγνωσις, γραφή, και λοιπά της μεθόδου	1	30		
Ύψου (Μεσαορία)	»	1	ομοίως	1	12		» » » » »
Λύση »	»	1	»	1	12		» » » » »
Λευκόνικον »	»	1	»	1	15		» » » » »
Ριζοκάρπασον	»	1	»	1	40		» » » » »
Κυθραία						1	ένεκεν απορίας των κατοίκων εκ των γονέων των μαθητών
Ιδάλιον	»	1	»	1	21		
Σκάλα Λάρνακος	ελληνικόν	1	Ελλ. γλώσσα, μετά μαθηματικών και Γαλλο-Ιταλική	2	45		Δια συνδρομών του Μητροπολίτου, εκκλησιών και των κατοίκων των δύο πόλεων.
»	αλληλοδιδακτικόν	1	ανάγνωσις, γραφή, και λοιπά της μεθόδου μαθήματα	2	153		»
»	παρθεναγωγείον	1	ομοίως και χειροτεχνημάτων	1	56		»
Λάρναξ	αλληλοδιδακτικόν	1	ανάγνωσις, γραφή, και λοιπά της μεθόδου μαθήματα	1	20		»
Βάσα (Αυδήμου)	»	1	ομοίως	1	35		δια συνδρομής του Μ/του και των κατοίκων
Όμοδος	αλληλο-ελληνικόν					1	έπαυσαν ένεκεν πενίας
Πάφος	»					1	των κατοίκων
Κρήτου-τέρρα Χρυσοχούς	»	1	Στοιχειώδη μαθήματα ελλ. γλώσσης, ανάγνωσις, γραφή	2	42		δια συνδρομής του Μητροπ. Πάφου και των κατοίκων
Καραβάς	αλληλοδιδακτικόν	1	» » »	1	40		δια συνδρομών του Μητροπολίτου Κυρηνείας
Μόρφου	»	1	» » »	1	63		
Ευρύχου	»	1	» » »	1	53		
Μοναστήριον Κύκκου	ελληνικόν	1	ελλην. γλώσσα	1	20		
Ακανθού	αλληλοδιδακτικόν					1	έκλεισεν ένεκεν απορίας
		22		29	1179	4	

Όνομα μαθητοῦ	Ἡλ.	Τάξις	Παράπτωμα	Τιμωρία	Ἡμερ.	Ὄνομα δ. δασ.
Δ. Ἀνικήτου	8	Β'	ἀπειθαρχία	δύο ραβδισμοί	29.9.34	Ἐλαυνω
Χρ. Μιχαήλ	10	Δ'	συνεχής ἀμέλεια	τρεῖς ραβδισμοί	29.9.34	Ἐλαυνω
Π. Γεωργίου	11	Ε'	" "	4 ραβδισμοί	2.10.34	Ἐλαυνω
Μ. Νεοφύτου	11	Ζ'	ἀπειθαρχία	4 ραβδισμοί	8.10.34	Ἐλαυνω
Κ. Γεωργίου	11	Ε'	συνεχής ἀμέλεια	6 ραβδισμοί	9.10.34	Ἐλαυνω
Σ. Φαίδωνος	11	Ε'	συνεχής ἀμέλεια	3 ραβδισμοί	16.10.34	Ἐλαυνω
Δημ. Ἀνικήτου	8	Β'	ἀμέλεια καὶ ἀνωμοιομορφία	2 ραβδισμοί	24.10.34	Ἐλαυνω
Χ. Χριστοῦ	9	Γ'	ἀνωμοιομορφία	4 ραβδισμοί	11.12.34	Ἐλαυνω
Μ. Νεοφύτου	11	Ζ'	ἀνωμοιομορφία-ἀμέλεια	10 ραβδισμοί	30.3.38	Ἐλαυνω

Όνομα μαθητοῦ	Ἡλ.	Τάξις	Παράπτωμα	Τιμωρία	Ἡμερομ.	Ὄνομα διδασκ.
Θεοδόσιος Θεοδότου	13	ΣΤ'	Ἀπειθαρχία - ἀνωμοιομορφία	8 ραβδισμοί	10.10.39	-
Χαρ. Σ. Βεργοῦ	13	"	" "	" "	" " "	
Δημήτριος Ἀρτεμίου	12	Ε'	" "	4 "	" " "	
Μιχάλης Π. Πλιατσίκας	12	"	" "	8 "	" " "	
Χριστοδ. Μιχαήλ	12	"	" "	4 "	" " "	
Γεώργιος Μιχαήλ	12	"	" "	8 "	" " "	
Γεώργιος Ἀρίστου	12	Δ'	" "	8 "	" " "	
Ἰωάννης Παντελῆ	12	Γ'	" "	4 "	" " "	
Δημήτριος Χριστοδ.	12	Δ'	" "	4 "	" " "	
Νικόλαος Ἀρτεμίου	13	Δ'	" "	8 "	" " "	
Δημήτριος Ἀνικήτου	12	Δ'	" "	4 "	" " "	
Χαρίσιος Δημητρίου	12	Δ'	" "	4 "	" " "	
Βασιλείου Ἰωάννου	12	Δ'	" "	4 "	" " "	
Ἔλλος Παναγῆ	11	Γ'	Κλοπή ὀρτύκων	8 "	22.1.40	Λογιστής
Ἐλισάβετ. Παναγῆ	8	Α'	Κλοπή ἀλλότριου ἐνδύματος	4 "	13.2.40	Λογιστής
Βασιλεία Βαρθολ.	9	Β'	ἀκαθαρσία	4 "	" " "	

Σχολικόν Έτος 1950-51

Αριθ. βιβλ.	Ονομ. επώνυμον μαθητού	Ηλικ.	Τάξις	Παράπτωμα		Τιμωρία	Ημερομ.
1	Παύλος Ι. Δημήρης	10	Δ'	Ήρνήθησαν νά φάγουν τόν Βουβλικόν Ύμνον		Δύο ραβδισμούς εἰς τό ἀριστερόν χέρι.	4. 10. 1950
2	Τάκης Ἀθηνοδώρου	"	"				"
3	Παπαδάκης Νικόλαος	"	"				"
4	Ἀνδρέας Ἀντωνίου	"	"				"
5	Σταύρος Ζαχαρίας	"	"				"
6	Μάριος Γεωργίου	12	Σ'				5. 10. 1950
7	Νεόφυτος Μιχάλης	11	Ε'	Ἀπεπειράθησαν νά κλέψουν ἀπό αὐτοκίνητο	φορτίον τῆς Κοκκινοῦ	Η ραβδισμός εἰς τό ἀριστερόν χέρι.	19. 2. 1951
8	Εὐστάθιος Χριστοδούλου	"	Δ				" " "
10	Φίλιππος Ἀντ. Φιλίππου	"	Β'	Ἔσπασε τό κουδούνι τοῦ σχολείου		2 ραβδισμούς εἰς τό ἀριστερόν	" " "
11	Ἀνδρέας Ἀντωνίου	11	Δ'	Ἀπεπειράθησαν νά κλέψουν χρυσό			16. 5. 51
12	Ἀνδρέας Σωτήρου	9	Β'	μῆλα		Η ραβδισμός ἐπί τῶν γραφείων	16. 6. 51
13	Ἀνδρέας Χριστοφῆ	"	"				" " "

Ὀνομ. καὶ ἐπώνυμον μαθητοῦ	Ἡλικ.	Τάξ.	Παράπτωμα		Τιμωρία	Ἡμερομ.
Στέλλος Χρυσοδούλου	13	Σ'	Διά ἀνοησίας		4 ραβδισμοί εἰς τήν παλάμην	18/5/51
ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1955-56						
Παναγιώτης Ζαχαρίου	11	IV	Διά ἀσχετοσύνη		2 ραβδισμοί εἰς τήν παλάμην	17/9/55
Ἰωάννης Εὐριπίδη	11	IV	" "		2 " "	17/9/55
Δημήτριος Κυπριανοῦ	11	V	Ἐμφανίσθη μέ ὑφάρ		2 " "	3/10/55
Ζενωνάς Ἀντωνίου	12	V	" " "		2 " "	"
Ἀνδρέας Ζαχ. Παπᾶς	12	VI	Ἐκ ἀνοησίας		2 " "	"
Νέαρχος Ἰωάννου	11	IV	Ὅτι ἔκλεψε		Ἀνά ἕξ ραβδισμούς, δύο ἐπί τῶν παλαμῶν καί 4 ἐπί τῶν γλουτῶν	5/11/55
Ἀνδρέας Κυριάκου	12	V	Ἐξέρριψεν τό			"
Ἀνδρέας Ζαχαρίου	11	III	Διεσπούδασε τόν			"
Σταύρος Χριστοφῆ	10	III	τόν Ζωρίαν			"
Παντελής Χριστοδούλου	11	V	καί ἔκλεψεν			"
Παναγιώτης Βαρθολομαίου	12	VI	διάφορα ἀλλ.			"
Ἐπαμεινώνδας Ἀντωνίου	11	III	κείμενα κ			"
Ἀνδρέας Ἀρσενίου	11	V	μολύβια, πίνακ.			"
Σάββας Φ. Ἀντωνίου	12	VI	ἐφοβήθη καί			"

Σχολικό έτος 1961 | 1962

Αριθμός μητρώου	Ονοματεπώνυμο μαθητού	Ημερ. γέν.	Τάξη	Τίμωρία	Παραδόθηκε	Ημερ.
1	Αθανασίου Τιμοθέα του Στέφ.	12	Δ΄	8 ραβδισμούς	Λίγνευμα από το γραφείο διευθυντή	
					Ύβρεις από αίτημα παραδόξους	28.-
2	Βερβιτσέ Νίκη του Ιωάννου	12	Δ΄	8 ραβδισμούς	Λίγνευμα από το γραφείο διευθυντή	
					Ύβρεις εν ονόματι εκ' ίδιο πράξεις	25.2
3	Σκευτόγ. Παναγιώτα του Ιωάννου	12	Δ΄	8 ραβδισμούς	Λίγνευμα από το γραφείο διευθυντή	
					Ύβρεις εν ονόματι εκ' ίδιο άτομο	25.2

Σχολικό έτος 1962 | 1963

1	Αριστείδου Αριστείδης του Ιωάννου	11	Ε΄	Δύο ραβδισμούς χειρών	Εκ' ίδιο	Αδικαιολόγητα μέ' ίδιο χειρόγραφο γράφοντα	14.

Καρναβαλίστικο πάρτυ των σπουδαστριών του Διδασκαλείου Θηλέων, 1926

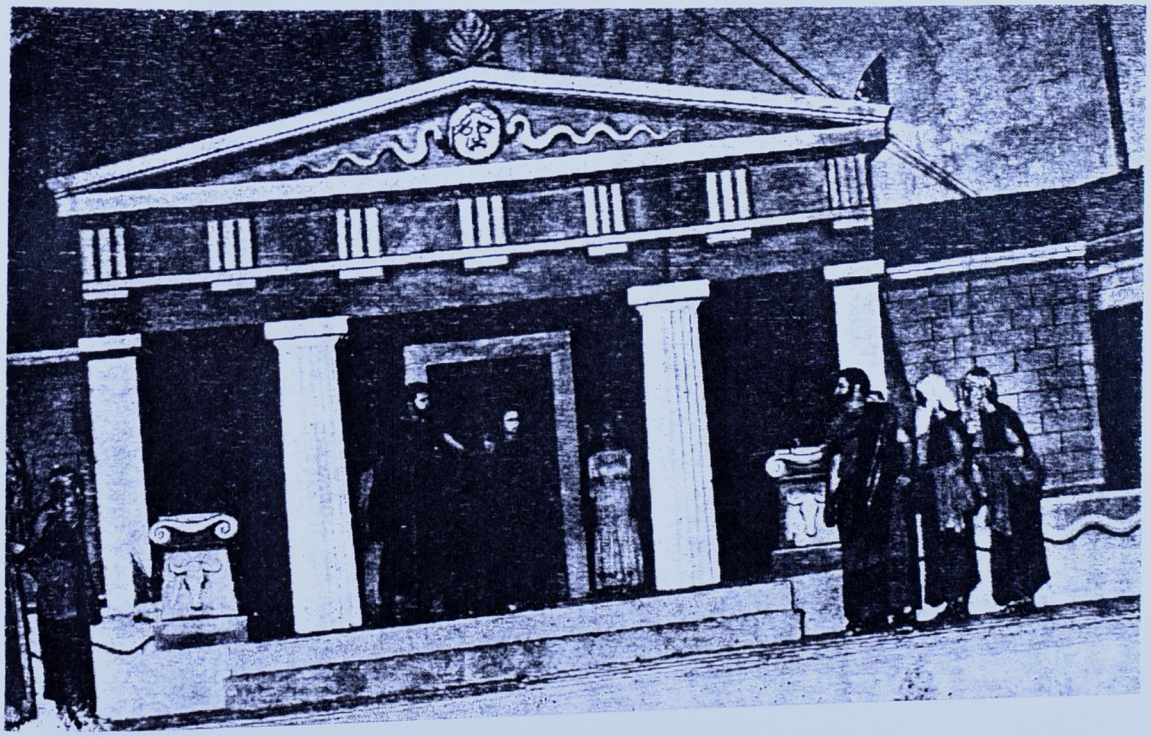

Παγκύπριο Γυμνάσιο

Φραγκοκρατία στην Κύπρο

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Υπηρ.Βιβ/κης Χαροκόπειου Παν/μίου.954916
*6070 *
HU